GAMMEL-ANTE

EN BOK OM HAVSÖRNEN OCH ANDRA SKÄRGÅRDENS FÅGLAR

AV

THOR HÖGDAHL

MED TECKNINGAR AV FÖRFATTAREN

STOCKHOLM
LARS HÖKERBERGS BOKFÖRLAG

STOCKHOLM
SVENSKA TRYCKERIAKTIEBOLAGET 1923

Min Hustru
Till minne av våra gemensamma färder i skärgården.
Författaren

Gammel-Ante har scannats i 600 dpi svartvitt och presenteras i faksimil samt i form av OCR-tolkad text. Som förlaga har en utgåva från 1923 använts (den enda, enligt **Libris**).

HAVSÖRNEN, som en gång haft en vidsträckt utbredning i vårt land, har under senare tider så starkt avtagit i antal, att han numera är att anse såsom en av våra allra sällsyntaste fåglar -- som ett levande naturminnesmärke. Ännu fram mot slutet av förra århundradet härskade medlemmar av hans ätt över var sitt fylkesrike av öar och skär icke blott utmed betydliga delar av våra vidsträckta kuster utan även i flera av de stora insjöar, som en gång varit hav eller åtminstone hava någonting av havets mäktighet och vidd över sig. Likaså förekom han här och där vid mynningarna av några bland våra större älvar och vid deras fjärdbildningar längre in i landet.

Ju djupare och vidsträcktare skärgården var, desto bättre trivdes han där. De öppna, flacka kusterna passade honom lika litet som andra havsfåglar. Han ville se en hel liten värld av fjärdar och sund, uddar och öar och skär och kobbar under sig, då han steg mot höjden. Sina rikaste jaktmarker hade han vanligen bland de kala fågelskären ute mot havsbandet, sina bästa fiskevatten i de grunda vassvikarna mera inomskärs. Till boplats valde han merendels större öar med gammal växtlig skog, då han icke uppsökte sådan på fasta landet. Ty sitt

väldiga näste ville han om möjligt bygga inne i skogsensamheten, i toppen av en kraftig fura eller i ett gammalt, resligt lövträd. Att lägga det uppe i ett klippstup var en utväg, som han endast i nödfall begagnade sig av.

På västkusten var han följaktligen icke riktigt hemmastadd utom på sådana ställen, där skogsskövlarnes yxor lämnat den gamla naturskogen någorlunda i fred, såsom på Särö och Syd-Koster samt vid de mera avsides belägna djupt inskurna fjordarna i norra Bohuslän. Så har konstnären *Karl Nordström* berättat mig, att han från sin barndom bevarar minnet av ett havsörnbo i en jättelik fura i en skog i närheten av Kyrkesund på Tjörn. Den sista säkra underrättelsen om häckande havsörn på västkusten är emellertid nu mer än femton år gammal, och sedan dess har havsörnen iakttagits endast som sträckfågel i denna del av landet. Så t. ex. såg jag honom en höst för nio år sedan på Särö, där han ett tiotal år tidigare häckat i en gammal jättefura i den av människor flitigt besökta Västerskog.

Om havsörnens häckning vid Ringsjön i Skåne finnes flera äldre uppgifter, den senaste från 1889. Numera har han för längesedan försvunnit därifrån liksom från sjön Bolmen i sydvästra Småland, där han skall hava häckat till framemot mitten av förra århundradet. Från Blekinge, närmare bestämt Ronnebytrakten, uppgiver en författare så sent som 1890, att havsörnen »häckat på ett och annat ställe i skärgården och närliggande skogstrakter.»

Den sydligaste plats i Sverige, där havsörnen ännu i dag häckar, torde vara Ottenby på Ölands södra udde. Den långsmala ön, om vilken *Linné* en gång vittnat, »att detta land var helt annorledes än de andra Sveriges provinser», och vars natur fortfarande erbjuder så mycket ursprungligt och egenartat, hyser ännu en häckplats för havsörnen, nämligen i Böda kronopark på norra udden. Från Smålandssidan av Kalmar sund, där han vid mitten av 1800-talet skall hava varit tämligen allmän, känner man ännu med säkerhet åtminstone en häckplats. Till Karlsöarna med deras rika sjöfågelliv gjorde havsörnen förr i världen täta härnadståg från den motliggande gotländska stranden, där han, enligt uppgift av den gamle naturvännen och Karlsö-kännaren direktör *W. Wöhler*, häckade i Eksta socken intill mitten av 1880-talet. Även på Torsburgen och på Fårö har han byggt. Huruvida han fortfarande träffas häckande någonstädes på Gotland är ovisst. På Gotska Sandön, där han av gammalt varit bofast, såg *Albert Engström* ännu i fjol hans bo.

I Vänern, där han tidigare häckat både på Värmlands- och västgötasidan, lär det sista paret ha blivit skjutet 1912 vid Storeberg, ej långt från Dettern. Enligt en uppgift, som nyligen lämnats mig av den kände ornitologen d:r *Rudolf Söderberg*, har emellertid en havsörnhona för ett par år sedan åter visat sig där och byggt bo på en holme i närheten. Sistlidna sommar skall hon även ha varit åtföljd av en hane. Några ägg eller ungar ha dock hittills icke anträffats i boet. På ön Stora Eken utanför Leckö, där havsörnen häckade på 1890-talet och möjligen ännu så sent som 1901, iakttogs han av samme sagesman sista gången år 1908. En gammal häckplats på Värmlandssidan, närmare bestämt på en holme utanför Kristinehamn, har icke varit bebodd under de senaste femton åren.

I Mälaren, där han likaledes haft urgammal hemortsrätt på de mera avsides belägna öarna, sågs ännu för sex, sju år sedan hans väldiga näste i en sekelgammal fura på en kronan tillhörig ö. Men sedan boträdet på order av jägmästaren i reviret blivit utstämplat och avverkat, är det ganska tvivelaktigt om han ännu har fast hemvist inom

denna ursvenska bygd. Vid viken Galten av nyssnämnda sjö skall han dock ha häckat ännu så pass sent som 1910. Även vid en del medelstora insjöar i Södermanland har havsörnen varit bofast. Sålunda har framlidne förste hovjägmästaren *E. Eckerman* berättat mig, att han för omkring femton år sedan sett havsörn bygga vid den vackra sjön Båven.

Från Östergötland finnes en hel del äldre uppgifter om häckande havsörnar: På Omberg omkring 1840, vid sjön Glan, på Kolmården samt på Lönö och i Jonsbergs skärgård i norra delen av landskapet. (Enligt jägmästare C. W. Lundborg, »Om norra Östergötlands fåglar, Söderköping 1897.) Tyvärr har det hittills icke lyckats mig få utrönt, om havsörnen fortfarande häckar vare sig på något av nyssnämnda ställen eller i de vidsträckta skärgårdarna längre söder ut inom St. Annae och Gryts socknar, där i varje fall goda förutsättningar finnas för hans trevnad. Själv har jag vid ett tillfälle på 1890-talet höstetiden iakttagit ett par kringströvande yngre havsörnar i det inre av Slätbaken.

Gå vi så vidare utmed ostkusten norrut, komma vi till det skärgårdsområde, som av allt att döma utgjort och fortfarande utgör havsörnens förnämsta hemvist i Sverige. Här, inom Södermanlands och Roslagens rikt utbildade skärgårdar, från Nyköpingstrakten i söder till Öregrundsgrepen i norr, har, enligt vad jag själv varit i tillfälle konstatera, under de senaste tio åren funnits åtminstone åtta boplatser för havsörn, och dock är det troligt att något eller några häckande par undgått mina efterforskningar.

Ännu omkring mitten av förra århundradet upptaga tvenne författare havsörnen bland fåglar, som på den tiden voro tämligen allmänna i Stockholmstrakten, t. ex. på Lidingön och Värmdön. Vid samma tid och långt senare lär det icke heller ha varit ovanligt att få se örnar på färd mellan Saltsjön och Mälaren sträcka fram över själva huvudstaden. -- Som en ovanlig händelse kan omtalas, att icke längre sedan än på 1880-talet en ung havsörn blev skjuten, då han på ringa höjd kom flygande över en gammal malmgård vid Kungsholms tull. -- Jag tvivlar icke på, att den på dylika ting uppmärksamme flanören på Stockholms gator ännu i dag skulle kunna få njuta den stolta anblicken av en svävande örn. Visserligen tyckes, som sagt, havsörnen numera vara i det allra närmaste utrotad som häckfågel i Mälaren, och gränsen för hans häckningsområde i Saltsjön har under den senaste mansåldern hastigt förflyttats allt längre mot öster; men hans närmaste boträd växer -- eller växte i varje fall för några år sedan -- icke mer än omkring tre mil fågelvägen från storstaden Stockholm.

Vid de stora fjärdarna, som bildas av Dalälven i dess nedre lopp, har havsörnen länge hållit sig kvar. Där byggde han ännu vid början av detta århundrade i en skog i Öster Färnebo socken, Gävleborgs län.

Enligt *Sundström* häckade han på 1880-talet tämligen allmänt längs Hälsinglands kust, och enligt en något äldre uppgift skall han ha varit bofast ej långt från Gävle, i Valbo socken. Genom en vän har jag nyligen fått underrättelse om att havsörnen fortfarande häckar på ett, möjligen på två ställen i Enångerstrakten, Hälsingland. Om han häckat eller häckar någonstädes vid kusten av Västernorrlands och Västerbottens län är mig obekant. Vid den norrbottniska kusten torde han dock finnas, ty *Hugo Samzelius* nämner honom på 1890-talet bland häckfåglar i Lule skärgård.

Även på ett ställe i Jämtland, närmare bestämt i Hallens socken, träffades han under senare hälften av 1800-talet häckande. Känt är också, att han fortfarande häckar i ett eller annat par vid Torne träsk och ett par andra av de stora lappländska vattnen.

Men även om hans förekomst där och vid norrländska kusten tages med i räkningen, står det fast, att Sörmlands och Roslagens yttre skärgårdar utgöra det område, där han numera träffas allmännast och mest koncentrerat. Jag tror mig komma sanningen ganska nära, om jag säger, att drygt en tredjedel av Sveriges havsörnsstam har sitt hemvist där. -- Något som dock ej vill säga så mycket, då man betänker, att stammen i våra dagar kan beräknas till på sin höjd ett trettiotal häckande par. Där, i de nyssnämnda skärgårdarna innehar havsörnen ännu sin gamla roll som en oförliknelig prydnad för landskapet, ett levande sjömärke, som ingen kan undgå att lägga märke till och tala om. Där hör han till de fria, härliga varelser, som ännu förmå väcka människors beundran och sätta deras tröga fantasi i verksamhet. Där kan han ännu eller har åtminstone ända in på de senaste åren kunnat ses och studeras i sin rätta, oförfalskade omgivning, där om någonstädes bör hans runa ristas, och där finnes måhända utsikter att få behålla honom ännu några mansåldrar.

Jag har velat förutskicka dessa knapphändiga anteckningar om havsörnens förekomst i Sverige, innan jag går att skildra honom sådan jag sett och följt honom, särskilt inom ett av hans häckningsområden i Stockholms skärgård. För en del av de ovan meddelade lokaluppgifterna står jag i tacksamhetsskuld till docenten lektor *Sven Ekman*, Uppsala.

Min bekantskap med Roslagsskärens »Gammel-Ante» sträcker sig för övrigt tjugu år tillbaka i tiden, har sedan dess förnyats varje vår och särskilt under sommarmånaderna odlats ganska flitigt. Men ändock är det mycket i hans levnadssätt och skaplynne som ännu är fördolt för mig och som nog kommer att så förbliva. Ty de vilda djurens psyke är i vissa fall för vitt skild från vår egen för att rätt kunna fattas av människosinnen, och en varelse, som har rymden och havet till sitt rike och på några minuter kan förflytta sig miltals bort, är icke lätt att »hålla under observation».

Vad jag lyckats få veta bjuder jag här, berättat i den form, som passar mig bäst och synts mig för ändamålet lämpligast. Och då det från början stått klart för mig, att en skildring av havsörnen allena utspionerad och avkonterfejad vid boet, skulle bliva ungefär som en teckning av en trädtopp, lösryckt från stam och krona, har jag låtit storfågelns imponerande gestalt framträda inom en ganska brett tillskuren ram av den natur och det djurliv, vars stoltaste exponent han måste anses vara. Att skildringarna allt emellanåt kommit att röra sig även om människorna och deras görande och låtande har icke heller kunnat undvikas.

De små teckningar av örnar och andra fåglar och djur m. m., som infogats i texten, framträda utan anspråk på konstnärlig utformning; de avse främst att visa, hur ett på området tränat öga uppfattat fåglarna i rörelse och vila.

»Hemlandet» i september 1922.

FÖRFATTAREN.

SJÖKONUNGEN.

UTE i skärgårdarna vid gränsmärkena till det eviga havet, där nytt land alltjämt stiger ur djupet till vittne om att skapelsedagarna ännu icke äro till ända, har människornas förträffliga civilisation hittills haft svårt att bita sig fast. Livet där har varit för hårt och givit för litet av gods och guld för att locka till talrikare bosättning, och de, som trotsat svårigheterna och mödorna, ha levat snarare i förbund med än i kamp mot naturen. Nöjda med vad havet skänkt dem, ha de hämtat sina skördar ur sjön och i det längsta underlåtit att hugga och rödja, att gräva, plöja och så och omdana de fläckar av jorden, över vilka de kommit att råda. På så sätt har det fogat sig att det ännu i dag här och där utmed våra kuster finnes hela arkipelager av obebodda örar och skär, där en fläkt från jordens ungdom dröjer kvar -- rester av Edens lustgård, där det växer och grönskar och blommar friare och yppigare och där djur och fåglar, havets såväl som inlandets, finna bättre trevnad än annorstädes. -- Därav kommer det sig även, att det inom Sveriges gamla bygder ännu finnes plats för en sådan stor fågel som havsörnen.

Om denne skärgårdens stolte fribytare är det jag här vill berätta. -- Om honom, den väldige, den starke, som famnar rymden med mäktigare vingar än någon annan av Nordens fåglar, som andas den tunna etern ovan molnens förlåt och vars skarpblick säges nå långt, långt utöver människornas trånga horisont.

Ett älsklingsbarn av det mäktiga havet, har han av sin moder ärvt dessa stort tilltagna mått, denna obändiga kraft och vildhet, detta bistra majestät och stolta behag. -- Ja, han är havet självt, levandegjort! Han har fjärdarnas tunga böljegång och stormvindens våldsamma svep i sina vingar. Hans diaboliskt djärva profil, massiva former och tungt draperade fjäderbonad giva honom ett utseende som vore han huggen ur urbergshällen, på vilken han satt sig till vila, eller utskulpterad ur den vresiga strandfurans vindvridna stam.

Att se havsörnen, där han likt en drivande sky seglar på luftströmmarna, högt uppe i det blå eller där han jagar ute på stormpiskade fjärdar, är en upplevelse -- en fest för ögat. Då är han storstilad, ouppnåelig, sublim! Då är han fursten bland storfåglar, sjökonungen, havets och luftens härskare.

Rymden hör honom till, och där rör han sig som om tid och avstånd icke funnos. Du ser honom dyka upp som en mörk punkt vid synranden, och i nästa stund seglar han fram över ditt huvud, väldig och vingbred som en sagans fågel Rock. I mäktiga spiraler stiger han på nästan orörliga vingar allt högre och högre, tilldess människoöga ej längre förmår följa hans flykt, för att så åter sänka sig hastigt som en fallskärm.

Men även luftens och havets konung känner sig emellanåt dragen till jorden. Och när han så gör och slår sig ned på ett skär eller låter sig uppslukas av trädmassorna på den skogbevuxna ön, sker det en sällsam förvandling med honom. Han blir liksom jordebunden, flyktig och osäker likt andra fåglar, som leva i skog och mark. Hans flykt blir flaxande och ansträngd i brist på svängrum och luft under vingarna. Han liksom krymper ihop och förlorar en god del av sin värdighet och sitt majestät. Ja, den som råkar få se honom gå på marken, måste finna honom rent av löjeväckande, så ovigt och klumpigt rör han sig. -- --

Där havsörnen en gång slagit sig ned och byggt sitt bo håller han sig med beundransvärd ståndaktighet kvar under hela sin levnad -- och en örns livslängd är, enligt vad man kunnat utröna, ofta åtskilligt längre än en människoålder. Skulle den ena av örnparet omkomma på ett eller annat sätt, dröjer det vanligen icke länge förrän den överlevande skaffat sig en ny make eller maka.

Endast under den strängaste vintern ger sig den gamla bofasta örnen ut på vikingatåg. Men dessa sträcka sig sällan längre än till isbräddarna i de yttre banden eller på sin höjd till den grova packisen ute till havs.

Förr i tiden, då skärkarlarna mera allmänt gåvo sig ut på sälisen om vårarna, brukade de finna havsörnen där före sig. Och var helst man såg storfågelns välkända silhuett avteckna sig mot de vita isfälten eller den köldgröna himlen, där visste man, att sälarna icke voro långt borta. I snödrivorna bland de upptornade flaken ute på de stormbrutna isfälten gräva vikaresälarna sina bakugnslika vistor, där honan »kutar», och där de uppehålla sig, tilldess snön och isen börja smälta. Då om icke förr -- så berätta sälskyttarna -- passar örnen på att genomsöka sälvistorna och göra sig ett gott mål på den fisk och det avskräde, sälarna hopat där under vintern.

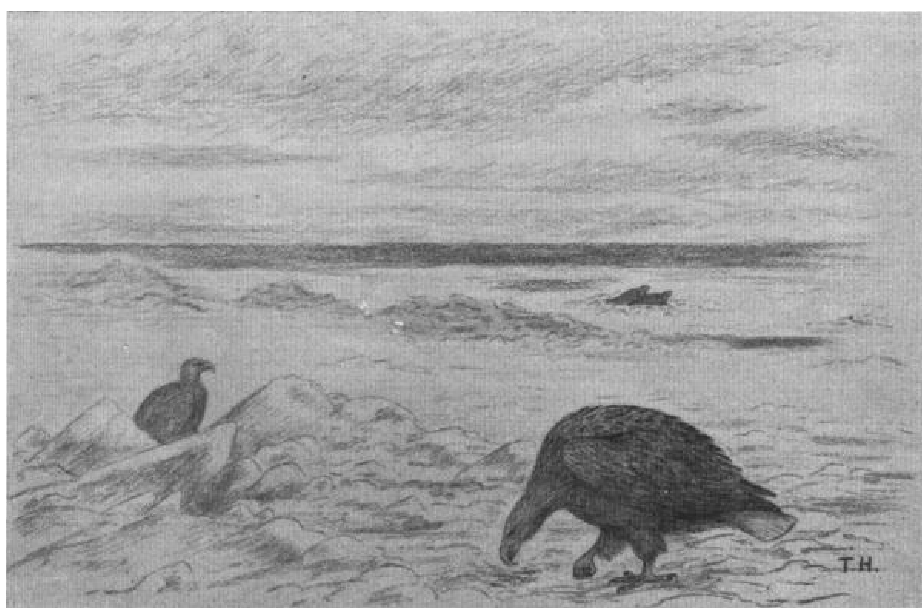
Ännu längre ut på havsisen ligga gråsälshonorna »infrusna» med sina nyfödda rokar, och har modern om också bara för en kort stund lämnat den lille bytingen i den gulvita sammetspälsen, kan det hända att örnen är där som framvuxen ur rymden och griper och släpar bort med honom.

Och då jägaren skjutit en säl, flått och späckat av honom och lämnat kroppen eller räntan kvar på isen, får han, om han efter en stunds marsch vänder sig om mot slaktplatsen, ofta se storfågeln med det väldiga kroknäbbet i färd med att bemäktiga sig sin del av bytet.

När sedan solen och stormvågorna börja tära på isarna, sälbrunnarna växa till stora bassänger och nya råkar och vakar uppstå, komma de första sträckfågelflockarna söderifrån. På vingar, som ljuda likt ett hastigt rört, silverklart strängaspel, susa kniphanarna fram genom den frostiga morgonluften, det brusar och dånar, när de brokiga allfågeltropparna under klingande spel och doft knorrande kasta sig ned i vakarna och slå kana på den nattfrusna »blåisen», tills den brister under dem. Änder snattra, sjöorrar vissla, viggar och vitbukar knarpa. Det är ett stoj och ett larm, en trängsel och en ständig strid om utrymmet som på en järnvägsstation under en flykt undan fienden. Trötta och utsvultna, dragas de befjädrade resenärerna till det öppna, blänkande vattnet, där de tumla om varandra för att dykande nå de eftertrådda musslorna på bankarna några famnar nere i djupet och där de ibland skocka sig så tätt, att de bokstavligen komma att ligga på varandra.

Att det då är mindre väl beställt med vaksamheten hos de hungrande, sins emellan tvistande fågelfolken kan man väl förstå. De gamle berätta om huru man förr i världen vid brunnarna ute på isen med åror och spristänger brukade slå ihjäl massor av fåglar, och ännu i dag, då forna tiders fimbulvintrar för någon gång gå igen och havsisen slår brygga ut till de yttersta bådarna och grunden, lär det väl hända, att ivriga fågelskyttar våga sig dit ut för att anställa massaker bland de sammanpackade fågelskarorna. -- Vem förmener havsörnen att även han håller sig framme vid sådana tillfällen!

Så kommer omsider den stora uppgörelsen mellan vinter och vår. De första vårstormarna gå till anfall mot urbergshällarnas gråa sköldborg. Fjärdarna skölja, och de sjunkande, porösa isarna inne i vikar och sund ligga svartblå i marssolen, kantade av skrakar i lysande bröllopsdräkt. Det stora ejdersträcket brusar fram längs de yttersta fästena, styrande kurs rakt mot nordostvinden, svanarnas och vildgässens täta fylkingar komma tågande genom luften, och den anstormande allfågelhären börjar sända sina förtrupper och spaningspatruller långt inåt hemfjärdarna. Gudungens passionerade

Havsörnar ute på sälisen.

parningsrop ljuder i förväntansfulla gryningsstunder, och allfågelsången, skärens mäktigaste fåglalåt, skallar dagen lång över glittrande vatten.

Då finner man en vacker dag, att sjökonungen åter är hemma hos sig. På nästan orörliga vingar står han som ett svävande sjömärke högt över den skogklädda holme, där han byggt sin luftiga grenborg i toppen eller på de övre grenarna av ett större träd, vanligen en fura.

Det är ett näste värdigt en storfågel -- omkring halvannan meter i diameter och minst en halv meter i höjd. Underlaget består av grova, ofta armstjocka grenar, på vilka vila mindre sådana, pinnar och kvistar, samt där ovanpå ett lager av ljungtorvor, mossa och torrt gräs. Det hela är så fast sammanfogat, att det mycket väl uppbär en människas tyngd, och nästan alldeles platt med en obetydlig skålformig fördjupning för äggen. Sedan nästet varit bebott en tid, brukar torvfyllningen sjunka ihop, så att det blir mindre platt och kantgrenarna skjuta upp som ett spjälstaket -- något som kommer väl till pass, när ungarna blivit större och börja spatsera omkring i sin stora vagga.

Liksom i de flesta primitiva jonelag är det honan som är familjens överhuvud. Nära en tredjedel större än hanen, verkar hon långt mera imponerande än denne. Det är hon som väljer boplatsen och bygger nästet. Hanen tjänstgör endast som hantlangare. Det är hon som så gott som ensam ruvar äggen och trognast och outtröttligast vakar över ungarna. -- Endast under den mest kritiska perioden av ruvningen, då äggen hålla på att kläckas, händer det ibland, att hanen för någon stund avlöser honan vid liggningen. -- Och som jägare och fiskare står hon ingalunda hanen efter.

Redan i slutet av mars äro örnarna i färd med att reparera sitt gamla näste eller bygga ett nytt, om de av en eller annan anledning skulle finna så med sin fördel förenligt. Under denna tid ljuder deras gälla lockton ovanligt starkt och passionerat, och man ser dem oftare än eljes i spiralflykt stiga mot skyn, ibland så högt att människoögat icke kan följa dem. Någon särskilt utpräglad parningsflykt ha de icke, så vitt jag kunnat finna.

Vanligen under andra veckan av april finner man de nylagda äggen i den moss- och gräsfodrade fördjupningen i boet. De äro större än någon annan svensk rovfågels ägg -- större än både kungsörnens, fiskgjusens, gladans och berguvens -- vackert ovala med ett grovt, kornigt och gropigt, gråvitt eller smutsigt kalkfärgat skal. Till antalet äro de i regel två, någon gång tre.

I senare fallet lär det kunna hända -- själv har jag aldrig varit i tillfälle konstatera det -- att alla tre äggen kläckas, men flera än två ungar nå ytterst sällan, om ens någonsin full utveckling. Å andra sidan är det mycket vanligt att, då äggen äro två, endast det ena är befruktat och ger upphov åt en unge. Likaså händer det ofta att, då två ungar kläckas, den ena dör efter någon tids förlopp. Att, såsom auktoriteterna påstå, en del havsörnar, antagligen yngre individer, lägga endast ett ägg håller jag för troligt. Då mina observationer endast gällt gamla örnar, saknar jag emellertid i min erfarenhet stöd för detta påstående.

Tagas äggen bort, innan de äro för starkt ruvade, händer det någon gång att havsörnshonan lägger om -- men då sällan mer än ett ägg.

Ruvningen pågår i omkring sex veckor. Under tiden är det hanen som så gott som ensam får stå för hushållet, något som kanske skulle bliva ganska svårt för honom, därest icke människan, som skall vara med över allt, ofrivilligt komme honom till hjälp.

Så snart isen i vikarna börjar sjunka, är det tid att taga i håll med ismörten och isgäddorna, och båda dessa fisken lämna alltid en hel del vrakfisk och avskräde övrigt åt örnarna.

»Vanfågeln», det vill säga de dykänder, som äro hemma på trakten, har börjat komma inåt land. »Isåden», den riktigt gamla ejderhonan med två skarpt markerade vita »distinktionstecken» över armpennorna, går i land för att värpa, och gudungen, som hjälper henne att bogöra, är så helt upptagen av älskogsleken, att han ibland icke märker någon fara, förrän han har örnens gripar i sin sida.

Och så tager den stora vårkampanjen mot sträckfåglarna sin början. Alltifrån första gryningen falla skotten tätt där ute bland kobbarna, där sjöfågelskyttarna sitta i sina sjutskårar med de uppstoppade förrädiska vettarna, utlagda på vattnet för att locka skärens bevingade skaror i fördärvet.

Man skjuter och smäller på -- icke som förr, då skärkarlen låg och väntade och passade, tills han hade en tät klunga fåglar simmande på vattnet framför sig på tjugu till trettio alnars håll och kunde lägga muskedundret till ögat i den till visshet gränsande förhoppningen att, då han rörde vid trycket, med en väldig skur av hemmastöpta hagel utsläcka allt liv inom en cirkelsektor med minst ett par meters båge. Nu har han för längesedan ställt den gamla långpipiga och grovkalibriga mynningsladdaren i sjöbodens mörkaste vrå och skaffat sig ett gentilt Huskvarna-gevär av modernaste konstruktion eller kanske rent av en »hammerless» eller ett repetergevär för fem skott. Och då han naturligtvis icke vill gälla för sämre skytt än herrjägaren från staden, som kommer ut för att deltaga i kriget mot sjöfåglarna, har han börjat bränna på i flykten, ofta på alldeles orimliga håll. Följden blir att dubbelt så många fåglar som stanna på platsen, skadskjutna, med krossad vinge eller uppristad buk få ligga och vräka för sjöarna eller söka sin räddning uppe på grunden. -- Hur skulle det gå med alla dessa stackars fågelvrak, om icke havsörnens allseende öga upptäckte dem och gjorde pinan kort för dem! -- -- --

En morgon i maj -- vanligen under månadens andra eller tredje vecka --, då lövträdens hängeknoppar börja brista och vitsippor, vivor och en mångfald andra vårblommor flocka sig på de öppna ängsgläntorna på skären, får man kanske helt oväntat höra ett skarpt, gutturalt klingande »i-i--a! -- i-i--a!» från skogen på holmen. Det är örnparet som ger uttryck åt sin livslust och sin glädje över ungarnas lyckliga framkomst ur äggen. Eljes är det jämförelsevis sällan de låta sin vilda havssång ljuda. Man hör den egentligen endast, då de bliva oroade eller varsla någon fara, eller då de jaga tillsammans och komma i delo om bytet eller vilja egga jaktlusten hos de flygfärdiga ungarna. -- Och så i soluppgången, då de i likhet med de flesta andra ljusvarelser hembära sin hyllning åt dagens majestät.

Vid boet visa de gamla örnarna alltid stor skygghet och vaksamhet. En människa, som närmar sig boplatsen -- hon må smyga fram aldrig så försiktigt --, upptäckes vanligen på långt håll av den på utkik sittande örnhanen, och honan ligger icke så hårt på boet som de flesta andra rovfåglar. Dröjer fridstöraren vid boet, börja örnarna

under ängsligt skrik och skrockande på avstånd kretsa kring detsamma, och skulle han taga sig det orådet före att klättra upp i boträdet, kanske för att bemäktiga sig ägg eller ungar, ökas i hög grad deras oro och vrede. Ibland -- särskilt vid tiden strax före och efter äggens kläckning -- göra de hotfulla ansatser att närma sig. Dock hejda de vanligen sin flykt, innan de kommit på hagelhåll från den fruktade inkräktaren, och till verkligt anfall gå de troligen aldrig.

De bland skärgårdsborna gängse berättelserna om fall då sådant inträffat äro säkerligen icke mycket att sätta tro till. Men att de varit till nytta, det är obestridligt. Ty hade skärgårdspojkarna icke genom dylika historier ingivits en hälsosam fruktan för att stifta närmare bekantskap med storfåglarnas fruktansvärda näbbar och klor, så skulle det för längesedan ha varit ute med havsörnarna i våra skärgårdar.

De i gråvit dundräkt klädda ungarna tyckas icke få ögonen fullständigt öppna förrän efter några dygns förlopp. Med sina starkt böjda, blygrå näbbar och sina oproportionerligt kraftiga fötter, som girigt sträckas ut för att gripa tag i allt, som kommer inom räckhåll, te de sig som veritabla små havstroll -- förresten på ett hår lika de »barnporträtt» av havsörnar, Bruno Liljefors’ mästarehand fästat på duken.

Så länge de äro små, hör man allt emellanåt deras späda, väsande »pu-i-i-i!» uppifrån den luftiga grenborgen; men allteftersom de växa till i ålder och visdom, lära de sig att hålla sig alldeles tysta, då far och mor äro borta.

Far och mor -- ja, de ha nu fått ett mäkta svårt bestyr med att hålla de matfriska ungdomarna med föda. Men det reder sig. Ty nu är vårens välsignade tid, då allt är fyllt av brånad och alstringens överflöd. Var dag som går medför nya bevis på riktigheten av den urgamla satsen att allt liv kommer från havet. Ådorna simma skrockande omkring ute på fjärdarna med sina nykläckta »ruggar», gräsänder och skrakar föra sina ungar i sjön, och vitfågelkobbarna börja efter vad det lider myllra av små lustiga mås- och trutrokar. Ålen stiger i de grunda, dyiga sunden, id och sarv bada i vikarna, och gäddan börjar sola sig i de spirande vassarna.

Och örnparet jagar och fiskar av hjärtans lust så som äkta jägare och fiskare ägnar och anstår. Att likt falkar och hökar taga sitt byte i flykten är icke deras sport, men på vattnet är knappast något levande, som de våga sig på, säkert för dem.

Tagande betäckning bakom uddar och grund, störtar sig havsörnen snabbt och beslutsamt över sitt byte. Med till hälften indragna vingar drabbar han ofta från betydlig höjd i båge ned mot vattenytan, griper offret och fortsätter med farten, i det han åter höjer sig. Dykanden känner sin vinge förlamas av skräck, då hon varsnar den väldiges skugga på vattnet. Snabb som tanken »går hon under», men örnblicken följer hennes väg under dyningen, och knappast har hon åter stuckit upp näbben för att hämta luft, förrän örnens fruktansvärda klor spännas i hennes kropp.

Att havsörnen likväl ibland även gör försök att fånga fåglar i flykten därpå har jag fått bekräftelse genom en

skånsk konstnär och naturvän, som, enligt vad han berättat mig, vid Skelderviken flera gånger varit vittne till huru havsörnar riktat misslyckade anfall mot sträckande vildgäss.

Hemma hos sig lever havsörnen i förnäm tillbakadragenhet. Han fångar en vassgädda eller en sarv inne i viken, överraskar en skrakkull på väg genom det smala sundet eller hämtar i brist på annat några vitfågelungar från kalskären ute i havsbandet. Men det är sällan man ser honom på väg till och från jakten. Snabbt och tyst ger han sig åstad, och lika obemärkt kommer han tillbaka.

Jag har träffat skärgårdsbor, som sökt göra gällande, att havsörnen i ganska stor utsträckning skulle leva på harar, ett villebråd som det ju vanligen finns gott om ute på öarna. Men några bevis för riktigheten härav ha de aldrig kunnat komma med. Själv har jag aldrig sett havsörnen fånga vare sig harar eller andra lantdjur eller lantfåglar, och jag tror icke heller, att han gör det, så länge han har tillgång på fisk och sjöfågel. Skulle man någon gång finna lämningar av markens eller skogens djur i eller omkring hans bo -- sådant har hänt mig endast några gånger -- är det mer än troligt, att de härröra från sådana, som redan varit döda, då de påträffats av örnen.

Då örnen fiskar, behöver han icke såsom fiskgjusen stå stilla i luften långa stunder för att utforska sitt fiskevatten. Under det han med långsamma vingslag avsöker den grunda viken eller sundet, tyckes han redan på avstånd upptäcka sitt byte. I ett nu är han färdig med sin anfallsplan, hejdar plötsligt sin flykt och ljustrar en gädda, en ål eller en silverglänsande mörtfisk, lätt och behändigt som en smålandspojke plockar kräftor i en bäck. Till och med iden, den skyggaste och varaste bland alla skygga fiskar fångar han con amore.

Havsörnen fångar skrakungar.

Såvitt jag kunnat finna, undviker han noga att vid nedslaget sänka sig djupare i vattnet, än vad som är alldeles nödvändigt, men en överspolning över stjärt och vingar synes icke besvära honom stort. Jag har därför svårt att sätta tro till följande uppgift av prosten *C. U. Ekström* i hans 1828 utgivna »Beskrivning över Mörkö socken i

Södermanland»: »Då han (havsörnen) med för mycken häftighet nedslår i vattnet efter fiskar, får han vanligen så mycket vatten i vingarna, att han ej förmår höja sig åter upp i luften. Han slår då med vingknäet (flexura aloe) i vattnet och hjälper sig på detta sätt simmande till land ...»

Att örnen, såsom jag även hört uppgivas, ibland likt en vitfågel självmant skulle lägga sig att vila på vattnet anser jag ännu otroligare. Likaså ha de gamla berättelserna om havsörnar, som av pundgäddor, rockor, hälleflundror eller sälar dragits ned i djupet, och om örnskelett, som hittats fastsittande med klorna i ryggen på jättefiskar, alltid förefallit mig en smula apokryfiska.

Det kan måhända förefalla kätterskt och förmätet att tvivla på en uppgift, som tagits för god av de främsta auktoriteter på ornitologiens område. Men jag vill till min ursäkt framhålla, att, såvitt jag vet, ingen av auktoriteterna själv bevittnat en dylik händelse. -- »Det lär ha hänt ... en fiskare där och där berättar ...» eller någonting i den stilen, heter det alltid.

Att rovfåglar, när de gripa ett byte, ibland slå sina klor så hårt och krampaktigt i detsamma, att de ha svårt att lösgöra dem, är ett känt förhållande. Men att en så skicklig och försiktig fiskare som havsörnen skulle blamera sig till den grad, att han gåve sig på ett byte, som han icke orkade med, och läte sig dragas ned av detta, kan den, som haft tillfälle iakttaga honom under hans dagliga liv svårligen föreställa sig. Har en dylik händelse verkligen inträffat, så måste det ha varit fråga om en ung, oerfaren örn och icke om en gammal vitstjärtad veteran. Eller ock får man antaga, att fågeln för tillfället varit utom sig av hunger.

»Där åtelen är, där församlas örnarna», står det skrivet. Och det kan nu icke förnekas, att havsörnen, trots sitt stolta, konungsliga skick, har icke så litet av gam hos sig. -- Om nu gam här är det rätta ordet. Havsörnen står nämligen både till kroppsbyggnad och levnadssätt vida närmare gladan än gamen. En känd engelsk ornitolog har också dragit konsekvenserna härav och helt resolut hänfört honom till gladorna.

Vi ha redan sett huru örnen om vintern ute på drivisen icke försmår det fiskavskräde, sälarna lämna efter sig. Detta skulle möjligen kunna tydas såsom blott och bart ett utslag av den tröghet och den smak för bekvämlighet och parasitliv, som nog i grund och botten finnes nedlagd hos de flesta levande varelser. -- Men så är det knappast. Havsörnen är tydligen en liebhaber på ruttnande animaliska ämnen. Man kommer helt osökt att tänka på norrlänningen och surströmmingen, då man ser med vilken iver havsörnen kastar sig över den döda, mer eller mindre skämda fisk, som vräkts i land av storm och vågor eller som fiskaren lämnat kvar vid vittjandet av sina nät och ryssjor.

Alla döda kroppar och allt avskräde ur djurriket, som eljes skulle få ligga kvar och sprida stank och förruttnelse kring stränderna, tar örnen genast hand om. Slaktavfallet, som från bryggan kastats i sjön, upptäcker han, innan det drivit särdeles långt, och den skjutna sälen, som sjunkit på djupt vatten, hinner knappast bli gasfylld och åter komma upp till ytan, förrän örnen är där och kalasar på kadavret.

En av mina vänner såg en gång en havsörn i timtal sväva över en bergig och skogig ö ute i Stockholms yttre skärgård, oavvänt spejande nedåt mot en viss punkt. Då det intresserade iakttagaren att få veta vad som till den grad kunde fängsla storfågelns uppmärksamhet, gick han i land och fann ett lamm, som råkat fastna med benet i en bergsskreva och svultit ihjäl.

Månne man icke i dylika händelser har att söka förklaringen till det gamla, av flera författare återgivna påståendet att havsörnen, när han blir i tillfälle därtill, skulle förgripa sig på får?

Behöver jag väl här uppehålla mig vid den gamla amsagan om örnar, som bortfört små barn? Ehuru dessa historier i främsta rummet torde gälla kungsörnen, har även havsörnen ibland blivit pådiktad dylika dåd.

»Ännu i dag», skriver på tal härom en framstående engelsk ornitolog, »bruka tidningar, som frossa i sensationsnyheter, bjuda på långa, omständliga berättelser om dylika barnarov, och varken de som skriva dem eller de som läsa dem förstå huru enfaldiga, grundlösa och skadliga dessa rövarhistorier äro.» -- -- --

Men låtom oss återvända till havsörnsungarna, där de ligga uppe i den stora korgvaggan, under de första veckorna med deras ofta kalla och ombytliga väderlek dag och natt värmda under sin moders väldiga vingar. Av de små gråvita ulltapparna, som kläcktes ur äggen, bliva så småningom rätt försvarliga dunbylten, även om tillväxten den första tiden sker jämförelsevis långsamt. Ej sällan finner man den ena ungen betydligt större och mera försigkommen än den andra, beroende därpå att äggen liksom hos de flesta andra rovfåglar vanligen läggas med åtskilliga dagars mellanrum.

Fjorton dagar gamla, börja ungarna kravla omkring i boet. Dock dröjer det ännu länge, innan benen riktigt förmå bära dem. Ana de någon fara eller höra föräldrarnas varningsläte, trycka de sig ned i grenkorgen och ligga lika orörliga som vore de döda.

Den föda, som två-tre gånger om dagen bringas dem av föräldrarna, är, åtminstone så länge de ännu äro små, mer eller mindre väl preparerad. Fåglarna äro vanligen plockade och styckas i boet av honan, som ibland själv äter sig mätt, innan hon börjar mata ungarna med små bitar av köttet och det bästa och mest lättätna av innanmätet. På fiskar äta de gamla fåglarna i regeln upp huvudet och inälvorna, innan de bära dem till boet.

Hanen dröjer sällan längre i boet än att han nätt och jämnt hinner avlämna sitt byte och på sin höjd bjuda ungarna en liten smakbit. Liksom så många andra pappor både bland människor och djur tyckes han icke finna sig riktigt väl i barnkammaratmosfären. Därför föredrar han att tillbringa sin »lediga tid» utom boet i någon hög trädtopp i närheten, där han har fri utsikt över omgivningarna.

Det är egendomligt att se huru snyggt örnarna förstå att hålla både i och omkring boet. Såvitt jag kunnat finna, är

det honan som sköter renhållningen. Flera gånger har jag sett henne komma flygande från boet med ett avätet fågelskrov eller något annat avfall i klorna. Endast sällan finner man en fågelvinge, ryggbenet av en fisk eller andra måltidsrester på marken under nästet. En människa, som har sina vägar förbi och icke bryr sig om att närmare granska trädkronorna, skulle mycket väl kunna passera alldeles under boträdet, utan att ana, att där uppe tio-femton meter över marken ett par matfriska örnungar sitta vid ett ständigt dukat bord.

Detta medan ungarna ännu äro små. Längre fram, då de hunnit så långt i edukation, att de avleverera sina exkrement över bokanten, ser man marken och undervegetationen kring örnfuran översållade av vita, kalkartade stänk. Och när de till sist blivit nog försigkomna för att själva plocka och stycka de byten, som tillföras dem av föräldrarna, är det som om dessa senare icke skulle hinna med eller icke gitta hålla så snyggt kring boet som förut.

Under ungarnas uppväxttid ser man ofta honan sysselsatt med att reparera nästet, och jag anser det icke uteslutet, att hon därvid med avsikt uppför det grenstaket, varom ovan talats, för att dymedelst hindra ungarna från att falla ned ur boet.

Jag sade nyss, att örnungarna sutto vid ett ständigt dukat bord. Häri kan måhända ligga någon överdrift. I de havsörnsbon jag haft under observation har sällan rått någon brist men icke heller det omåttliga överflöd, varom en del författare tala.

»Han (havsörnen) är», skriver en av våra främsta auktoriteter, »en grym fågel och flyger ofta långa vägar hem till sitt bo med levande sjöfåglar, där han med sitt starka näbb krossar benen i offrens extremiteter ända in till kroppen, varefter de arma fåglarna i detta tillstånd överlämnas till ungarna att efter godtycke hanteras, eller magasineras de levande på kanten av boet till kommande behov.»

Själv har jag vid flera tillfällen sett örnen komma till boet med fåglar, som ännu varit vid liv, men jag är långt ifrån övertygad om att detta skett med en sådan infernalisk beräkning, varom nyss talats. Att örnen icke förmår att i första taget utsläcka livet hos en fångad sjöfågel är i och för sig icke så underligt, då man vet huru oerhört seglivade särskilt dykänderna äro. Och vem vet, om det icke varit en ren tillfällighet att de, som trott sig kunna konstatera denna grymma vana hos havsörnen, kommit till boet, just då fåglarna varit i färd med att döda och stycka ett eller flera nyfångade byten. -- I varje fall har jag för min del aldrig påträffat några på bokanten magasinerade förråd varken av döda eller levande djur.

Vad havsörnens matsedel beträffar har jag på densamma funnit de flesta i skärgården förekommande simfåglar, dock oftast ungar av ejder, svärta och andra dykänder samt skrak. Påträffas någon gång lämningar efter fullvuxna, flygfärdiga fåglar, kan man vara tämligen säker på att de härröra från skadskjutna sådana.

Av fiskar fångar havsörnen med förkärlek halvstora gäddor på ett kilogram eller mindre, ålar, ibland rätt grova

sådana, samt id, mört, sarv och abborre m. fl. under dessa fiskars lek- och badtid.

Bortskrämd från ett fångat byte, återvänder han icke såsom hökar och andra rovfåglar efter någon timme till detta utan lämnar det vanligen helt och hållet i sticket.

Fram emot mitten av juni, då örnungarna äro omkring en månad gamla, sker en påtaglig förändring med dem. Mörka fjäderpenslar börja sticka fram litet varstädes ur den täta dundräkten, och samtidigt tilltaga de så hastigt i storlek, att det förefaller iakttagaren som om de på en vecka växte lika myckt som förut under en hel månad. Snart är hela huvudet betäckt med spetsiga, mörkbruna fjädrar, och de breda vingpennorna tilltaga hastigt i längd. Av dunet, som ungen själv så småningom plockar av sig, återstår till sist endast liksom ett trasigt förskinn kring magen samt några tappar under vingarna och stjärten.

Vid midsommartid eller något senare äro ungarna vanligen fullt utvuxna och klädda i oklanderlig ungfågelsdräkt. De ha redan fått något värdigt och majestätiskt i åtbörder och uppsyn och följa med vakna blickar allt, som försiggår omkring dem. Skulle en människovarelse göra dem ett besök uppe i deras luftiga borg, draga de sig gapande och väsande tillbaka så långt som möjligt från fridstöraren. Men att använda sina näbbar och klor för att på allvar försvara sig mot honom därtill tyckas de varken ha förstånd eller mod.

Vid denna tid ser man dem allt oftare sitta på bokanten, sträckande och skakande sina vingar. Det är vinggymnastiken, som måste föregå de första flygförsöken. Snart våga de sig ut på grenarna kring boet. -- Och så en vacker dag i början av juli finner man kanske till sin överraskning, att de lämnat boet och redan hunnit långt i flygkonsten.

Under återstoden av sommaren håller sig örnfamiljen troget till sin hemö, och de flygfärdiga ungarna fortsätta åtminstone en tid framåt att tillbringa nätterna i boet. Men så småningom börja de bliva mera vidfarna och flyktiga, samtidigt som familjebanden mer och mer lossas. Och när så oktobermörkret nalkas och de första verkliga höststormarna börja dundra mot skären, är det tid för ungörnarna att likt furstesönerna i sagan draga ut i världen för att söka sin lycka.

GAMMEL-ANTE.

ANTIKEN såg i örnen den olympiska fågeln, gudars stolta sändebud. Den nordiska mytologien, som var en naturreligion och en urkraftsreligion i långt högre grad än den hellenistiska, gick ännu längre, i det den tilldelade örnen en viktig roll vid själva genesis:

»När arla i urtid
örnar skreko och
från himlaloftet hällde
helga vattnen neder ...»,

heter det i en av de gamla Edda-sångerna.

Och visst är att havsörnen levt och färdats längs våra kuster och i våra skärgårdar långt före den tid, då människor först började sätta flottar och ekstockar i sjön och bygga sig visten och fiskelägen inne i vikarna. Hans hemortsrätt är äldre än de första ensittarnes, som skilde sig från människohorden där inne på fastlandet för att leva ett fritt och oberoende liv ute bland skären. Vrakplundrare och strandrövare, härmän och kämpar, som rodde sina snäckor i ledung och österviking, alla funno de havsörnen där före sig, och för alla måste han ha varit ett vid avfärden från eller återkomsten till fädernekusten med glädje hälsat sjömärke.

Så var det kanske för den djärve rospiggen Rörek och hans stallbröder, då de drogo ut på sitt storäventyr och grundade ett mäktigt rike fjärran i Bjarmaland, och för alla de andra rosserna, som följde i deras fotspår och gjorde krigstjänst hos kejsaren i Miklagård; så var det med Vasa-konungarnes »själkarlar», som lågo ute i storskärgårdarna och kokade sältran och saltade strömming och torsk för sina höga husbönders räkning, för sälskyttarna, då de återvände från sina månadslånga jaktfärder bland drivisarna uppe i Kvarken och borta vid »finska vallen», och med alla, som färdats på eller hämtat sitt uppehälle ur sjön.

»Nej, se *Gammel-Ante* är ute och flyger!» säger strömmingsfiskaren, då han far med skötarna och får sikte på havsörnen. -- Och i det utropet ligger någonting mera än blott och bart ett igenkännande. Det ger uttryck åt en sympati, så avgjord, att den gränsar till vördnad och beundran. Liksom fjällbon med en viss respekt talar om

»Storfar», björnen, så inlägger skärkarlen en liknande känsla i sina ord, då han nämner havsörnen, skärgårdens äldste, vid hans smek- och hedersnamn. -- Ty så länge det bland människors barn ännu finnes sinne för det sköna och starka, så länge skall ingen kunna undgå att med beundran se på sådana varelser som nordanskogarnas ludne drott och havsfjärdarnas vingbrede härskare.

Endast den enfaldige och lågsinnade betraktar örnen med andra ögon. Blott den vidskeplige, räddhågade och samvetsplågade ser i honom en stygg ofågel, vars väldiga kroknäbb och jättegripar äro skapade endast för att göra ont. Endast den girige och avundsamme missunnar örnen hans jakt och hans fiskafänge.

Ett örnpar på var tredje eller var fjärde mil. -- Vad betyder väl det för människan i hennes hushållning här ute, där havet öser av sitt överflöd med fulla händer! En gädda eller några småfiskar här, några traniga sjöfåglar där. -- Skulle man icke vilja bringa ett så tarvligt offer för fröjden att få se en sådan överlägsen jägare och fiskare, en sådan matador bland storfåglar!

Men trots den sympati och respekt, folk i allmänhet hyser för örnen, och trots att ingen egentligen anser sig ha något otalt med honom, upphöra människorna aldrig att förfölja honom och försöka komma honom till livs. Ty det är nu en gång så med människorna att de icke kunna se en stor och sällsynt fågel, utan att gripas av begär att tillägna sig den, se den död, hålla den i sin hand och föra den med sig hem, även om den icke skulle duga till stort annat än att spikas upp över ladugårdsdörren som ett slags medel mot trolldom.

Detta tyckes örnen vara medveten om i högre grad än de flesta andra fåglar. Han misstror av instinkt alla varelser på två ben, de må nu gå och snoka omkring uppe i land eller komma färdandes i båt. Endast någon gång, då han givit vika för sin böjelse för frosseri och ätit sig så mätt och tung, att han har svårt att flyga upp och komma åstad, låter han överraska sig. Han väljer sin boplats långt ifrån människoboningar, på bergiga och skogiga uddar eller avlägsna myrlänta holmar och undviker under sina jakt- och fisketurer noga de mest trafikerade lederna och fiskeplatserna. Och känner han sig någon gång hågad att taga vägen över kustlandet eller storöarna, där människorna bo i de röda gårdarna, håller han alltid höjden, så att människornas försåtliga vapen icke kunna nå honom.

Människornas vapen! Ja, de bliva fruktansvärdare och mera oberäkneliga snart sagt för varje nytt solvarv. De gamles pilskott voro väl icke så mycket att frukta, och även sedan människorna fångat åskan och blixten i sina skjutrör, kunde en klok och försiktig storfågel bärga sitt skinn, om han blott visste att hålla sig på tillräckligt avstånd från skytten. Ty flintlåsmuskedundret och lodbössan hade sin begränsning, även om de i handen på en säker skytt kunde vara ganska farliga på nära håll. Men de moderna mordvapnen, som människorna uppfunnit för att kunna förgöra varandra i massa, eldrör, som göra tjänst på så långa avstånd, att man aldrig hinner få klart för sig att fara hotar, förrän man har det dödande blyet i hjärtat, mot sådana vapen kan knappast någon levande varelse skydda sig. Är det några som ha förutsättning att göra det, så är det örnarna, jag menar de gamla vitstjärtade, som lärt av en lång och bitter erfarenhet. Deras skarpblick trotsar alla avstånd och tyckes genomtränga allt. I nio fall av tio se de den smygande skytten, långt innan han upptäckt dem.

Annorlunda är det med ungarna. Alltför ofta bliva de utan nåd och förbarmande nedskjutna från bokanten, ty människorna, som vetat att kringgärda sina liv, sina hem och sin egendom med så många skrivna och oskrivna bud och lagar, ha aldrig visat försyn för sina medvarelsers hemfrid. Och ha ungörnarna lyckligen lämnat boet och börjat sin segling på lufthavet, så äro deras liv ändå icke mycket värda. Medan de ännu äro nybörjare i flygkonsten och icke känna stort mera av världen än hemholmarna, hemfjärdarna och hemsunden, kunna de ibland i ungdomligt överdåd eller av ren nyfikenhet störta sig i fördärvet. De få se en underlig varelse, som varken är fågel eller fisk, ko eller får, hund eller räv, komma klivande genom skogen på holmen, eller också varsna de en farkost på sjön, som väcker deras, nyfikenhet. De gripas av begär att på nära håll granska det okända. -- Ett skott, och deras unga, starka vingar ha kanske för alltid upphört att famna rymden.

Vid sådana tillfällen fröjdar sig skytten, som om han utfört en storbragd. Ty liksom det ansetts och på sina håll ännu i dag anses såsom en berömlig och manhaftig gärning att fälla en björn, som, störd i sin vintersömn, yrvaken tittar ut ur idet, så har den, som av en händelse råkat skjuta en örn, alltid fått ett visst anseende som jägare och skytt.

Vikingatidens sjökonungar älskade att pryda sina hjälmhuvor med örnens vingfjädrar, då de drogo i härnad. Våra dagars örnskyttar nöja sig icke med endast fjädrarna. De låta stoppa upp hela fågeln, helst med utspända vingar, och ställa upp den som ett paradnummer bland sina jakttrofféer för att kunna skryta med sin bragd inför vänner och bekanta.

Men det är icke blott människornas nedärvda jaktpassion, jägarfåfänga och förstörelselusta som utgöra ett ständigt hot mot örnarna. Förvärvsbegäret har även härvidlag börjat spela en viss roll. Skärgårdsborna, som med förtjusning sätta i sig både säl och utter, lom, skarv och andra villebråd, som av inlandsbon betraktas såsom mindre matnyttiga, skulle knappast komma på den idén att äta en skjuten havsörn. Men om den också icke duger till att lägga i grytan, så kan den med fördel säljas till någon konservator eller uppstoppare i staden. Äggen taxeras ganska högt i utländska naturaliehandlares kataloger, och för ungarna finnes kanske plats i gallerburarna i storstadens zoologiska trädgård.

Och hur är det väl numera med friden och oberördheten ute bland öar och skär? Icke ens det mäktiga havet har förmått värna om den!

Ångbåtarna kommo och gjorde bräsch i skärgårdens djupa isolering. De första som från de s. k. kultursamhällena sökte sig dit ut voro förstås de goda naturvännerna. De kommo som flyktingar undan människolarmet och människokivet för att njuta stillheten och harmonien vid naturens hjärta men rönte samma öde, som vederfarits alla eremiter alltifrån tidernas morgon, nämligen att bliva vägbrytare för människohorden, som envist följde i deras spår, för nöjessökare, schackrare, företagare och exploatörer av alla slag.

Stadsbona började om somrarna i hundratal och åter hundratal söka sig allt längre utåt skären, där de inkräktade snart sagt var och varannan kobbe. -- »Stockholms skärgård» -- hur förmätet av huvudstadsborna att kalla den så! -- hade knappast hunnit bliva »upptäckt», »Hemsöbornas» saga var knappast skriven, skärkarlslivet hade

knappast fått sin store diktare, förrän idyllen skändades och förstördes av upptäckarne själva!

Till ställen, där förr i världen blott den ensamme skärkarlen någon gång sökte lä mot stormen eller tog i land för att hugga bränsle och virke till husbehov, kommer nu det ena stojande lustpartiet efter det andra och förvandlar i en hast blomsterängar och blomstersnår till bedrövliga avskrädeshögar för matsäckspapper, tomma konservdosor och sönderslagna buteljer. Sandstränder och berghällar ha sommartiden blivit till presenterbrickor för den mänskliga nakenheten i dess mer eller mindre tilltalande former, och nästan för varje vår ser man takåsen på en ny arkitektvilla sticka upp över skogen på den ännu föregående höst obebyggda holmen.

Vad ångbåtstrafiken uträttat i stort det håller nu på att fullföljas i det lilla av motorbåtarna. -- Dessa orons och jäktets budbärare, den nya tidens snabba spårhundar, som skola in och snoka över allt i de mest undangömda vikar och sund och ända ut i de avlägsna havsbandsskärgårdarna, sjöfåglarnas rike. Vilka förträffliga vapen i »kulturens» händer dessa motorbåtar, vilka idealiska fortskaffningsmedel för tjuvskyttar och tjuvfiskare, äggplundrare och andra fribytare!

Och så odlas det och avverkas skog även på de obebodda öarna och holmarna. Skärgårsbon, som förr nöjde sig med ett potatisland invid stugan och en liten åkerlapp, på vilken man, i brist på dragare, själva turades om att spänna sig för plogen, har börjat finna fisket och skärkarlslivet alltför mödosamt och skall, gud bevars, bliva jordbrukare. Och idog som han är, har han börjat hugga och rödja, och dika ut och odla upp var enda liten dalsänka och var enda liten mossdrog mellan berghällarna.

Hur skall det väl gå med den sparsamma, trögvuxna skogen på öarna, då man handskas med den som hade man fastlandets skogsvidder att röra sig med. Där yxan gått fram och nordostvinden en gång fått fritt spelrum över hällmarkerna, där växer aldrig mera någon skog och knappast något annat heller. Men detta tänker skärgårdsbon icke på i sin nyomvända jordbrukare- och skogsskövlareiver. -- Tro mig, han kommer icke att unna sig någon ro, förrän han förvandlat våra grönskande skär vid Österhavet till samma sterila urbergshällar som de vid västkusten!

Att skärgårdsbon icke förstår eller icke giver sig tid att reflektera över en sådan lapprisak som att åt trakten bevara ett gammalt naturminnesmärke som havsörnen får man väl förlåta honom. -- Örnparet har haft sitt bo i samma fura allt sedan fars och farfars tid, det är en sak som alla känna till. Men anser man sig behöva trädet till ved eller något annat ändamål, så fäller man det utan betänkande. Gammel-Ante får bekväma sig till att söka en annan boplats.

Men ack, snart finns det icke längre några öar eller holmar, som erbjuda havsörnen den fred han behöver och knappast ens några träd, som lämpa sig till att uppbära hans väldiga näste!

Förr hände det ibland om vårarna, att de bofasta örnarna fingo påhälsning av förbisträckande främmande örnar, som höllo sig på trakten hela veckor igenom och stundom inläto sig i strid med gamlingarna om deras boplats.

Vid sådana tillfällen blev det väldiga kämpatag i luften, och sjökonungens vilda härskri skållade gällt över fjärdarna. Men segern stannade så gott som alltid på de bofastas sida, och inkräktarna fingo draga sina färde.

Numera behöva gammelörnarna sällan eller aldrig slåss för sitt hem mot varelser av sitt eget släkte, och deras jaktmarker och fiskevatten bliva allt vidsträcktare, sedan den ena efter den andra av grannörnarna försvunnit från sina hemvist.

De örnar, som ännu bygga i skärgårdarna, utgöra en fredlös, hastigt utdöende kungaätt. Gammel-Ante skall snart finnas till endast i de gamles berättelser från fordom, då de sitta och bygga not om vinterkvällarna.

UNGÖRN.

MÅNGA solvarv ha skiftat sedan den välsignade vår, då jag, den genuine inlandsbon och lantkrabban, för första gången kom ut till havsbandet och lärde känna den värld, där Östersaltet blånar kring öde kobbar och skär.

Jag mötte en vår sådan jag aldrig hade drömt om.

Mäktig och jublande brusade den fram, buren på tusende fågelvingar och hälsad av tusende fågelröster.

Natt efter natt satt jag i skjutskåren på Österudden av Gudungskär i väntan på sträckfåglarna. Soluppgångarnas bländande feeri förhäxade mig. Jag drack mig rusig av den vaknande havsbrisen. Njutande med ögon och öron, höll jag revy med det ena vandrande fågelfolket efter det andra: Jag såg de präktiga ejderhanarna gunga som stora vitglänsande vattenblommor på den skymningsblå dyningen. Jag skådade sångsvanarnas mäktiga fylkning,

där den, belyst av soluppgången, drog fram likt ett sjungande, rosafärgat moln. Jag lyssnade betagen till allfågelns klingande hymn till morgonrodnaden och solen. -- Jag var som trollbunden, fångad i havsfruns garn!

Ett par korta aprilveckor gingo till ända, och jag måste resa tillbaka till staden. Men då maj drog in med svällande knoppar och spirande grönska och de små strandängarna på skären började klädas i sin första fagra blomsterskrud, fann jag åter vägen ditut.

Jag begav mig på upptäcktsfärd till holmarnas blomsterparadis, som likt förtrollade lustgårdar gömma sig bakom strandklippornas gråa mur. Jag hälsade på hos ejderhonorna, där de trygga och orädda, lågo och ruvade sina ägg i skydd av den vindklippta ljungmattan och de täta krypenarna. -- Det dröjde icke länge, förrän vi blevo så bekanta, att jag fick stryka den vana fru Åda över hennes brunspräckliga rygg, utan att hon på minsta sätt visade sitt misshag. -- Jag räknade äggen i storskrakens holk och satt timme efter timme i tålig men fruktlös väntan på att om möjligt få se hur den sluga skräckan skulle bära sig åt för att frakta de nykläckta ungarna ned till sjön. Jag kikade in i de mörka kumlen på de stenuppfyllda kobbarna, där de pigga tobisgrisslorna rumsterade som små svarta bergatroll; jag spionerade på strandskatan, roskarlen och rödbenan för att finna deras bon bland strändernas klapperstenar och blomstersnår.

Midsommaren med dess ljusa nätter tillbragte jag längst ute på sälbådarna och grunden, och julisolen brände mitt skinn, där jag satt uppkrupen på högsta klintarna av vitfågelskobbarna, omsvärmad av skrikande trutar och måsar och tyst framilande tordmular. Då och då kom den glupska havstruten farande och snappade åt sig en späd ejderunge, som råkat komma för långt ifrån sin mor; labben, den oförbätterlige snyltgästen och marodören, jagade och pinade de stackars måsarna, tills de, skrikande som om de setat i kläm, måste giva ifrån sig den redan nedsvalda fisken, som »Svart-Lasse» med ofelbar skicklighet uppfångade i luften. Och en gång gjorde den snabbe rovriddaren, pilgrimsfalken, en blixtturné dit ut från sitt hem på skogsön och drabbade som en avskjuten pil ned på en lyftande vigghona.

Jag ville lära känna allt, som levde och rörde sig därute i sjöfåglarnas rike. Och mycket fick jag även skåda. Men den stoltaste och präktigaste bland skärgårdens alla befjädrade åbor, storfågeln bland storfåglar, sjökonungen-havsörnen, honom hade jag ännu icke stiftat bekantskap med. Väl hade jag varsnat honom några gånger, där han hängde som en svart punkt mellan stormskyarnas slitna klutar högt över någon av de stora, skogklädda holmarna eller då han mot kvällningen med tung flykt kom sträckande från havet in över Österfjärden. Men han hade då förekommit mig snarare som en sagofågel, som den jättelika vilden, vilken, upptäckande allt med sina ögons fjärrglas, städse vet att hålla sig fjärran från de illasinnade och baksluga människorna.

De, som jag sport om honom, hade litet eller intet att berätta. Han hade häckat ibland på Ängsö, ibland på Storö eller Porsö, ibland på en av de båda Siköarna, men om han fortfarande byggde på något av dessa ställen kunde eller ville man icke upplysa om.

Kom så en strålande daggfrisk morgon i slutet av augusti med någonting av den annalkande höstens svalka och klarhet i luften. -- En fuktig och dunstfylld, men ändock genomskinlig atmosfär, som kom de yttersta skären och

kobbarna att hägra som fjärrblåa himlaborgar högt ovan synranden.

Vi voro ute på en segeltur med ett gammalt skrov till skärgårdseka och skulle just sticka ut mellan holmarna, där Långsundet öppnar sig mot Brantöfjärden, då något, som tilldrog sig inne i en vik, fångade vår uppmärksamhet.

Ett skrockande sjöfågelläte, hest och skrovligt som då en gammal krutgubbe till skutskeppare låter sin brännvinsbas ljuda genom en ropare -- och jag ser en stor fågel med bländande vit kropp på svarta, buktade vingar störta sig ned mot vattnet mitt ibland en kull senkläckta, knappast halvvuxna prackungar, som med sin moder sökt lä inne i viken.

-- Titta på truten, den trollgubben! säger min följeslagare, skärgårdsbon. -- Nu plockar han bort skräcksruggarna för oss.

Ja, mycket riktigt, det är havstruten, skärens tyrann, alla fågelmammors fasa.

Pr-r-r-r-ak, pr-r-r-r-ak! lockar den ängsliga prackan och samlar sin lilla trupp till en vild språngmarsch på vattnet. -- Pr-r-r-r-ak, pr-r-r-r-ak! Årfötter och vingstumpar arbeta våldsamt, där de i kilformig kolonn satta iväg ut mot öppna sjön med en skummande och glittrande kölvattensfåra efter sig.

Men en av ungarna förmår icke hålla jämna steg med de övriga. -- Kanske var det han som fick sig ett tjuvnyp av truten vid första anfallet. -- Allt nog, han sackar av och blir efter.

Genast är truten över honom och tvingar honom att vända inåt land ... gör honom vimmelkantig medels våldsamma slag av vingarna, griper honom med sitt stora, gula näbb och försöker lyfta honom ur vattnet för att flyga bort med honom ...

Då uppenbarar sig helt oväntat ännu en jägare på valplatsen. -- Varifrån kom han väl, den väldige? Varken jag eller min följeslagare har blivit honom varse, förrän han redan är där. Som ett skydrag sveper han fram över vattnet, kastar fram sina väldiga gripklor och fångar den stackars skrakungen, som havstruten i förskräckelsen släppt ur näbben.

-- Gia-gia! Ii-hi, hi, hi! ljuder ett gällt och jublande jaktrop. Några väldiga vingslag, och storfågeln har med sitt byte försvunnit bakom tallskogen på holmen.

Gammel-Ante! -- Den gången gjorde truten upp räkningen utan värden. Skrikande och okvädande flaxar den stora rovmåsen därifrån, lämnande valplatsen åt sin fruktade medtävlare.

Men innan vi riktigt hunnit hämta oss från den oväntade uppenbarelsen, kommer örnen -- eller är det kanske hans make eller maka -- åter svävande, listar sig i skydd av en udde inpå de flyende skrakarna, får dem att vända om inåt viken och hämtar sig ännu en unge ur den skingrade kullen.

Vi segla vidare ... Men då vi komma upp emot östra udden av Ängsö, få vi åter syn på örnen, där han sitter i toppen av en knotig, vindsliten fura. Den ljusbruna fjäderhamnen lånar en gyllene glans av morgonsolen, och stjärten lyser bländande vit. -- En gammal gosse således!

Gi-i-a - - - gi-i-a! ljuder det inifrån ön, och två jättefåglar till komma svävande och börja kretsa kring örnen i furan. Den ena av dem visar även han gammelörnarnas igenkänningstecken, den bländvita stjärten; den andra åter bär den mörkbruna ungfågeldräkten med mörka stjärtfjädrar.

Låt oss gå i land! Kanske skall det lyckas att få se örnarna på närmare håll.

Vi ha icke hunnit många båtlängder mot land, då de stora fåglarna åter sväva bort och försvinna. Men vi besluta oss ändock för en holmgång. Det stora, obebodda skäret med sin kraftiga, urvuxna skog och sina grönskande ängskilar mellan bergen lockar oemotståndligt min upptäckarehåg.

Jag har egentligen ingenting ont i sinnet mot örnarna. -- Åtminstone söker jag intala mig själv, att så icke är fallet. -- Men ej desto mindre tar jag med mig bössan, som legat på botten av båten. -- Förresten skola de nog veta att hålla sig utom skotthåll.

Då vi kommit över de karga hällmarkerna nere vid sjön och skogen börjar tätna och träden bli högre och rakare i stammen, höres på avstånd först ett svagt gnisslande och skrockande och därpå ett skallande »gi-i-a, gi-i-a!»

Lätet är mig välbekant från Djurgården inne i staden. Men medan det där snarast tycks mig skärande och irriterande, ljuder det här i sin rätta omgivning dämpat, nästan melodiskt. -- En vild men klingande havssång!

Än ljuder örnskriet inifrån skogen, än uppifrån luften. Där, någonstädes i en av de täta tallkronorna, måste en av fåglarna sitta. -- Nej, han har redan ändrat plats och hörs nu ett gott stycke längre bort. Som alla storfåglar ha örnarna en märkvärdig förmåga att göra sig osynliga och draga sig undan i tid. Att försöka smyga sig på dem tycks vara lika fåfängt som att löpa efter sin egen skugga.

Lockade av det gäckande skriet, som ständigt flyttar sig undan likt ekot bland bergen, ha vi förirrat oss långt inåt ön. Marken börjar bli sank och kärraktig, björk, ask och al blanda sig med barrskogen, och snart stå vi ute på en veritabel hjortronmyr med gungande tuvor och manshögt porsris.

På andra sidan myren, där marken åter höjer sig, växa några resliga tallar och granar. I en av tallarna, nära toppen synes någonting stort och mörkt -- sjökonungens väldiga borg, som människorna de senaste åren förgäves sökt efter. En stor platt grenkorg, väl halvannan meter i genomskärning, sammanfogad av till en del armstjocka tallgrenar.

Marken och underskogen omkring furan äro översållade med kalkartade, vita stänk av fåglarnas träck, ett säkert tecken till att boet varit bebott. Så här års måste det väl i alla fall vara tomt. -- Vi ha ju förresten sett en av de flygfärdiga ungarna. -- Men min följeslagare är nyfiken på hur det kan se ut hemma hos en sådan storfågel. Säkert föreställer han sig någonting à la slaktarbänk full med hartassar och andra blodiga rester av alla slags djur och fiskar.

Gammal sjöman som han är, äntrar han utan svårighet uppför den grova, grenlösa furustammen, och snart sitter han där högt till väders med benen dinglande över bokanten. -- Men mycket har han icke för sitt besvär. Några vingfjädrar av en skrak och ryggbenet av en gäddsnipa, det är allt vad han finner i den grunda balen.

Själv har jag fattat posto ett stycke ifrån örnfuran, på en berghäll, från vilken jag har friare utsikt över skogen.

Då höres åter örnskriet. Det kommer närmare och närmare, och jag ser de mörka silhuetterna av tre svävande rovfåglar liksom växa fram ur den soltöckniga rymden. Till en början tyckas de helt små, men allteftersom de komma närmare, antaga de jättelika proportioner.

Gi-i-a, gi-i-hi-hi-hi! skallar sjökonungens härskri. Örnarna ha upptäckt karlen i boet och komma för att se vad som står på.

Än röra de sig med något av havsvågornas rullande gång i sina jämna, sävliga vingslag, än flyta de fram på breda vingar, spända som segel mot vinden och med de styva handpennorna uppåtböjda och utspärrade som fingrar. I vida kretsar närma de sig tvekande och försiktigt boträdet.

Den största av fåglarna, den med den urblekta fjäderdräkten, det nästan gråvita huvudet och den väldiga, ljust vaxgula kroknäbben är gamla honan. Hanen är betydligt mindre och har ännu icke fått gammalfågelsdräkten så tydligt utpräglad. Men vackrast och stoltast ter sig likväl ungörn med sina smidigare och lättare kroppsformer, sin jämförelsevis långa stjärt, sitt mörka huvud och sin i rödbrunt glänsande fjäderhamn.

Ett par gånger ser det ut som om örnhonan ämnade styra kurs rakt på boträdet, men kommen på ett visst avstånd, kantrar hon över åt sidan och gör en tvär, en smula tung vändning, i det hon på rovfågelmanér låter fötterna hänga ned som ett slags roder eller bromsinrättning.

Men ungörn, som är dristig och oförvägen och ännu ej lärt känna människornas arghet och försåt, tycks ha föresatt sig att på närmare håll bekika karlen uppe i trädet. -- Vad har väl den där jordkryparen i deras luftiga borg att göra? -- Och så närmar han sig, flygande i spiraler, som bliva allt trängre och trängre. Gammelörnarna skrika och locka förgäves. -- När lät väl den övermodiga ungdomen varna sig!

Då blir det liv i min följeslagare uppe i örnfuran.

»Jag tror de trollfåglarna komma rakt på mig!» väsnas han. -- »Skjut dem! ... Skjut bara!»

Med ens får den gamla jägarinstinkten makt med mig. -- Att få skjuta en örn! Ett sådant tillfälle kommer aldrig åter ... Skall jag väl lämna det obegagnat?

Jag erinrar mig plötsligt, att jag har ett par patroner med grova hagel i fickan, medtagna för den händelse vi skulle få se någon vikare dyka upp kring sälgrundet ute på fjärden. -- I en handvändning får jag in patronerna i bössan, spänner hanen till den trångborrade vänstra pipan och står skjutfärdig.

Ungörn fortsätter sin spiralflykt och kommer svävande mitt över tallarna, under vilka jag sökt betäckning. Hans fjäderskrud glänser som guld i solen ... Högt uppe i skyn seglar han fram, så

högt, att man just icke har stora utsikter till en träff. Men lusten att döda har i detta ögonblick gripit mig så helt, att jag låter alla betänkligheter fara. Och då örnen i detsamma gör en obetydlig sväng åt sidan, kornar jag framför kroknäbben och rör vid trycket ...

I samma ögonblick skottet knallar, ser jag ungörn göra en volt i luften. Den sträckta halsen, hela den guldglänsande kroppen faller ihop till ett enda fjäderbylte. De väldiga vingarna virvla maktlösa ... Örnen störtar lodrätt ned genom luften och slår med en dov duns i berget ett stycke framför mig.

Ett rent slumpskott, ett okynnesskott var det och ingenting annat. Men ändå är jag färdig att taga åt mig det beröm, som ägnas mig av jaktkamraten: »Jo, jo, så där skall det gå till! Den gången höll han riktigt i skaftet! -- -- --»

Är det väl rådligt att utan vidare taga upp den fallna storfågeln, där han ligger med till hälften utbredda vingar och huvudet nedborrat i den blommande ljungen? ... Kanske skall han med sin väldiga kroknäbb rikta ett förtvivlat hugg mot fienden, fara upp och giva honom ett slag med vingen eller söka nå honom med sina stålhakar till klor? -- Nej, det har ingen fara! Vingarna vila förlamade på klippan; de väldiga klorna skola aldrig mer krökas till ett grepp. Träffad i hjärtat ligger han där. Ett sista skälvande andetag kommer den glänsande fjäderskruden att gå i vågor ...

Östanvinden från havet sveper brusande genom tallarnas kronor. Högt uppifrån rymden ljuder gammelörnarnas klagoskri: Kack-a, kack-a, kack-a!

Men då jag möter den slocknande örnblicken ur de mörka, glänsande ögonen, är det ingen segerfröjd jag känner. Mitt sinne fylles av vemod, och jag är färdig att beklaga, att hagelsvärmen nådde så högt, och att min gamla bössa icke förfelade målet.

Du unge sjökonung, du vingstarke solörn, du »Molnets broder»! Aldrig mera skall du virvla kring i mäktig vingedans i det blå! -- En präktig fågelhamn är du, där du ligger slagen. Men det största, det väsentliga har förrunnit med ditt blod. Det som gav styrka åt din vinge och skarpblick åt ditt öga och förlänade hela din varelse detta stolta och vilda behag -- *livet*, det underbara livet är borta ...

Och så småningom står det klart för mig, att jag begått en låg och oförsvarlig handling. I rå tanklöshet har jag slagit ett hål i den härliga tavla, jag lärt att älska -- burit våldsam hand på skärgårdens stoltaste prydnad. Jag, en medlem av släktet *Homo*, av vilket det går minst hundra på dussinet, har dräpt örnen, gudars sändebud, en fågel som endast träffas i några få tiotal exemplar över hela vårt vida land -- en varelse, som i skönhet och kroppslig fulländning söker sin like inom naturens underbara rike!

Den fallne ungörn blev hemförd och uppstoppad efter alla konstens regler och har nu i snart tjugu år prytt sin banemans arbetsrum. Men som han står där med uppgillrade vingar och stela ögon av glas har han med tiden blivit något mera än en vanlig jakttroffé.

Han har blivit mig en ständig påminnelse om och ett tyst sändebud från de jungfruliga skären, från gränsmarkerna till det eviga havet. Det är genom honom jag kommit att känna varmt för hans förföljda, utdöende släkte. Och det är till en viss del ungörn som bär skulden till att dessa enkla skildringar från skären omsider kommit till.

SJÖKONUNGENS HEM.

DÅ man kommer utifrån storskärgårdarna och över Österfjärden närmar sig hemfjärden och hemlandet, har man framför sig på babords sida en vidsträckt arkipelag av mestadels skogbevuxna öar och holmar, skär och kobbar. Jag tror mig knappast säga för mycket, om jag påstår, att det är ett av de största obebodda skärgårdsområden som finnas utmed hela vår östra kust -- ett landkomplex om flera tusen tunnland, utgörande en den vackraste provkarta på den yttre skärgårdens rika och omväxlande natur.

Längst ut möter man en gles förpostkedja av grund och bådar och vitfågelskobbar, och där innanför de båda härliga lövängsskären Gudungskär och Ådskär.

Liksom alla dylika skär här ute vända de ett skäligen strävt och bistert anlete mot öster. Väldiga rundslipade och renskölјda hällar skjuta rygg likt förstenade jätteödlor, och däremellan utbreda sig blockmarker och gamla strandvallar, i vilka tobisgrisslan finner mörka och svala kamrar för sina ägg och ungar och uttern trygga tillflyktsorter, där han i lugn och ro kan sova bort dagen. Längre upp, där den stränga nordosten tuktande far fram över ljungmattorna och förvandlat enbuskarna till vanskapliga, underdånigt krypande dvärgar, bädda ejderhonorna präktigt åt sig med sina lätta, elastiska dunbolstrar.

Men därmed är det också slut med den karga kalskärsnaturen. Björkar, låga och vindklippta, men ändock kraftiga och vittgreniga som i fjällens björkskogsregion, marschera upp i allt tätare led, ju längre inåt skären man kommer, och mellan dem resa sig knotiga alar, rönnar, aspar och askar. Vindvridna tallar ha stormat bergklintarna och envist satt sig fast där, och på sina ställen i kärren ser man några lavbevuxna granar resa en mörk spetsgård av kala, spjutvassa toppar. -- På Gudungskär finnes t. o. m. en liten dunge av vårt sällsyntaste skogsträd, de gamles troll- och sejdträd, den giftiga idegranen. -- Häggar och olvonbuskar utveckla om försommaren den mest överdådiga vita blomprakt, vildaplar i spaljéform och rankor av try och vildtörne klänga utefter bergen. Och ingenstädes ser man sippor och vivor, konvaljer och tidiga orchidéer blomma rikare och yppigare. Där finnas miniatyrmossar med getpors och hjortron, tranbär och hönskornell. Där finnas småkärr och »bäckar», vid vilka den lilla viggen balar för sina talrika ägg, och nästan ogenomträngliga björnbärssnår, där svärtan gömmer sitt bo så väl, att icke ens den sluga kråkan med sin kända talang som äggplundrare förmår finna det. Där finnas vasskantade vikar, grunda flador, rika på musslor och fisk, och slingrande laguner mellan stenar och grund, omtyckta rast- och matställen för förbisträckande sjöfåglar och idealiska boplatser för mås och tärna, strandskata och rödbena, roskarl och strandpipare.

Men låta vi locka oss till att dröja för länge på de båda lövängsskären, är det fara värt att vi icke hinna med att lära känna de innanför belägna storholmarna, Gammel-Ante sjökonungens egentliga hemvist. -- Mängden av mindre skär och holmar, som på alla sidor flocka sig kring de större och av vilka en del förtjäna benämningen ett Gudungskär eller ett Ådskär i miniatyr, få tills vidare helt och hållet lämnas ur räkningen.

Längst i norr ha vi då Ängsö och Storö, skilda åt av Långsundet, och söder och sydost om de nyssnämnda Porsö och de båda Siköarna. Tillsammans bilda de ett landområde, som till arealen kan mäta sig med, om icke rent av överträffar hela det stora hemlandet.

Jag har i det föregående sagt, att havsörnen är en vidfaren storfågel, som fordrar vidsträckta jaktmarker och fiskevatten och icke gärna tål någon samkonung inom sitt fylkesrike. Här möta vi emellertid det egendomliga förhållandet att, så långt man kan minnas tillbaka, två örnpar byggt på hemholmarna, knappast mer än en fjärdingsväg ifrån varandra.

Men så kan man icke heller tänka sig ett härligare tillhåll för en vildfågel och storfågel än dessa holmar!

Jungfruliga och nästan obrukade, ligga de där sådana de legat i århundraden. Varken människoboningar eller fasta sjövisten finnas eller ha funnits där. Bara några små halft förfallna bodar eller lador här och där vid vikarna och några vitt spridda havreland i kanterna av de större ängsdrogarna.

Skogen har så gott som helt och hållet lämnats åt sig själv, av den enkla orsaken att ägarne icke funnit avsättning för den eller icke haft tillräckliga resurser för att fälla den och frakta bort den.

Litet vildslåtter och bete för några kor och ungnöt därtill inskränka sig i allmänhet den nytta man kunnat göra sig av storholmarna.

Därav kommer det sig att stillhet och enslighet fortfarande äro vardagsgäster ute på holmarna, och ensligheten är just det som storfåglarna älska och eftertrå mera än någonting annat. Där i skogstystnaden kunna de riktigt vila ut från sina vikingafärder och sitt kringsvävande i det blå. Där äro de mitt uppe i en natur, som skänker dem allt vad de behöva för sitt uppehälle.

Väster ut ha de hela den rika inre skärgården med dess otaliga öar och holmar, sund och vikar, där änder och skrakar simma omkring och gäddorna stå och glo i vassarna. Vända de sig åter mot öster, se de ut över storskärgårdarna, ejderns och vitfåglarnas förlovade land.

Av de båda havsörnsparen på storholmarna har det ena år efter år troget hållit sig till Ängsö, medan det andra fört en mera ambulerande tillvaro, så att det det ena året byggt på Storö, det andra på Porsö eller någon av Siköarna.

Genom något slags tyst överenskommelse tyckas de hava uppdelat skärgården mellan sig, ty man ser aldrig det ena paret komma i vägen för det andra under sina jakt- och fiskefärder. Ja, grannsämjan är t. o. m. så stor, att de ibland om höstarna hålla gemensamma flyguppvisningar med ungarna.

Nu skulle man kanske vilja tänka sig havsörnens boplats såsom en enda stor bergö med otillgängliga klippor och branta stup, där endast några knotiga martallar funnit fäste, och där den väldige rovriddaren tronar i ensligt majestät på ett slags huvudskalloplats, täckt av bedrövliga lämningar efter hans offer och skydd av alla andra djur och fåglar.

Men en dylik beskrivning passar icke alls in på storholmarna. Väl finnas där höga bergklintar och svårbestigna branter, oländiga kärrmarker och ödsliga myrar -- riktiga stormossar, åtminstone efter skärgårdsförhållanden -- och torra, karga hällmarker med vindstukade och vindvridna tallar. Sådana ställen äro emellertid endast detaljer i holmarnas mångskiftande fysionomi. Helhetsintrycket blir i alla fall detta: Ett skärgårdslandskap, fyllt av all naturens ljuvlighet, ett paradis för både människor och djur!

På Storö möter man kanske den mest storstilade och vildaste naturen, särskilt vad bergformationerna beträffar. Porsö är den vänaste och mest blomsterrika. På Ängsö finnas givetvis de största naturliga ängarna. Stora Sikö är mest bekant för sina täta tall- och grandrogar och sina rika bärmarker. Lilla Sikö slutligen gör på grund av sitt för havsvindarna utsatta läge det kargaste, fattigaste och mest övergivna intrycket. Men i övrigt är naturen på de fem storholmarna så pass likartad, att en beskrivning på den ena passar tämligen väl in även på den andra.

Bergen äro bevuxna med tallskog, kraftig, urvuxen sådan, som under århundraden trotsat havsvindarnas anlopp. Men mellan klintar och hällmarker gömma sig överallt de härligaste lövängar, vårt land ännu har att uppvisa -- riktiga förtrollade trädgårdar.

En liten smaragdgrön strandäng, där förgätmigejen lyser himmelsblå bakom röda tångbankar, ett tätt strandsnår av alar -- och så är man inne i ängen, som i bukter och vindlingar förlorar sig långt inåt ön, här och där genomkorsad av en annan ängsdäld, kommande från annat håll.

Ekar och lindar välva sina kronor och sila sin honungsdagg över ängsmattorna. Björkarna susa, asparna stå och skälva i lä av bergen, och askarnas ljusgröna, pardelade blad vaja som festliga plymer för vinden. Stora trädformiga viden med risiga, sönderbråkade kronor och vridna stammar som av sammanflätade bastrep trängas med alar, rönnar och oxlar, häggar och vildaplar, brakved och olvonbuskar, hassel och nypon, björnbär och vildkaprifol.

Träd in i lövängens härlighet en dag i slutet av maj, då skärgårdens sena vår på allvar hållit sitt intåg, och du måste fråga dig om Edens lustgård har kunnat blomma skönare!

Björken står skrudad i sitt första ljusgröna flor, unggranarna ha tänt sina röda blomljus, aspens knoppar börja spricka och veckla ut knippen av violettröda blad, för späda för att ännu hava lärt sig att skälva. Tibastens röda blommor lysa upp i de ännu kala snåren, och i södersluttningarna, där häggarna breda ut sig över de solbelysta hällarna, trollas de vita blomklasarna fram på en enda dag. Inne i hasselsnåren, där ljus och skuggor leka en sällsam lek över fjolårslövets bruna matta, höjer den sirliga nunneörten sina späda fingerblad, och där utanför i det klara solskenet väva sippor och svalört de skönaste mattor i vitt och blått och gult. Över allt i backarna sticker Adam och Eva, skärgårdsblomman framför andra, upp sina röda och gulvita blomax, stora och kraftiga som hyacinter.

På strandängarna nickar den väna majvivan, och längre uppåt land prunkar hennes stora syster gullvivan med blomklasar så tunga och lysande som man endast finner dem här ute i havets närhet.

Finkar och sångare kväda sina vårvisor, trasten slår, skogs- och ringduvor kuttra, och gökropen ljuda från alla väderstreck. När skymningen faller, börjar morkullan sin sällsamma luftpromenad kring kärren, nattskärran svänger sin surrande spinnrock, orren spelar morgon och afton uppe på bergknuvarna, och i första grådagringen kan man få höra tjädertuppen göra sina sista knäppningar och sisningar.

Ännu några dagar, och vildaplar, rönnar och oxlar stå där som vita jättebuketter, medan häggen välver doftande äreportar över stigar och sänkor. Nu är konvaljernas tid, och berusande stark stiger vällukten från de vita klockorna, där de likt uppvaktande tärnor flocka sig kring den jungfruligt stolta sysslan, fager som en förtrollad prinsessa, där hon höjer sitt sirliga ax, besatt med en dubbel rad av stora, bländvita kalkar.

Nu ljuder fågelsången som starkast och fulltonigast, nu har naturens bröllopsfest nått sin höjdpunkt!

Vid midsommartid inträder blomningen åter i ett nytt skede, och ängsmattan växlar ännu en gång färger och mönster. Då är det olvonens vita flockar och vildtörnets skära blom som skarpast bryta av mot trädgrönskan. Den vackra skogsvialen klänger bland snåren, Angelicans och spenörtens parasoller resa sig manshögt över vajande gräs och strå, den bruna myren är vackert prydd med blommande getpors och ängsull, hjortron och hönskornell. Svärdsliljans gula kalkar lysa inne i de mörka kärren, nattfiolen ångar, och violettröda midsommarblomster och blågul lundkovall utveckla ett gnistrande fyverkeri av färger i solljuset mellan ekarna.

Göken blir allt hesare och skrovligare i rösten. Så småningom tystna även de andra stämmorna i fåglarnas stora kör. Men inne i de mörka trädhålen och i de små dunfodrade stråvaggorna bland buskar och kratt fostras nya släkten, och snårskogen genljuder snart av nya späda stämmor.

Åden, skräckan och gräsandshonan ha längesedan fört sina ruggar i sjön, mås och tärna, strandskata och rödbena ha även kläckt, och tjäderhönan kommer vandrande över ängen med en hel tropp små brunspräckliga ungar omkring sig ...

Ännu en eller ett par scenförändringar i gudinnan Floras stora festspel:

Stränderna smyckas av violettblå strandkil, röda fackelblomster, och gula lejongap och renfanor. På bergen blomma björnbärsbuskar och mjölke. Stora apollofjärilar svärma över hällarnas blommande fetknopp, granna blombockar och guldbaggar klänga bland älggräsets vita flockar, och i den värmedallrande luften skimra och gnistra hela lufteskadrar av trollsländor. De sent häckande svärtorna komma omsider simmande med sin talrika barnskara, och de feta »grisselpojkarna» lämna, fullvuxna och fullfjädrade, sina mörka barnkamrar inne i berggryten för att giva sig ut på upptäcktsfärd över glittrande fjärdar.

Så ter sig blomningens och alstringens tid och så förflyter sommaren på de fridsälla öar, havsörnen-sjökonungen valt till sitt hemvist.

Med sina grannar på holmen lever örnen i god sämja. På sjön är han den fruktade sjökonungen och fribytaren, vid boet däremot endast den fredlige medborgaren i skogens tysta rike. Sångfåglarna bygga, så att säga, i skuggan av den väldiges näste, tjädrarna mylla sig i lugn och ro strax invid örnfurans rötter, spillkråkan och gröngölingen hamra och arbeta på torrträden, duvorna kuttra runt omkring, och hararna utföra sin skuttande vårkadrilj på hällarna, utan att storfågeln där uppe i grenborgen på något sätt blandar sig i leken. Ja, t. o. m. sjöfåglarna, som kläcka utmed stränderna av holmen, ha knappast någonting att frukta, så länge de ligga på ägg.

Och grannarna visa i allmänhet samma hänsyn tillbaka, eller rättare, de sköta var och en sitt och tyckas icke alls fråga efter örnen. Endast de skränande måsarna och trutarna samt de plebejiska kråkorna, som hysa ett dolskt och instinktivt hat till allt vad aristokrati heter, oroa ibland örnen med sin närgångenhet och sina högljudda smädelser. Men in i skogen våga de sällan följa honom, och söker han höjden, bliva de snart efter. Ty att tävla med honom i flygkonst det är som att tävla med själva vinden!

Men sjökonungen har även andra och förnämligare grannar än menlösa sångfåglar, fredliga simfåglar och skogshöns och bråkiga och oförskämda kråkor.

Ett dystert ljudande »ho-o», åter och åter upprepat under vårkvällarnas skymningsstunder, erinrar honom om att han, när allt kommer omkring, icke är ensam herre på holmarna. Det är berguvshanen som ger luft åt sina vårkänslor, medan hans hona ligger och ruvar sina runda vita ägg i skydd av ett av de stora flyttblocken vid bergbranten söder på Storö.

Örnen känner dem och vet vad de gå för, de stora enstöriga fåglarna med eldögonen och fjäderöronen. Han har sett dem idka klappjakt på hare i skymningen och ställa till blodbad på kråkorna i deras nattvisten på Furuholmen. Ja, han har t. o. m. sett dem tjuvfiska på hans eget vatten och slå efter hans egna skrakar och änder. Men han söker aldrig strid med dem. Storfåglarna gå ur vägen för varandra och respektera varandra ömsesidigt. Dessutom tillhöra de ju på sätt och viss två skilda världar. Örnen älskar solen och dagen, de fria vidderna över fjärdarnas böljande slätter och den blå etern ovan molnen. Uven är skymningens och skogsdjupens fågel, som känner sig bländad av solljuset och drömmer bort dagen i en undangömd vrå bland de vildaste bergklyftorna och de tätaste gransnåren.

Och så ha vi hela raden av mindre rovriddare och fribytare, som bygga och jaga på storholmarna. Den starka och vilda duvhöken och den knappast mindre djärva och rovlystna sparvhöken. Pilgrimsfalken, mästaren bland alla befjädrade flygkonstnärer, som har sitt bo i en av de höga bergbranterna på Storö. Som en avskjuten pil viner han genom luften och griper sitt byte i flykten med sådan kläm, att det på långt håll höres som en pisksmäll, då han slår klorna i dess kropp. Vidare ha vi pilgrimsfalkens lilla stamförvant och avbild, lärkfalken, som fångar småfåglar och sländor med samma precision och elegans som den förstnämnda tager duvor, änder och måsar; den rödglänsande tornfalken, som står stilla i luften på fladdrande vingar, spejande efter vattensorkar och skogsmöss; ormvråken, knapen inom rovfågelaristokratien, som ibland söker agera örn, där han kvidande kretsar mot höjden, och slutligen den ljusskygga kattugglan, som stundom i brist på passande boträd brukar annektera någon av de gamla skrakholkarna i tallarna utmed stränderna.

Med ingen av dessa har örnen något otalt. Men någon gång uppenbarar sig ännu en rovfågel där. Större än både hök och vråk och med en flykt, som påminner om själva havsörnens, har han mycket att beställa inne i vikarna och sunden. Det är fiskgjusen, som har sitt stamhåll vid de stora insjöarna och de inre skärgårdsfjärdarna, men som ibland, då andan faller på, brukar giva en och annan gästroll så pass långt ute mot havet som vid insjöarna på hemlandet och på hemholmarna.

När örnen från sin utkiksplats får sikte på honom, blir han intresserad, sträcker på halsen och skakar vingarna. -- Gjusen är, som var man vet, en väldig fiskare. Men här ute har han ingen fiskerätt, vilket föranleder havsörnen att såsom rätter innehavare av fiskevattnet trotsa sig till andel i den fångst gjusen möjligen kan göra.

*

På Ängsö, mitt emellan de djupt inskjutande och vidlyftigt förgrenade Norr- och Östervikarna ligger en ansenlig myr eller snarare ett kärr, Långkärret kallat. På norra sidan av det med höga starrtuvor, martallar och albuskar bevuxna kärret, från vilket de vackraste lövängsdälder strålformigt löpa ut i olika riktningar, just där den växtliga skogsmarken åter tager vid, står en samling resliga furor och granar, riktiga timmerträd. I en av furorna ha Ängsö-örnarna under de senaste tjugu åren haft sin stamborg. Tvärt emot de arkitektoniska regler, som vanligen tillämpas av örnarna, har nästet icke lagts i själva toppen av trädet utan ett stycke nere i kronan, så att det överskuggas och till en del döljes av de övre grenarna. Dessutom står furan så till, att det väldiga boet svårligen kan upptäckas på längre avstånd annat än ifrån ett mycket inskränkt område av det stora, öppna kärret.

Ibland då örnarna varit utsatta för förföljelse eller av någon annan orsak ledsnat på nästet vid Långkärret, händer det att de för ett eller annat år draga sig tillbaka till den oländiga Garviksmossen, längre öster ut på holmen, där de byggt sig ett par reservnästen i den täta men icke synnerligen höga tallskogen.

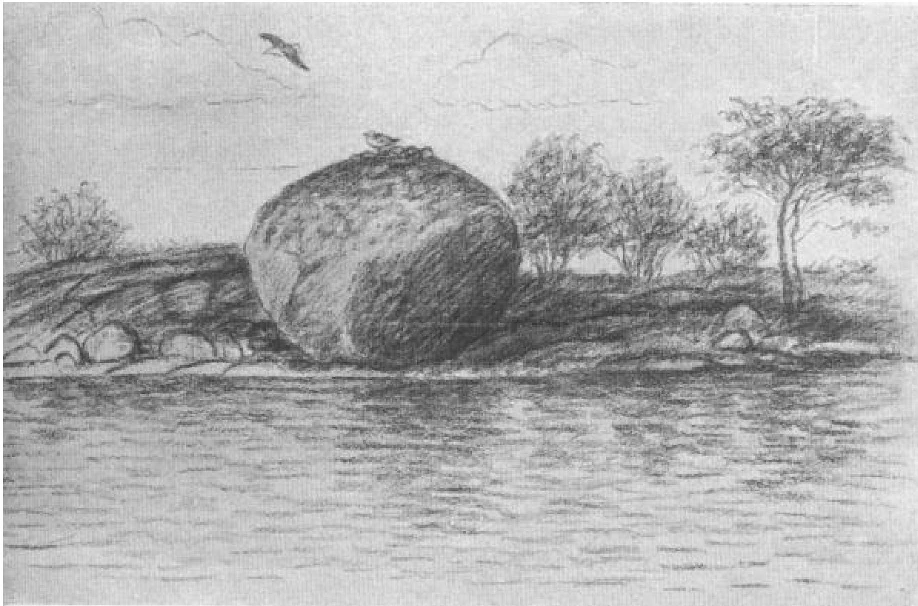
Och vare sig de bo på det förra eller det senare stället, ha de de präktigaste jaktmarker och fiskevatten runt omkring sig.

Vad till en början själva Ängsö beträffar så ha vi där först och främst de förutnämnda Norr- och Östervikarna, som inåt dela sig i en mängd vassrika småvikar och »maror». Där stå sommaren lång de lata vassgäddorna och glo efter småfisk, och aldrig går en dag till ända, utan att en and-, skrak- eller svärtkull söker sig in dit för att proviantera. Väster ut vid södra mynningen av Långsundet finnes en annan större vik, Grundvarpet, där iden om högsommaren brukar gå upp för att »bada». Och så vidare runt hela holmen en nästan oräknelig mängd småvikar, bukter, sund och smålaguner, rika på gädda, abborre, id och andra fiskarter.

Öster ut från Ängsön öppnar sig Brantöfjärden med den höga Brantön och de fågelrika Stångskären och Sävgrunden och där bakom den stora Österfjärden med Gudungskär och Ådskär. Och så ännu längre ut Svartkobbarna och Storskärgården med sina hundratals skär och kobbar blånande vid himlaranden.

I norr resa sig på nära håll Tistronskärens höga, rundsvarvade bergpucklar, som, sedda från norr eller öster, tyckas bestå av idel gråberg, blandat med mörka pegmatitgångar, men som under sina sydbranter gömma de vackraste alstränder, där de svarta vinbären eller »tistronen», som givit skären deras namn, frodas i täta snår. -- Jag nämner särskilt Tistronskärsklintarna, emedan örnarna där ha en av sina mest omtyckta slakt- och matplatser. Från klintarna ha de fri utsikt över skärgården runt omkring och behöva icke frukta att bliva överraskade från något håll.

I väster skymtar hemlandet vid norra mynningen av Långsundets breda farled. Där ute vid ändan av sundet ligger en liten obetydlig kobbe med ett väldigt rundat flyttblock, Hölasset kallat. På denna imponerande granitsockel får man ibland se någon av Ängsö-örnarna sitta och verka staty. Men det skall då vara

En kobbe med ett väldigt rundat flyttblock, Hölasset kallat.

antingen tidigt om våren, då det varken bär eller brister, eller fram på höstsidan i hårt och ruskigt väder, då trafiken genom sundet icke är så livlig som eljes.

I söder och sydväst slutligen ha Ängsö-örnarna icke så många intressen att bevaka, ty där ligga Storö, Porsö och Siköarna, grannörnarnas fylkesrike.

För många år sedan hade Storö-örnarna sitt stamhåll i Digermossen, en veritabel hjortronmyr på östra sidan av Storö, omgiven av höga klintar och stup. De äldre bland öborna visa ännu i dag på en jättelik torrfura, i vilken storfåglarna då byggde, och vars väldiga, släta pelarstam lär ha trotsat varje försök att komma upp till nästet. Men storfuran blev med åren allt mera ålderdomsskröplig. Barken föll av i stora flak, den ena grenen efter den andra bräcktes av stormen; och en höst störtade hela örnnästet till marken. Och nu står gammelfuran där, ett vitnat trädskelett med några få vridna grenstumpar i toppen.

Därefter byggde örnarna några år på Porsö i en högstammig, vittfamnande ek mitt inne i en av de vackraste lövängarna. -- Det var ett boträd värdigt de stolta fåglarna! -- Men en vinter fälldes eken och höggs upp till ved, och örnarna måste åter se sig om efter ny boplats. Sedan dess ha de haft sitt huvudnäste bland bergen söder om Digermossen, varifrån de ibland flyttat till någon av sina utgårdar på Siköarna.

Storö-örnarnas område är kanske ännu större och rikare än Ängsö-örnarnas. De behärska tre av storholmarna, då Ängsö-örnarna bara råda över en, och dessutom stora arkipelager av smärre skär och kobbar, såväl väster ut vid Skredholmsfjärden som öster ut emot Österfjärden -- de bästa häckplatser för änder, svärtor och skrak och de mest givande gäddfisken, som stå att uppleta i skärgården. Och längta de ut till havsbandet, så ha de knappast

mer än halva milen bort till Alskars och Kasens fågelrika skärgårdar.

Örnmor ligger på ägg.

GAMMEL-ANTE I VARDAGSLAG.

DET är med havsörnarna som med andra vilda fåglar att de lära sig skilja mellan människor, som vilja komma åt dem eller spionera på dem, och sådana, som icke ha något ont i sinnet eller icke ägna dem särskild uppmärksamhet. Så händer det att kvinnfolk, som är ute för att leta efter korna eller plocka blommor eller bär på Ängsö, ibland kan gå alldeles förbi boträdet, där gammelörnarna sitta och mata sina ungar, utan att fåglarna bry sig det minsta därom. Och fiskare, som ha sitt fiskevatten i vikarna kring ön, berätta, att, då de tagit upp sina ryssjor och tömt vrakfisken på land, örnarna ibland komma flygande och taga för sig av fisken så gott som mitt framför deras näsa.

Men visar man sig på minsta sätt påträngande och försöker närma sig dem i hopp om att möjligen så småningom komma på mera förtrolig fot med dem, då vaknar genast deras misstänksamhet och skygghet.

Jag är ingen vän av maskerade gömställen och bakhåll, men de gånger jag begagnat mig av sådana, har jag vanligen snart funnit mig upptäckt och genomskådad. T. o. m. då jag gjort i ordning ett granrisskydd några dagar i förväg och, enligt all sannolikhet obemärkt smugit mig dit under de gamla fåglarnas frånvaro, har det icke dröjt särdeles länge, innan de anat oråd. Väl har det hänt att de kommit och slagit ned på bokanten, men så ha de plötsligt visat tecken till oro, flugit sin väg och varit borta hela den dagen.

Att vid sådana tillfällen sitta kvar i gömstället och söka draga växlar på örnarnas föräldrakärlek och få dem till att trots den anade faran återkomma till boet har alltid burit mig emot. Ibland har det varit regn och storm, så att de

små dunungarna frusit, där de legat oskyddade i boet. Eller också ha de, hungrande sedan timmar tillbaka, otåligt skrikit efter föda. Och så detta att höra gammelörnarnas ängsliga skrockande och klickande, där de oavbrutet på avstånd kretsa kring boplatsen. -- Nej, sådant har jag i längden icke velat vara med om. Hellre då draga sig tillbaka än att så där helt och hållet ödelägga hemfriden och trevnaden för Gammel-Ante!

Det mesta jag sett av örnarnas görande och låtande vid boplatserna har jag därför uppsnappat mera tillfälligtvis eller också med hjälp av kikaren från de utkiksplatser, jag under årens lopp skaffat mig på längre avstånd från boträden. Och har jag någon gång lyckats komma fåglarna riktigt nära inpå livet, så har det merendels skett genom ren överrumpling.

Här några mera på måfå valda och ur minnet skisserade skildringar av sammanträffanden med Gammel-Ante och upplevelser vid hans boplatser på hemholmarna:

Det är i slutet av mars. Liksom ofta vid den årstiden har det helt plötsligt kommit några dagar med sommarlik värme och gyllene sol. Brantöfjärden sköljer som genom ett trollslag, och det ser ut som om hemfjärden när som helst skulle följa exemplet.

Vi ha dragit båt över isen till Tristonskärsudden, där vi byggt en skåre och lagt ut knip- och skrakvettar.

Solen höjer sig ur det orangefärgade havet, och isbanden lysa och gnistra i guld och purpur. Kölden ger så småningom med sig, och den nattfrusna blåisen börjar sjunka och spolas över av små violettskiftande vågor, som rycka an öster ifrån.

Jag sitter där och njuter av marsmorgonens härlighet och ser på ett par klarögda knipor och en präktig blankskrake, som funnit döden bland vettarna och nu ligga bredvid mig på berget, då ett svagt klickande ljud uppifrån rymden kommer mig att vända mig om.

Där högt uppe i den klara skyn röra sig ett par mörka punkter i mäktiga spirallinjer uppåt, alltjämt uppåt. Då solen faller på dem, avteckna de sig som två små kors av svart och vit emalj mot asurblå botten ... Och så till sist förmår ögat icke längre följa dem.

Det är det gamla örnparet från Ängsö, som nu, Gud allena vete för vilken gång under sitt långa liv, tråder sin virvlande bröllopsdans där uppe i skyarnas höganloftssal ...

På hemvägen från Tistronskäret sätta vi i land vid Norrviken på Ängsö och vandra försiktigt fram genom skogen

åt Långkärret till för att om möjligt få se ännu en skymt av örnarna. Björkarnas kronor skifta i violett, och hasselns hängeknoppar äro färdiga att spricka ut. Glittrande rännilar störta utför hällarna på väg mot sjön, men i dälderna och på nordsidan av bergen ligga ännu djupa snödrivor.

På en bergklint med vidsträckt utsikt, ett gott stycke från boträdet, stanna vi för att rekognoscera. -- Vad kan det vara som rör sig på den öppna platån ett par-, trehundra meter längre bort? -- Kikaren fram! -- Åh, verkligen! Gammel-Ante i egen hög person som behagat stiga ned till jorden.

Som jag nu ser honom vanka omkring på berget, kutryggig och bredbent med de yviga fjäderbyxorna flaxande för vinden, påminner han osökt om en gammal sjöbuss; som efter att under veckor och månader oavbrutet ha trampat skeppsdäck, helt oförhappandes finner sig försatt till terra firma.

Stormen har farit hårdhänt fram med den glesa tallskogen och brutit ned massor av grova grenar och kvistar, som ligga spridda över hällarna. Och där går nu örnhanen omkring och söker material till reparation av sitt gamla näste. Han väljer och vrakar länge och väl, innan han finner en gren, som är honom riktigt till lags. Då griper han den med båda fötterna och flyger bort med den i riktning mot de höga furorna i kärrkanten. Men på halva vägen mötes han av honan, som skrikande och klickande kastar sig i vägen för honom och tyckes vilja taga grenen ifrån honom -- så ivrig är hon. Och så följas de åt mot boet, flaxande så nära varandra, att det för ögat ser ut som vore det *en* fågel med fyra vingar. De ha tydligen förskräckligt brått att få nästet i ordning. Men bli de störda i sitt förehavande, är det icke osannolikt att de taga sitt parti och flytta bort till Garviksmossen.

*

Några dagar senare voro bröderna Österman från Sundet ute på Ängsö i något ärende och blevo icke så litet överraskade av att få se en vikaresäl inne i Norrviken. Vattnet gick öppet i större delen av viken, men utmed stränderna funnos ännu breda iskanter och över själva inloppet låg en fast brygga av is. Sälen, som letat sig fram under bryggan, rumsterade väldeliga där inne i viken. Han sam och krumbuktade som en tumlare, ibland på, ibland under vattnet, runt, runt, först i större och så i allt mindre och mindre cirklar. -- Det är sälarnas sätt att »draga not» och liksom fösa ihop fisken för att sedan så mycket lättare kunna hugga ett byte bland den sammanträngda massan.

Bröderna Ö. hade som vanligt bössorna med, och den ene av dem gjorde en kringgående rörelse för att mota sälen ut ur viken, medan den andre ställde sig på pass vid isbryggan. Men hur det nu var manövrerade den smidiga vikaren så skickligt, att han kom fram under isbarriären och ut i öppna sjön utan att få skott på sig.

Någon glädje av sin notdrägt torde han knappast ha hunnit att få. Men de som i stället drogo nytta därav det var örnarna från Långkärret. Som efterskickade kommo de, först hanen och så honan, slogo tag på tag mitt ute i den stora vaken och fångade minst ett par stycken var av de sammanfösta fiskarna.

*

De första aprilveckorna ha gäckats med sitt solsken och hotat med sina snöbyar, och nu i mitten av månaden har skärgårdsvåren brutit in på fullt allvar. Sjöfågelsträcket pågår som bäst. All fågelsången klingar dagen lång över glittrande fjärdar, isåden har redan börjat gå i land för att bogöra, och skrakarna ligga parvis uppkrupna på uddar och grund.

I lövängsdälderna på Ängsö står hasseln i blom. Hanblommornas långa, gyllenbruna hängen vaja för vindfläktarna, medan honblommorna lysa som små brinnande hjärtan på de kala kvistarna. Blåsippor kanta stigarna, och tibastens röda kalkar börja öppna sig mot solen.

Jag har efter mycket sökande funnit ett ställe på en bergklint, dit jag med användande av nödig försiktighet kan smyga mig fram och på lagomt avstånd genom kikaren betrakta örnboet i furan vid Långkärret.

Skulle hanen vara hemma och sitta på vakt på sin älsklingsplats i den höga granen, är det fara värt att han får se mig och gör alarm. Men jag har tur den här gången. Grantoppen är tom, och jag kommer osedd fram till mitt snår, där jag gör det bekvämt åt mig och riktar in kikaren.

Nu har jag hela den mörka grenkorgen i kikareglasen. Jag urskiljer tydligt varje gren och varje dun, som fläktar bland kvistarna på bokanten. -- Och där mitt i nästet ligger örnmor på ägg. Ja, kanske vore det rättare att säga *sitter* med de väldiga vingarna stödda mot redet och den blekt vaxgula näbben vilande mot bröstfjädrarna. Den ljusbruna fjäderhamnen verkar skäligen urblekt och sliten, och hals och huvud ha en skiftning i silvergrått. Det vilar ett sublimt lugn över hela den sällsamma gestalten, och de eljes så skarpt blickande ögonen med deras ljust gulgrå iris ha fått ett nästan milt uttryck, moderlighetens drag, som kommer till synes hos örnen lika väl som hos duvan.

Gamla örnmor! -- Med vilken beundransvärd ståndaktighet och hemkärlek har du icke hållit fast vid din kära holme och ditt gamla boträd, trots all förföljelse från människornas sida.

Ty den unge skytten, som för tjugu år sedan i hastigt mod dräpte ungörn vid boet i Garviksmossen, var ingalunda den förste och skulle icke bliva den siste, som sökte komma Ängsö-örnarna till livs.

Hur många gånger har icke örnmor hört projektilerna från människornas lömska skjutvapen surra som getingar kring huvudet på sig, där hon legat i boet! Remington- och Mausergevärskulor ha klippt av fjädrar från hennes nacke och rygg, och svärmar av grova hagel ha uppfångats av eller studsat tillbaka mot vingarnas elastiska sköldar, då hon i sista stund kastat sig ut ur boet, tagande betäckning av de närstående träden. Ofta när hon efter en sådan överrumpling åter vågat sig hem till boet, har hon lämnat purpurröda fläckar av sitt varma blod på äggen. -- Såvida icke fridstörarna tagit äggen med sig och sålunda omintetgjort hennes förhoppningar för det året.

-- Och fanns det vuxna ungar där uppe i grenborgen, ja, då ha de antingen skoningslöst skjutits ned från bokanten eller blivit nedhämtade i en korg och bortförda i fångenskap.

Och ändock har den gamla örnhonan år efter år med samma hängivenhet gått till sitt värv -- att ruva ägg, som aldrig skola kläckas, eller föda upp ungar, som aldrig skola få njuta vildfåglars fria, härliga liv, aldrig jaga fram över svallande havsfjärdar eller segla på luftströmmarna ovan molnen.

Jag vet ej, om gubben Jan-Erik i Sundet har rätt i sitt påstående att örnhonan är samma fågel som i hans barndom häckade på Ängsö. -- Några verkliga skäl härför har han aldrig kunnat komma med, »Jag *vet* att det är samma fågel», brukar han bara säga. -- Och att hon icke är någon duvunge så mycket är säkert, och åtskilliga olyckor i familjen har hon måst bära. Bara under de tjugu år jag haft äran känna henne, har hon tre gånger, som jag säkert vet, blivit änka till följd av människornas onda anslag. Sista gången för sex år sedan. Ett par pojkar, som sutto med vettar vid Ådskär, fingo se örnhanen, där han höll på att kalasa på en skadskjuten åd ute vid Sävgrynnan, och så sände de honom på långt håll en mauserkula. Han flög efter skottet och kom utom synhåll för skyttarna. Men märkligt nog återfanns han ett par dagar senare av dessa, liggande död på en kobbe ända ute i Storskärgården. -- Dödligt träffad, hade han sträckt i väg ut till havs en hel mil från skottplatsen!

Ett år varade örnhonans änkestånd, men den därpå följande våren hade hon åter installerat sig i boet vid Långkärret tillsammans med en ny hane, även han en gammal vitstjärtad fågel. Var hade hon funnit sin nye make? -- Månne i den sörmländska skärgården några mil söder ut eller kanske uppe i Bottenhavet bland de åländska öarna eller ännu längre bort? -- Ja, vem vet! Kanske var han, när allt kom omkring, kött av hennes kött och blod av hennes blod, kanske hade hon en gång för längesedan själv fostrat honom och värmt honom under sina vingar här i samma bo.

Allt nog, de ha nu levat tillsammans i fem år, under vilka de två gånger haft tillfredsställelsen att se sina ungar växa upp och flygfärdiga lämna boet. Och nu ligger honan, som sagt, åter på ägg.

Länge sitter jag och betraktar hennes djärva profil genom kikaren. Allt emellanåt drages blinkhinnan för ögat. Det ser ut som slumrade hon till, men bara för ett ögonblick. Hon ligger visserligen med huvudet vänt mot vinden, men då och då kommer en vagabonderande vindpust och bringar ryggfjädrarna i oordning, så att hon måste vända på huvudet och släta till dem med näbben. Eller också märker hon, att några pinnar hålla på att rasa ned från bokanten, då hon får bråttom att lägga dem tillbaka på deras plats.

Så förflyter timme efter timme, utan att någonting särskilt händer. En mås, som svävar förbi, hejdar sig ett ögonblick i flykten och ger till ett gällt varningsskri, då han får ögonen på storfågeln där uppe i grenborgen. En kringflaxande kråka beter sig på samma sätt.

Då blir örnhonan plötsligt lång i halsen. Hon börjar lyssna och speja. Ett svagt klinkande ljud som om någon

knäppte på en hårt spänd sensträng kommer långt bortifrån skogen öster om kärret ... Nu hör jag det tydligare ... »Ka ka, ka! ... I-á, i-á, i-á!» Det är örnhanen som lockar. Och örnhonan svarar med ett dämpat »i-á, i-á!»

Han kommer, han är här! Jag behöver endast uppfånga en skymt av honom, där han närmar sig över trädtopparna, för att se, att han har byte med sig. Det är silhuetten av ett aëroplan med någonting liknande en tung gondol eller fallskärm hängande och slängande under sig.

Örnhanen gör som vanligt en lov kring boträdet, innan han sätter sig. Instinktivt kryper jag ned mellan grangrenarna och ligger orörlig, medan jag hör hans väldiga vingar fläkta över mitt huvud med ett frasande som av tjockt siden ... Ett ögonblick står han stilla i luften snett över nästet och slår så ned på bokanten, i det han fortfarande fläktar med vingarna. Under tiden har honan rest sig upp. Hon breder ut vingarna och skriker belåtet, då hon slår klorna i bytet. Det är en stor åd med huvud och hals översköljda av blod. -- Naturligtvis en av de många vingskjutna fåglar, som, nu under vettskyttetiden halft redlösa vräka omkring för vågor och vind.

Jag väntar mig mycket av vad som komma skall. Ett så gynnsamt tillfälle att bevittna sjökonungens taffel har jag hittills knappast haft.

Men det går icke efter beräkning. Örnhonan har slagit under sig ejdern och sliter våldsamt i den med näbben. Jag ser henne sluka i sig några blodiga slamsor av offrets rykande innanmäte. Ett ögonblick sitter hanen och ser intresserad på. Så gör han plötsligt helt om och liksom hoppar jämfota från bokanten ut i luften, breder ut vingarna och försvinner mellan träden. Strax därpå följer honan exemplet och flyger bort med ejdersteken i klorna. -- Jag hade den gången ännu icke reda på, att de gamla örnarna sällan eller aldrig äta i boet utan utvalt en eller ett par skyddade platser uppe på bergen, där de vanligen intaga sina måltider.

Åtminstone den här gången tyckes middagen vara raskt överstökad. Efter endast några minuters förlopp kommer honan tillbaka, så tyst att jag knappast lägger märke till henne, förrän hon sitter på bokanten. Helt sakta och försiktigt intager hon på nytt sin ruvställning och företer åter samma bild av lugn värdighet och saktmodig förbidan. -- Det var just vad jag väntat av henne. Hon hade icke ro att vara borta från äggen någon längre stund. Men hanen ser jag icke mera till, fastän jag stannar på min observationsplats ännu i flera timmar.

*

Nu blommar juni som fagrast. I örnnästet vid Långkärret ligga två stora dunungar, vaggade i sömn av en mild sunnan, medan trast och bofink, trädgårdssångare och lövsångare kväda sina visor runt omkring bland träden. Tidigt på morgonen kommo föräldrarna till boet med deras frukost, några guldglänsande sarvar, och för en stund sedan -- det är mellan klockan tolv och ett på middagen -- var mor här med ett par små ejderungar, kanske de första för säsongen.

Snart visar hon sig åter; men denna gång kommer hon tomhänt, gör ett kort besök i boet och flyger bort till de höga granarna i skogskanten, där hon sätter sig, dock så att jag icke kan se henne från min utkiksplats.

Strax därpå blir även örnhanen synlig över trädtopparna, hack i häl förföljd av en ursinnigt kraxande kråka. -- Aldrig kunde jag tro, att en ensam kråka skulle visa en sådan djärvhet gentemot luftens konung! Hon nöjer sig icke med att överösa honom med smädelser, hon riktar uppifrån anfall på anfall mot honom, och en gång hör jag tydligt en dov smäll, då hon drabbar ned mot örnens väldiga vinge. Men örnhanen fortsätter helt oberörd sin flykt och intar sin älsklingsplats i toppen av den höga granen, där jag sett honom sitta så många gånger förr. Kråkan har längesedan vänt om åt samma håll, varifrån hon kommit. För tillfället finnes intet som kan störa Gammel-Antes middagsvila.

Han låter vingleden sjunka ned, så att vingarna bilda liksom en hjärtformig sköld. På så sätt fångar han in den friska havsbrisen och låter den svalkande leka kring bröst och sidor. Stolt och värdig som en kejserlig vapenfågel sitter han där. De långa, strida nackfjädrarna glänsa som silver, och kroknäbben lyser vit i solen.

Ibland drar han in vingarna, sträcker på halsen och spejar österut mot sjön. Kanske ser han i detta nu en åd eller skräcka med sina ungar styra in mellan grunden därborta. -- För örnögat är avståndet säkerligen icke för långt. -- Men så låter han åter halsen sjunka och återtar sin ställning à la vapenfågel. Det är ingen brådska. Den mäktige där uppe i grantoppen vet nog var han skall söka sitt villebråd, när han behöver det för sitt bord.

För resten är det hans vilotid nu. Gammel-Ante har regelbundna vanor och håller strängt på ordning i allt. Det är endast på det sättet man kan bestå i kampen för tillvaron.

*

En vacker dag ett par veckor efter midsommar kommer Jan-Erik Österman instövlande i köket i sin ägande stuga vid Sundet och skriker åt gumman, där hon, njutande sin siesta, sitter hopkrupen i spiselvrån: -- Opp med dej, Johanna, å sätt på kaffe å lägg ett par kakor brö i själskinnsväskan, för nu ska vi ut å lägga idnät i Grundvarpet! Iden ä i badtagena. De stog alldeles tjockt me idpluggar i viken, då Magnuses på Grundet rodde förbi i dag morse. --

Det tövar icke länge innan de äro färdiga att segla ut med torsksumpen, Jan-Erik själv, gumman och en av sönerna. Komna till ort och ställe, lägga de i land vid en bergudde på hinsidan viken, och sonen klättrar upp i en gran för att rekognoscera. Att gå ned till stranden är någonting som aldrig kan komma i frågan vid ett tillfälle som detta. Ty badiden är så skygg, att det bara behövs den minsta knäpp eller att en skugga faller på vattnet, för att han ögonblickligen skall rusa ut på djupet.

- Ja, det äger nog sin riktighet. Det är fortfarande fullt med id inne i viken. Det grunda, spegelblanka vattnet

upröres oupphörligt av stora koncentriska ringar, och här och där sticker en mörk ryggfena upp över ytan.

Sedan de lindat ett par strumpor kring årorna för att icke göra buller, ro de ut och lägga så försiktigt och ljudlöst som möjligt näten i mynningen av viken. Så gå de åter i land och ned till viken för att skrämma fiskstimmet på fångstredskapen. -- Det plaskar och glittrar, och hela viken börjar sjuda, då de stora, feta idpluggarna spritta i väg utåt sjön.

Men det är nu en gång så med fisket att ibland vill det sig icke, man må bära sig aldrig så försiktigt och finurligt åt. -- Ett tiotal idar, det var allt var Jan-Erik fick på sina nät den gången.

Jag vet emellertid en annan fiskare som hade bättre tur. -- Samma morgon sitter jag vid örnfuran vid Långkärret och fröjdar mig åt att se de gamla örnarna, som gång på gång komma flygande med fisk åt ungarna. Det är stora, feta idar, som blänka som silver i solen.

Då jag fram emot middagstiden bryter upp för att ro hem, ser jag två idar nedfallna på marken under boet. Det har således vankats mera fisk där upp i dag än vad både de gamla och ungarna förmått sätta i sig. Och det vill nog icke säga så litet.

Men hur har då örnarna kunnat fånga de skygga badidarna, som knappast människan med all sin list och slughet förmår överlista. Hur ha de burit sig åt för att icke kasta skugga på vattnet, då de kommit flygande? -- -- -- Eller ha de begagnat sig just av fiskarnas kända »skuggrädsla» för att jaga dem på grund och sedan plocka upp dem, där de legat och sprattlat i dyn?

Det sistnämnda förefaller troligast. Ett faktum är emellertid att Gammel-Ante förstår sig på att fiska badid.

*

En annan liten historia, som icke torde sakna sitt intresse. -- Den tilldrar sig fram på eftersommaren och börjar egentligen nere i vattnet, några famnar under Brantöfjärdens yta.

Där mellan böljande, rödbruna tångknippen och gröna algdraperier står en stor hornsimpa på lur. Med sitt monstruösa huvud, smyckat med horn och utväxter, liknar hon i påfallande grad de avbildningar av den lede, man brukar finna i gamla munkskrifter från 14- och 1500-talen.

Då närmar sig plötsligt hennes öde i form av en gammal vikare-säl, som kommer simmande under vattnet med

en glittrande rad av luftblädror efter sig. Utsliten och orkeslös, har han lämnat havsbandet och dragit sig mera inomskärs till trängre och mera lättfiskade vatten. I ett nu har han fått syn på simpan -- och slukat henne. Men, skumögd som han är, tager han miste på fram och bak och glupar i sig simpan med stjärten före, så att de otäcka hornen och taggarna taga emot och sticka in, då han försöker svälja. Dessutom är simpan alldeles för stor för att tagas så där i en munsbit, något som den uthungrade sälen icke tagit med i beräkningen. Den klumpiga fisken uppfyller hela hans svalg och hotar att kväva honom ... Han gör våldsamma försök att kasta upp den; men det vill icke lyckas. I sin förtvivlan stiger han gång på gång upp till vattenytan och ställer sig kapprak, snappande efter luft. Han tumlar och simmar och snurrar runt kring sin egen axel likt en torped. -- Förgäves! Hornsimpan sitter där hon sitter och vill varken komma upp eller ner. -- -- --

Ingen vet huru många timmar eller dagar den stackars sälen fortsatte sitt förtvivlade kringsimmande. Men att han måtte ha haft en svår dödskamp framgick därav att han, innan han drog sin sista suck, kravlade sig långt upp på en hög bergklint på Lilla Tistronskäret, dit någon säl aldrig förr torde ha kommit, om icke på den tiden, för något tusental år sedan, då skäret bara var ett litet grund.

Vi kommo seglande från Gudungskär med en höbåt, vännen Karl-Olof och jag, då vi blevo uppmärksamma på det förskräckliga avgrundslarm, kråkorna förde på Tistronskärsklinten. Vi höllo närmare och fingo se en havsörn lyfta från skäret med någonting långt och slankigt i klorna. Det stod som en svart rök av kråkor efter honom i luften, där han med något tung men säker och målmedveten flykt styrde kurs på Ängsölandet.

- Där knep han sig allt en hare, likväl! skrek Karl-Olof. -- Ja, är det inte det jag alltid har sagt, att Gammel-Ante tar harar ibland. Men det finns, gunå's, folk som aldrig tror någe, innan dom själva får se't, tillade han med tydlig adress till mig.

Nå ja, så gingo vi då i land på Lillskäret, där vi till vår förvåning hittade en stor vikarehona, liggande död högt upp på klinten. Det luktade icke det minsta om henne, så hon hade icke kunnat vara död i många timmar. Buken hade havsörnen sprättat upp efter alla konstens regler och en del av inälvorna hade han tagit med sig, när han flög bort. Men eljes var sälen oskadd och fullkomligt användbar vad såväl skinnet som späcket och köttet beträffar.

Konstaterandet av dödsorsaken -- händelsen gjorde att vi snart upptäckte simpan i svalget på sälen -- gav naturligtvis anledning till åtskilligt prat och långa utläggningar. Men sedan vi väl kommit oss för med att hämta en tågända och slå den kring sälkadavret under framskräflerna, gick det fort nog att släpa det ned till stranden, varpå vi togo det på boxering hem till båthamnen.

Det var för resten en god tjänst kråkorna och Gammel-Ante gjorde Karl-Olof, ty sälspäcket var den tiden nästan värt sin vikt i guld.

*

Utom den ovan omtalade höga granen har örnarna ett annat älsklingsträd, där de bruka sova om nätterna och dit de ibland även draga sig tillbaka under dagen. Det är en gammal tall med låg och knotig stam och omfångsrik krona på en bergudde i östra ändan av kärret.

Jag hade blivit uppmärksam på den myckna spillningen på tallgrenarna och de fällda vingpennorna och fjädrarna under trädet; men de försök jag gjort att gömma mig i närheten för att få se stor fåglarna på riktigt nära håll, när de kommo och slogo sig till ro i tallen, hade totalt misslyckats. Vad som kom dem att ana oråd var och förbliver en gåta för mig, men säkert är, att varje gång jag låg gömd ute på bergudden valde örnarna sin viloplats så långt därifrån som möjligt.

Så en varm och kvalmig dag under högsommaren kommer jag vandrande utmed kanten av Långkärret och tar mera av en händelse vägen över bergudden. Jag bryter genom videsnåren och stannar häpen framför tallen. -- Där, endast några få steg ifrån mig, sitter örnhanen med sänkta vingar och uppburrade fjädrar. Han rycker till och sträcker hals men ger sig ändå tid till att flytta sig ett steg åt sidan på grenen där han sitter, samt att lyfta på stjärten och avleverera en försvarlig kalkstråle, innan han kastar sig ut från tallen och med tunga vingslag tumlar i väg över kärret.

Det var icke svårt att konstruera upp förhistorien till händelsen. Säkerligen hade örnarna den dagen gjort något ovanligt stort och rart strandfynd, kanske en kreatursränta e. d., som vräkts i sjön från någon av bryggorna norr på hemlandet och av nordvästen förts ut emot Tistronskären och Ängsölandet.

I varje fall hade det varit storkalas, och örnfar hade givit efter för sin olycksaliga smak för vällevnad och frosseri. Han hade ätit sig så stockmätt, att hans vaksamhet förslöats och han icke kunnat eller icke gillat taga till vingarna, då han hörde mig komma genom kärret. -- -- --

En annan gång hade jag ett nästan lika oförmodat och dramatiskt sammanträffande med örnmor. Det var för ett par år sedan, en stilla, vacker afton i början av juli. Vi kommo, min följeslagarinna och jag, efter den välkända stigen i kärrkanten på väg till örnboet, där det fanns två vuxna ungar, som vi ville se till. Trasten sjöng, och nattfiolen doftade på kärrängarna. Vinden var västlig, så att vi kunde höra kvällsringningen i kapellet på hemlandet.

Nu voro vi framme och trädde genom granarnas skyddande ridå in på den lilla bergsplatå, på vilken furan med örnboet reser sig. Där uppe i grenborgen sutto de nästan fullfjädrade ungarna, skarpt belysta av aftonsolen.

Då hördes plötsligt ett fläktande, frasande ljud över våra huvuden, och vi fingo se örnhonan, väldig och vingbred, komma flygande med en fisk i klorna.

Hon kom ovanligt lågt och var endast några få meter över oss, då hon fick ögonen på oss. -- Att hon blev obehagligt överraskad är blott alltför naturligt. Men att hon så helt skulle förlora fattningen som hon gjorde, det hade jag knappast väntat. -- Alldeles skräckslagen, kastade hon sig bakåt i luften, så att hon så när hade tumlat om på rygg, och i det hon efter en tung och ovig vändning försvann mellan träden, lät hon sitt byte falla till marken framför våra fötter. Det var en nyfångad kilogädda, på vilken huvudet blivit avslitet och en del av inälvorna uppätna. Jag funderade på om jag skulle taga den som god pris. Det skulle ha passat så bra att steka den vid lägerelden, som vi till natten ämnade göra upp nere vid sjön.

Men min följeslagarinna bad mig låta fisken ligga. De stackars örnungarna behövde den bättre än vi, och örnmor skulle nog snart komma tillbaka och taga upp den.

För att se om så verkligen skulle ske -- jag hyste från början mina tvivelsmål rörande den saken -- drog jag mig tillbaka till min gamla observationsplats, medan min följeslagarinna återvände till vårt läger vid Österviken. Jag satt och väntade till inemot klockan elva. Då hörde jag gammelörnarna komma och sätta sig på nattkvisten i några höga granar ej långt ifrån mig. Men till boet kommo de ej vidare den kvällen, och ännu mindre gjorde de min av att taga upp den tappade gäddan. Den fick ligga kvar på berget där den fallit, ända tills den torkade ihop och blev uppfrätt av maskar.

*

Det hade gått flera somrar, under vilka jag flitigt besökte örnbona både på Ängsön och Storön, utan att dock lyckas tillfredsställa min önskan att få vara med i det ögonblick, då ättlingarna av luftens stolte härskare för första gången bredde sina vingar till flykt.

En vår -- det är nu sju år sedan -- företogo sig ett par okynniga pojkar att klättra upp i örnboet på Ängsön och förstöra äggen. Så mycket större blev min överraskning, då jag en dag vid midsommartiden hade mina vägar förbi örnfuran och fick höra späda ungar pipa och väsa i nästet. Örnmor hade lagt icke, såsom vid dylika tillfällen brukar vara det vanliga, ett utan två nya ägg, och uppe i den stora grenvaggan, lågo nu ett par välskapade ungar. Den ena av dem var redan så pass försigkommen, att han, då jag tittade in över bokanten och rörde vid honom med handen, försökte grabba tag i mina fingrar med sina oproportionerligt stora klor. Den andra däremot var ännu en liten tämligen orörlig dunklump, som tydligen rätt nyligen sluppit ut ur ägget.

I slutet av juli såg jag ungarna sitta på bokanten, och en dag under förra hälften av augusti, fann jag, att den tidigast kläckta redan lämnat boet.

Nu beslöt jag att göra mitt bästa för att vakta ut den senfödda ungen och få se när den första gången anförtrodde sig åt luften.

Vid mitten av månaden hade den fällt de sista duntrasorna och var fullt utvuxen, t. o. m. större än den flygfärdiga ungen, varav jag trodde mig kunna sluta, att den sistnämnda var en hane och ungen i boet en hona.

Jag ansåg det nödvändigt att göra dagliga besök vid boet, för att det efterlängtade tillfället icke skulle gå mig ur händerna. Tidigt om mornarna rodde jag ut till holmen, och så satt jag där merendels hela dagen med en bok i handen, inkrupen i ett tätt gransnår ej långt från örnfuran.

När solvärmen blev alltför besvärande eller då myggsvärmarna i lugnt väder började stå som en rök kring nästet, reste sig den senfödda och flyttade sig försiktigt ut på en gren i skuggan av barrverket. Här satt hon smärt och reslig, spejande omkring sig med mörka, djärva ögon. Och så började hon den obligatoriska gymnastiken; sträckte omväxlande ena foten och motsvarande vinge bakåt eller satte sig att fläkta med båda vingarna, tills hon så när förlorat fotfästet på grenen. Men något flygförsök ville det icke bli av.

Då jag om mornarna kom till örnfuran, såg jag vanligen den flygkunniga ungen kasta sig ut från boet. Tydligen tillbringade han fortfarande nätterna där. Ibland infann han sig även mitt på dagen. -- »Pu-i-i!» väste han och kretsade varv på varv kring boet. Det var tydligt att han ville locka systern ut på en luftpromenad. Men denna satt tyst och orörlig, och visade ingen lust att våga försöket.

De gamla örnarna syntes sällan till annat än tidigt om mornarna och vid sex- sjutiden på kvällarna, då endera av dem kom till boet med byte, vanligen en gädda eller några småfiskar. Ett par gånger vankades det mat även mitt på dagen. Föräldrarnas ankomst bebådades i regel av den flygfärdiga ungen, som några minuter i förväg, skrikande och lockande, anlände till boet, där han deltog i systerns måltider.

Så var det under de första dagarna av mitt vaktande vid boet. Sedan blev det allt knappare med utspisningen, så att det ena dagen drogs in på morgonmålet, den andra på kvällsvarden. Jag fick det bestämda intrycket, att hon-ungen led brist på föda, och att föräldrarna avsiktligt satte henne på svältkur för att förmå henne att lämna boet.

Dagarna gingo. Augusti månad led mot sitt slut, och det hade redan blivit en smula höstligt i skogen på holmen. Björkarna fingo gula stänk i sina kronor, lingonen glödde allt rödare, och mesarna började draga omkring i flockar.

Det hade omsider kommit något trött och övergivet i den unga örnhonans blick. Det var påtagligt, att hon led hunger. Ibland hördes gammelörnarnas skri utifrån Tistronskären eller Österviken, och den flygfärdiga brodern kom fortfarande då och då på ett kort besök. Men den senfödda satt alltjämt kvar på sin gren invid boet. -- Varför flyger hon ej? Varför söker hon icke upp de sina, där de jaga och fiska i de solbelysta vikarna och sunden? Varenda penna i de stora vingarna är ju utvuxen, hela den mörka fjäderdräkten faller så ordnad och putsad omkring henne, och den vit- och brunspräckliga stjärten har längesedan fått sin reglementerade längd och stadga. Skulle hon möjligen kunna lida av något inre lyte, som gör det omöjligt för henne att lämna boet? -- Nej

säkerligen icke!

Där jag satt i mitt gömsle under granen, kom jag att tänka på vad den även hos oss så populäre amerikanske författaren William J. Long berättar om Nordamerikas vithövdade havsörn, en nära släkting till vår Gammel-Ante, och särskilt om hans metod att lära ungarna flyga.

Då den fullvuxna ungen icke på annat sätt kan förmås att lämna nästet, kommer honan flygande och ger honom med vingen en sittopp, så att han faller över bokanten och måste taga till vingarna för att icke störta i djupet. Men när han ser avgrunden och granarnas spjutlika toppar under sig, blir han rädd, börjar vackla på vingarna och tumlar hjälplös nedåt. Då kommer honan som en avskjuten pil, kastar sig ned under ungen, uppfångar honom på sin rygg och bär honom genom luften, tills han återvunnit fattningen och kan fortsätta på egna vingar. -- Och författaren begagnar tillfället att citera en av de gamla profeterna: »Liksom en örn lockar ut sin avkomma till flykt och svävar över sina ungar, tager dem och bär dem på sina vingar, så ock Herran ...»

Ja, det där låter onekligen mycket vackert och passar så bra för mister Long med hans lilla svaghet för sensation och effektsökeri. Dock undrar jag storligen om det i verkligheten brukar gå till på det viset. Det strider allt för mycket mot vad jag förut vet om de vilda varelsernas liv ute i naturen, särskilt om deras sätt att behandla sina ungar.

Visserligen låter Long sina örnar häcka på en hög klippa med ett bråddjup under sig, medan de här örnarna icke ha mer än femton-sexton meter till marken -- Men ändå! ...

Så kom den 26 augusti. -- Jag har tecknat mig dagen till minnes. -- Tidigt på morgonen stod jag åter under örnfuran vid Långkärret och såg örnungen som vanligt sitta på sin gren. Jag visste, att hon icke fått någon mat föregående kväll, och av hennes oroliga blick trodde jag mig kunna sluta till, att det icke heller vankats någon frukost.

Åter kryper jag in under min gran, och så börjar på nytt en lång, enformig väntan att någonting skall hända. Timmarna flyta sakta. Vid ettiden på middagen hör jag ett tag den andra ungen vissla i närheten, men han avlägsnar sig åter, utan att låta se sig.

Då -- solen har länge sedan vandrat över till västra sidan om trädtopparna och klockan går på fyra -- höres åter ett skarpt »pu-i-i!» Ett lätt frasande av vingar, och hanungen sitter plötsligt på bokanten.

Då blir det äntligen en smula liv i den senfödda. Med fläktande vingar hoppar hon ned i boet, där hon sätter sig bredvid brodern och med sträckt hals spejar utåt kärret.

Åter höres suset av vingar, denna gång betydligt starkare än nyss. Det är gamla honan som kommer dängande med ett stort och blodigt byte i klorna. -- Ungarna börja pipa och väsa, i det de slita i bytet åt var sitt håll.

Men det blir icke någon lång glädje för den hungriga hon-ungen. Knappt har hon fått riktigt tag i bytet, en präktig ungskrak, förrän modern åter rycker det till sig och flyger bort, följd av han-ungen.

Den senfödda ser sig överraskad omkring. -- Det här var ändå väl skarpt! Att ha hungrat i över ett dygn och äntligen få slå klorna i en stor och läcker stek. Och så, då hon lyckats få hål på bukskinnet och känner lukten av det varma innanmätet slå emot sig -- ryckes alltsammans ifrån henne.

Hon springer upp och makar sig skyndsamt ut på grenen. Det brinner en vild eld i hennes mörka ögon, och hon börjar ivrigt sträcka på halsen och lyfta på vingarna.

»I-i-á, i-i-á!» ljuder på avstånd moderns manande lockrop. Där blir hon åter synlig över trädtopparna, fortfarande med skraken i klorna.

Då hukar sig den senfödda ned och tar sats, hoppar ut från grenen och slår ut sina stora, mörka vingar. -- Och -- se luften, den starka, friska havsluften tar henne kärleksfullt i sin famn och bär henne bort över björkarnas och småtallarnas kronor. Väl äro vingslagen till en början litet tunga och osäkra. Men det går, det går -- femtio meter -- hundra meter, bort mot de ljungbevuxna berghällarna norr om boträdet. Där tar hon plötsligt mark. Försiktigt smyger jag mig efter och ser henne sitta där, en smula andfådd och förbryllad efter den första luftfärden. Så sträcker hon åter hals, tar några lufsande steg framåt och lyfter sig flaxande. Och nu flyger hon långt bort till stranden av Norrviken, där gammelörnarna höras locka allt ivrigare.

När jag en stund senare från en bergklint ser hela örnfamiljen efter slutad måltid lyfta från strandklipporna vid viken och flyga inåt skogen, kan jag ej med bestämdhet avgöra vilken av örnungarna det är som lärt flygandets konst för ett par veckor sedan och vilken som i dag för första gången prövat sina vingar. -- --

Sistlidna sommar hade jag åter tillfälle att se en örnunge företaga sin första flygtur från boet.

Det var på Lilla Sikö, där Storö-örnarna i fjol och i år byggt i en skogsdrog på östra udden. Väl finns det även på Lilla Sikö gamla, kraftiga furor, men örnarna ha, egendomligt nog, till boträd valt en smäcker, knappast nio meter hög tall. Där uppe i den skäligen obetydliga, platta kronan ligger det väldiga nästet som en gigantisk blomkrona på en vajande stjälk. Ty tallstammen är icke grövre än att den svajar och böjer sig även för en rätt obetydlig påkänning av vinden.

Dit kom jag söndagen före midsommar och fann två stora örnungar sitta och dåsa i boet, medan trast och bofink, lövsångare och trädpiplärka sjöngo runt omkring dem. De voro just så stora som örnungar under normala förhållanden bruka vara vid den tiden, och jag trodde mig kunna räkna ut, att de borde vara färdiga att flyga ut om fjorton dagar eller något mera. Men vädret i början av juli blev det stormigaste och ruskigaste, vi på länge varit med om här ute, och örnungarna hunno bliva nära tre veckor äldre, innan jag åter kom att besöka dem.

Till min glädje fann jag emellertid ungarna fortfarande kvar i boet. Där de sutto, högresta och skarpögda, bildade de en så vacker grupp, att det var en lust och glädje att betrakta dem. Men då jag praktiserade mig upp i en närstående tall för att se, om de hade någon mat i nästet, blev den ena ungen orolig och kastade sig plötsligt ut från bokanten.

Den första flygningen gick ungefär lika bra för honom som för den senfödda ungen på Ängsö några år tidigare. Då han hamnade på marken efter omkring hundra meters luftfärd, var

Ungörnar på bokanten.

han så uttröttad, eller kanske rättare så skrämd och förbryllad, att jag kunde gå fram till honom, där han satt hopkrupen, smeka honom över ryggen och lyfta på honom ett tag, utan att han på minsta sätt reagerade däremot. Han var påfallande mager och lätt, helt olik den välfödde gynnare, jag ett par veckor tidigare hälsat på uppe i boet.

Alltså ett ytterligare stöd för riktigheten av min förmodan att örnungarna veckorna innan de skola lämna boet få underkasta sig en lämpligt avpassad svältkur, dels för att de skola börja längta ut från boet, dels kanske även för att de skola bliva lättare och sålunda mera bekväma för flykt.

Vi lämnade den utflugna ungen åt sig själv en halvtimme eller så, och då vi återkommo, funno vi med ledning av kråkornas alarmsignaler, att han förflyttat sig ned till östra stranden, tre- till fyrahundra meter från boträdet. Uppskrämd ur en tallkrona, där han slagit sig ned, tog han vägen åt motsatt håll och flög väl en halv kilometer bort till andra sidan ön -- flög, som om han kunnat konsten i dagar och veckor!

*

Liksom bland andra fåglar händer det naturligtvis även bland havsörnarna att ungarna bliva sjuka och dö sotdöden, innan de hunnit lämna boet. Att detta oftast inträffar under de första veckorna av deras tillvaro behöver knappast sägas.

En gång har jag hittat en liten dununge död under boet på Storön, och två gånger under de år jag haft Ängsö-örnarna under observation har det hänt, att den ena av deras ungar helt plötsligt och oväntat försvunnit ur boet -- försvunnit så spårlöst, att jag nästan börjat misstänka de gamla örnarna för kannibalism.

Men även sedan ungarna lyckligen kommit ur boet, tyckas de av allt att döma ha en kritisk period att genomleva, innan de lärt att reda sig på egen hand.

För ett par år sedan hade örnparet på Ängsön kläckt en unge. I laga tid, d. v. s. i början av juli, flög han ur boet, och jag såg honom sedan allt emellanåt i sällskap med föräldrarna. Ibland hände det även, att jag oförhappandes kom rakt på honom, då han ätit sig mätt och satt och smälte maten bland snåren uppe på det branta, sönderklyftade berget norr om boet, där storfåglarna med förkärlek hålla till och där jag ofta funnit deras fällda vingfjädrar och rester av deras måltider. -- Och så en vacker dag var han borta. Hans väsande »pu-i-i», som dittills ljudit genom skogen, så snart far eller mor givit signal till skaffning, hördes icke mera, och gammelörnarna voro ensamma ute och fiskade bland grunden.

Ut på vandring hade han icke kunnat bege sig, ty därtill var han ännu alldeles för ung och oerfaren. -- Augusti var icke halvliden, och det var icke mer än en månad sedan örnungen börjat flyga. -- Att han skulle ha blivit utsatt för något attentat från människornas sida ansåg jag på goda grunder så gott som uteslutet. Nej, det sannolikaste var nog att han angripits av något slags barnsjukdom och nu låg död någonstädes på holmen.

Jag sökte länge den försvunne, men förgäves.

Följande sommar -- det var alltså i fjol -- företog jag mig att grundligt genomsöka det ovannämnda branta berget för att se, om någonting nytt av intresse möjligen kunde vara att finna där. Därvid kom jag även att besöka en djup klyfta på västra sidan av berget, vilken jag på grund av dess otillgänglighet dittills alltid gått omkring, och då jag tittade dit ned, såg jag en stor skeletterad bröstkorg lysa vit mot den mörka mossan. -- Se, där ha örnarna haft en ordentlig stek att slå klorna i, tänkte jag för mig själv. -- Kanske en tjädertupp? -- Nej, en så väldig bröstkorg har icke ens den största speltjäder!

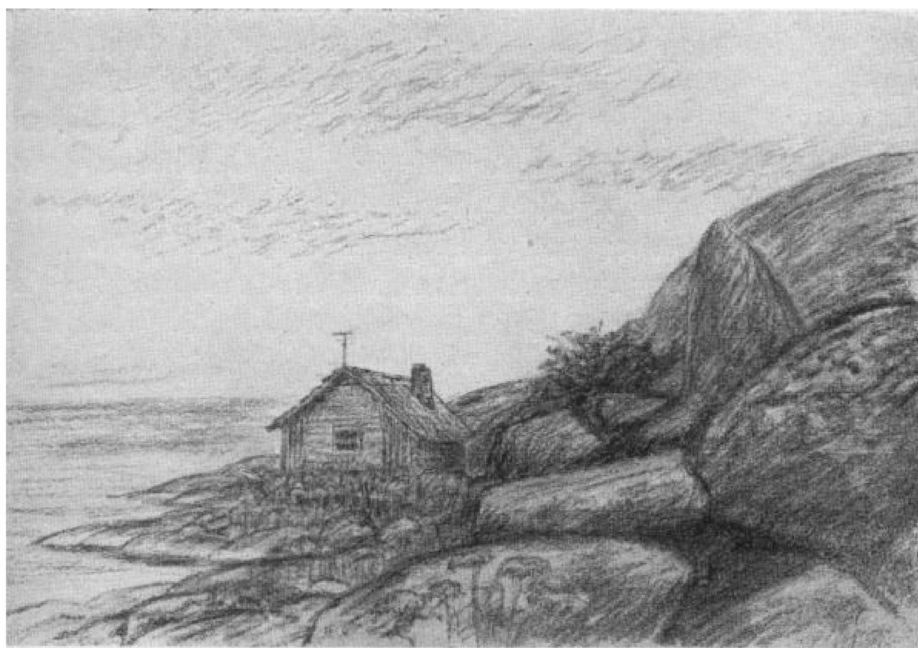
Men nu stod jag där nere i klyftan och behövde icke längre bry min hjärna med några gissningar. Det var skelettet av en havsörn, en fullvuxen ungfågel. Där låg skallen med kroknäbben, som ännu hade sin mörka

hornslida i behåll, och där de väldiga gripklorna med sin gula fjällbeklädnad. Hela det övriga skelettet tedde sig så fint och vitt och renskrapat, som om det blivit preparerat på ett zoologiskt laboratorium. Vingarnas ben lågo samtliga på sin plats, och icke en halskota saknades. Och under de vitnade benen utbredde sig ett tjockt mjukt hyende av gråulligt bottendun, mörkbruna fjädrar och väldiga ving- och stjärtpennor.

Det rådde knappast något tvivel om att jag stod framför kvarlevorna av den unga havsörn, som året förut sett dagen i nästet där nere vid kärrkanten, och vars alltför tidiga död jag beklagat men icke fått någon säker bekräftelse på. -- Någon av årsungarna var det i varje fall icke, ty dem hade jag samma dag sett friska och färdiga kretsa över skogen vid Garviksnäset.

Men det märkliga var att örnkadavret så helt och hållet lämnats i fred av djuren på holmen. Rävar ha visserligen icke funnits där de senaste fem åren. Men kråkor, nötskrikor och andra begravningsentreprenörer, som alltid bruka hålla sig framme, var hade de haft sina ögon?

Där i den vilda klyftan, under mörka granar och knotiga tallar, på Gammel-Antes eget berg, hade ungörn fått vila i ro som på en fridlyst begravningsplats.

GUDS FÅGLAR OCH GUDS BLOMMOR.

PÅ hemlandet levde ännu för några år sedan en liten böjd och grånad gumma med ett par kloka, goda ögon. Vad hennes verkliga namn var kan just göra detsamma. Jag nämner henne här endast vid hennes smeknamn och hedersnamn, som var så naivt vackert, att jag icke kan förstå, huru de föga sentimentalt anlagda skärgårdsborna kunnat hitta på något dylikt. -- »Gohjärtans-mor-lilla» så kallades hon allmänt bland folket, icke blott på hemlandet utan i hela skärgården, och det namnet vittnade på ett stillsamt men oförtydbart sätt om hennes storhet som människa.

Hur hade hon då fått det? -- Jo, hon var alltid god och glad, tålig och nöjd med sin lott, hade alltid ett vänligt, uppmuntrande ord åt de sorgsna, en hjälpsam hand åt de nödställda och behövande. Med glatt hjärta underkastade hon sig de största försakelser för att kunna dela med sig åt andra. Hon kunde aldrig se en orätt begås utan att känna förtrytelse men var tillika mild och försonlig i sina omdömen om de felande. Och hennes godhet och ömma omsorger sträckte sig icke blott till hennes medmänniskor utan till alla levande varelser, djur såväl som växter.

Och denna hjärtegodhet och detta kärleksfulla sinnelag hade hon förvärvat, icke i kyrkan eller bönhuset, utan i den fria naturen, på de vida fjärdarna, bland kobbar och skär. Ty »Gohjärtans-mor-lilla» och hennes gubbe voro skärgårdsfolk av gamla stammen, som tillbragte hälften av årets dagar och nätter ute vid fiskeplatserna och på fågelskären och som hade sin knappa bärgning av att salta strömming och torsk, koka sältran och spiggolja, plocka ejderdun och bygga not för avsalu.

Ute i Norrskärgården, vars ena halva de rådde om, hade de en gammal lavbevuxen fiskebod med svale och brygga. I den bodde de långa tider under vår och försommar. Och till våren längtade alltid den lilla gumman, då hon om vintrarna satt framför »bindtjyvern» och med trädnålen fogade maska efter maska till stornoten. Där ute i Norrskärgården kände hon sig alltid så glad och kry. Den rena, saltmättade luften gjorde, att hon slapp ifrån den svåra astman, som eljes alltemellanåt snörde till hennes strupe, och där levde hon mitt ibland sina skyddslingar, sjöfåglarna.

Runt omkring på de trädlösa kobbarna lade ådorna sina reden i skydd av den höga ljungen och de täta, vitt utbredda enmattorna. Det var väl ett par tusen ejderfåglar som där hade trygga och skyddade häckplatser, tack vare den trägna vakt, som hölls av det gamla paret från slutet av april till början av juli.

Långa stunder kunde den lilla gumman sitta hos någon av de ruvande ådorna, som hon särskilt fäst sig vid och kände igen från tidigare år. -- Ty för ett vant öga är det alls icke omöjligt att skilja den ena ejderhonan från den andra; och dessutom brukar samma fågel år efter år bogöra så gott som på samma fläck. -- Så satt nu Gohjärtans-mor-lilla och smekte med lätt hand åden över ryggfjädrarna och jollrade och småpratade med henne, där hon, omgiven av den lätta kransen av gråbruna, stjärnlika dun, troget låg och ruvade sina ägg. Och vid att hon satt där, föll hon i tankar över livet och naturen, och hennes klara, grå ögon göto tårar av rörelse inför denna levandegjorda bild av moderskärleken. När så ejderhonan efter några veckor fann belöningen för sina ömma omsorger och kom simmande in i hamnviken med sina dunungar efter sig i kölvattenslinje, då kände sig den lilla gumman ännu vekare om hjärtat; då tänkte hon på den barnskara, hon en gång sett växa upp omkring sig och som hon skyddat och omhuldat med hela kraften av sin modersömhet.

En av de små ådruggarna, som föreföll livligare och ostyrigare och vållade sin moder mera besvär än de andra, men som just därför tycktes vara hennes hjärta allra närmast, påminde henne om honom, pojken, som sextonårig gick till sjös och sedan aldrig lät höra av sig. Och då en vacker dag den glupska havstruten kom farande som ett ont från ovan och slukade i sig två andra av ruggarna, mindes hon sina båda yngsta, som trots hennes förtvivlade kamp mot allhärjaren, i späd ålder rycktes bort av en våldsam difteriepidemi.

Men ådfågeln var naturligtvis icke det enda fågelfolket som hade en fristad hos de gamla i Norrskärgården. Svärtorna lågo par om par i sunden, tills de framemot midsommar bekvämade sig till att bogöra bland enar och svarthallonbuskar. De små snabbflygande viggarna, som icke utan skäl lånat sitt namn av blixten, balade för sina många ägg i sävruggarna kring »bäckarna». Hela luften stod full av vitfåglarnas skrin och vingfladder. Tärnorna krystade fram sitt skarpa »tirr-r-r»!, där de på flaxande vingar stodo stilla i luften, spejande efter småfisk i grundvattnet. Vitglänsande, svartmantlade sillmåsar, skärgårdsbornas »ljusor», sutto utposterade över allt på hällar och klintar. På Vitbådan längst i öster ute emot havet häckade ett par av den stora, högröstade skräntärnan. »Svartlasse», labben, jagade måsarna och trutarna, då de med fylld kräva kommo åter från sitt fiskafänge. Tordmularna, som hade sin klippborg på den i gigantiska klintar och block sönderklyftade Pelle-kobben, skuro luften med så hastiga vingslag, att det såg ut som hade de haft tio i stället för ett par vingar. »Tyllen», rödbenan, ropade sitt anklagande »tjuv, tjuv!» med så tydligt uttal, att man rent av kände sig generad, man måtte nu ha hur gott samvete som helst. En grissla hade lagt sina två stora, brunfläckiga ägg i stenfoten till fiskeboden, och »albrok» (strandskata) och »tvetrick» (roskarl) gingo visslande omkring de gamla och läto sig matas av dem, där de sutto och rensade ejderdun i solskenet uppe på bergknuven.

Ibland hände det även, att själve »Gammel-Ante» kom på besök och hämtade sig ett par fågelruggar från den stora barnkammaren i den grunda fladan eller ljustrade en gädda eller en »idplugg» i någon av rörvassvikarna söder på Storskäret. Gubben svor en vers över honom, liksom han brukade svära över truten. Men då han en gång gick efter lodbössan för att försöka smyga sig inom skotthåll för örnen, där han satt på ett grund och lät sig en ejderunge väl smaka, bad gumman honom för all del låta bli.

-- De äro ju skapade varelser allesammans sade hon. -- Guds fåglar. Och när Han så förordnat, att den ena fågeln skall leva av den andra, så måste det också vara på det viset, och det är bara människornas kortsynthet och avundsjuka som komma dem att förgruva sig över någonting sådant som att djuren äta upp varandra. -- Som om inte t. o. m. kristna människor skulle göra detsamma, om också inte rent lekamligen taget!

Förresten kunde örnen knappast vara någon annan än deras egen »Gammel-Ante» från Porsö? -- -- -- Hon skulle väl aldrig glömma hur glad hon blivit, då örnarna första gången byggt sitt väldiga bo i den stora eken på Västerudden, *hennes* ek, som hon fått till skänks av sin far, den gången hon läst sig fram, och som hon var lika rädd om som sin ögonsten. Sedan hade hon varje försommar i konvaljetiden stått under eken och sett örnparet mata sina ungar utan att låta störa sig av hennes närvaro. Det var nästan som om hon stått fadder åt örnungarna, tyckte hon. -- Å, han borde väl ändå veta bättre än att vilja skjuta på hennes Gammel-Ante!

Och gubben, som visste, att hans gumma alltid hade rätt, bemästrade sin jaktiver och gick en smula slokörad och hängde lodbössan tillbaka på spiken i bodsvalen.

Ja, det var ett härligt, ett avundsvärt liv dessa båda gamla förde där ute i Norrskärgården bland sina befjädrade skyddslingar. Och vem kan undra på att Go-hjärtans-mor-lilla var gång hon gick till brunnen där hemma på ön, brukade stanna på berget utanför stugan och längtansfullt blicka ut mot de hägrande blå landkonturerna i nordost.

Men om Norrskärgården med dess skaror av häckande sjöfåglar ständigt utgjorde ett mål för hennes längtan, så var Porsö, den sydligaste av de stora skogs- och lövängsholmarna utanför hemlandet, knappast mindre dyrbar för hennes hjärta. Även i den hade de del, men då den låg över en halv mil från hemlandet, lämpade den sig varken för kreatursbete eller höslåtter.

En söndag i juni för omkring fyrtio år sedan -- hon var då ännu i sin kraftigaste ålder -- tog Go-hjärtans-mor-lilla sin mjölkeka och rodde ut till Porsö. Hon hade de tomma mjölkflaskorna med i avsikt att på hemvägen mjölka korna på Svedjeudden, men gav sig i väg flera timmar före mjölkningsdags för att få stanna på Porsö så länge som möjligt. Hon ville njuta av de många ljuvliga blommorna och lyssna på göken och de andra sångfåglarna, som just vid den tiden höllo sina mest fulltoniga jubelkörer på det vackra skäret.

Det var en mild och glittrande solskensdag. Hemfjärden låg alldeles stilla -- och blå som en viol.

På insidan av Fjärdskär posterade den granna »albroken» med sin svarta och vita dräkt, sina rosafärgade strumpor och sin lysande orangegula näbb. Uppe på »Hölasset», det stora, runda jättekastet vid inloppet till Långsundet, låg en fiskmås på ägg, och på ett grund litet längre bort stod rödbenan och bugade och bockade, alltunder det hon lät höra sitt silverklara vårläte: »Kyri-li, kyri-li, kyri-li... !»

När rodderskan lämnat södra uddarna av Ängsö på vänster hand och kom fram till det ställe, där Långsundet öppnar sig mot Brantöfjärden och man har fri utsikt till Gudungskär och Gråhararna och andra skär och kobbar ännu längre ut till havs, fick hon höra ett väldigt kacklande och plaskande: »Gack-gack-kock-kock-kock!» lät det, så att det gav eko i hällarna.

Det var en flock ådor med nykläckta »ruggar» som lågo i solglittret ute i gattet, omsvärmade av en väldig skara »skröjor», ejderhonor, som ännu äro för unga att lägga ägg eller fått sina reden ödelagda av tvåbenta eller bevingade äggplundrare. Dessa ungmör eller barnlösa viv, eller vad man skall kalla dem, hysa ingen högre åstundan än att få tjänstgöra som barnfröknar åt sina bättre lottade medsystrar. Men om någon av ådfruarna bara för ett ögonblick vänder ryggen till, vips är en skröja framme, tränger sig emellan modern och ungarna, som hon håvar åt sig med vingen, och försöker simma bort med dem. Ibland lyckas kanske barnarovet, och den stackars åden, som så hastigt och lustigt berövats hela sin barnskara, har ingenting annat att göra än giva sig ut och söka reda på småttingarna eller, om det icke skulle lyckas, stjäla åt sig en annans kull.

Att sådana uppträden icke kunna avlöpa utan slagsmål och tumult med ty åtföljande vingplask och högljutt kacklande är lätt att förstå.

Men Go-hjärtans-mor gav sig den gången icke tid att titta på ådfåglarna. Hon fortsatte sin rodd in i Sikösundet mellan Storö och Inner-Sikö. Där fick hon syn på örnarna, som svävade kring i mäktiga spiraler högt uppe i det blå. -- Vad stod på, efter som de skreko och klickade så förskräckligt? Tänk, om några kältringar till pojkar gått i

land för att plundra deras bo! -- Hon blev icke lugn, förrän hon rott omkring udden och övertygat sig om att det icke låg någon båt vid stranden.

Hunnen ännu ett stycke in i sundet, varsnade hon rakt för ut i syd-syd-ost den fjärrblå konturen av Blåskärs mäktiga fyrbåk. Så tog hon av åt syd-väst in i Porsösundet, och efter ytterligare en stunds rodd drog hon upp båten vid den gamla landningsplatsen på Porsö och slog in på en smal stig, som ledde fram genom en yppig och mångskiftande örtmatta under vidfamnande ekar och nyutspruckna askar.

Häggens vita blomklasar och vildapelns skära flockar hade efterträtts av oxelns, rönnens och olvonens vita buketter. Nyckelblomster, tveblad och nattfiol hade börjat ersätta de tidigare orchidéernas vissnade stänglar. Konvaljer och violer stodo i sitt högsta flor, och i det växlande, dallrande solmönstret under de nylövade ekarna hade geranier, lundkovall och andra högsommarblommor redan bildat granna, färggnistrade inslag.

Med uppskörtade kjolar och med steg så lätta och försiktiga, som hade det gällt att barfota gå fram över glasskärvor, fortsatte Go-hjärtans-mor utefter den knappast skönjbara stigen. Hon hade icke för sitt liv velat trampa på eller skada en enda av sina kära blommor. -- Då och då hukade hon sig ned för att titta på en mer än vanligt praktfull blomma eller suga åt sig den nästan bedövande konvaljedoften. -- Men plocka en blomma, nej, det nändes hon visst icke!

Det led fram på eftermiddagen, och de varmaste timmarnas andlösa stillhet hade redan börjat vika för en stigande kör av lockande och jublande fågelröster. Från träd och buskar, vart man vände sig, läto sommarskogens många olika sångare höra sina romanser och visor, än växelvis, än överröstande varandra. Där funnos sådana små mästare som trädgårdssångaren, lövängarnas sångare framför andra, svarthuvade sångaren och bastardnäktergalen. Där funnos även artister i andra eller tredje planet, sådana som lövsångare, törnsångare och gransångare, rödstjärt, flugsnappare, bofink och trädpiplärka, samt dessutom en hel del av skogens gatusångare och bierfilare, såsom göktytan, nötväckan, talgoxen och talltitan m. fl. Alla sjöngo de av fulla lungor och alla hade de någon glädjande tilldragelse att förtälja.

Så här ungefär löd det ständigt återkommande grundtemat i deras jublande förkunnelse: Några små blåglänsande eller vita, brunprickiga ägg, som den hulda makan troget ruvat, alltsedan maj började strö sippor i skogen, hade plötsligt brustit sönder och öppnat sig för de allra »sötaste» små ungar med stinna, blåa magar, långa, smala, ständigt kringvirrande halsar och stora huvuden med blinda ögon och gulröda, vidöppna gap. Det var därför de voro så glittrande glada; det var därför det kändes så skönt att leva! Bara de tänkte på de små liven, där de lågo i sina av västanfläkten rörda, konstrikt sammanfogade stråvaggor bland snåren eller på mjuka fjäderbolstrar nere i trädhålens trygga och svala barnkamrar, måste de sjunga, bara sjunga, tills det nästan slog lock i deras små strupar.

Liksom de flesta skärgårdsbor hade Go-hjärtans-mor alltifrån barndomen lärt känna igen och skilja mellan alla olika slags sjöfåglar, men med lantfåglarnas namn var hon icke så väl förtrogen. Därför hade hon själv efter bästa förstånd satt namn på en del av de småfåglar, hon tyckte bäst om. Så kallade hon trädgårdssångaren med hans om

taltrasten påminnande sång helt enkelt för »lilltrasten» och rödhakesångaren »klockarefar», emedan han alltid började sjunga på bestämd tid morgon och afton och liksom tog upp otte- och vesperpsalmen där inne i skogens gröna tempel.

Då och då under det hon gick, sprätte en harunge upp ur buskarna framför henne. Än brakade ett tjäderflog genom skogen, än var det en orrhöna som, överraskad tillsammans med sina nykläckta ungar, linkande iväg över tuvorna, alldeles som om hon brutit både vingar och ben -- detta endast för att leda den annalkandes uppmärksamhet på sig, bort från ungarna. Där kastade sig en ringduva med visslande flykt ut från en tät gran, där for en koltrast smackande upp ur buskarna, så plötsligt och oväntat, att hon kunnat bli rakt hjärtskrämd, om hon icke varit så förtrogen med skogens alla olika läten.

Och göken ku-kuade och gol. -- Du store, hur han gol, från norr och söder, öster och väster!

Rätt som det var kom hon att tänka på hur hon som barn och även senare plägade krypa in under den stora granen där borta, i vilken göken brukade sitta. Och när så den vackra fågeln med den långa stjärten och det hökfärgade bröstet kommit farande på spetsiga vingar, slagit till i toppen och börjat ropa sitt »kou-kou», tydligt och eftertryckligt som uttalat med människoröst, hade hon andäktigt och troskyldigt, med återhållen andedräkt önskat sig tre goda ting.

Hennes önskningar hade alltid varit desamma: Hälsa, tålamod och ett långt liv. -- Icke för det att hon hade så värst höga tankar om människolivet i och för sig, så som det vanligen gestajtar sig. Men gammal ville hon i alla fall bli, om icke för annat så för att så länge som möjligt få skåda och njuta av allt skönt och härligt ute i naturen.

Dit bort till granen ville hon gå även i dag. Det ljudliga ku-kuandet från det hållet tydde på att göken fortfarande hade sin älsklingsplats där.

Över en leende äng, där senkomna gullvivor och majvivor ännu lyste bland gräset under de spridda ekarna, tog hon vägen in i en tät och sank skogsdrog. Där inne under granars, alars och aspars skugga, mellan täta snår av viden, hassel, brakved, tibast och try rådde en fuktig, drivhusartad värme, som kommit konvaljerna att växa högre och storblommigare än på andra ställen på ön. -- Där var det som hon skådade *undret*, som kom hennes hjärta att slå i hastigare takt och grep henne så, att hon sjönk ned på tuvan med knäppta händer och vitt uppspärrade ögon:

Några steg framför henne, bland konvaljer, ormbär, gökärt och blåbärsris, reste sig några höga, praktfulla örter, olika alla blommor hon dittills sett i skogen. De breda, djupt ådrade, bjärtgröna bladen och de stora lysande blommorna, som nedtill bildade en svavelgul läpp, till formen påminnande om en rund mössa eller, om man så vill, en primitiv sko eller socka, och upptill några smala, rödbruna kalkblad, gjorde ett så sällsamt och främmande intryck, varjämte de på ett alldeles särskilt sätt tilltalade hennes lantliga smak för granna färger. Hon

sökte i sitt minne men kunde icke finna något annat att likna dem vid än såsom hon föreställde sig liljorna i Saron. -- En mera växtkunnig och beläst person skulle kanske snarare ha jämfört dem med de praktfulla orchidéer, som på en natt trollas fram i tropikernas dunstmättade regnskogar.

Där satt Go-hjärtans-mor på sin tuva och bara såg och såg på de sällsamma blommorna. -- -- -- Tre, fyra, ... sex blommor räknade hon.

Hennes huvudduk hade glidit ned på halsen, och svetten rann i pärlor utför de blossande kinderna, där myggen fick grassera, utan att hon gjorde min av att vifta bort den.

Hon såg och njöt och undrade i sitt stilla sinne om icke synen, ty en sådan måste det väl ändå vara, snart skulle försvinna. Men då »undret» alltjämt dröjde kvar, kröp hon fram till det, kände försiktigt på bladen och stänglarna och luktade på de lysande, gula toffelblommorna. De doftade svagt av nejlika, tyckte hon.

Sedan började hon lika försiktigt peta med fingret invid stjälken av en bland blommorna för att utröna om de verkligen hade rot eller, när allt kom omkring, bara voro konstgjorda och nerstuckna i marken av någon spektakelmakare. -- Jo, blomman hade verkligen en knölig rot, ungefär som en Adam och Eva, och ju mer hon petade på den, desto skarpare kändes nejlikedoften.

Som förhäxad blev hon sittande framför blommorna, utan att märka hur minuter och timmar skredo, hur solen kysste trädtopparna till god natt, hur taltrasten började sin aftonkonsert, hur morkullan med sitt djupa knorrande började draga längs kärret och nattskärran, skogens flitiga spinnerska, satte fart på sin spinnrock borta på de torra hällmarkerna nordost på ön.

Först när rödhaken, hennes »klockarefar», plötsligt stämde upp sin enkla visa, spratt hon till -- Herre Gud! Hon hade ju alldeles glömt bort korna på Svedjeudden!

I ett nu stod hon åter på fötter, satte huvudduken till rätta, kastade ännu en lång blick på de underbara blommorna, där de lyste som tända vätteljus genom sommarkvällens lätta skymning, och började springa neråt båtläget.

Halvannan timme senare kom hon ivrig och upphettad instörtande i köket därhemma. Mannen satt på fållbänken och täljde gjordar till ryssjor.

-- Kom med ett tag! Hon drog honom med sig in i kammaren såsom hon brukade göra, när någonting, som icke

var avsett för barnens öron, skulle avhandlas.

Och så kom berättelsen om »undret» livligt och impulsivt likt en rännil i tjällossningen. -- Han skulle bara ha sett dem! ... Blommor, stora och lysande som altarljusen under julottan i kapellet eller som ... som de liljor i Saron. Det var Guds blommor, Guds vilda blommor ... Och att tänka sig, att han låtit dem växa upp just på deras holme och deras skifte, i kärret vid Ekängen!

Tidigt följande morgon gjorde de sällskap ut till Porsö för att han, mannen, skulle få se och lära sig känna igen den nya växten. Och där de stodo tillsammans inne i snåret, beundrande de sällsamma blommorna, lovade de varandra att icke säga ett ord om sin upptäckt till någon levande varelse, icke ens till barnen.

Så underligt det än kan tyckas den som närmare känner till vår skärgårdsbefolkning, men det lyckades dem verkligen att bevara hemligheten hela den sommaren, och det fastän de gång på gång foro ut till Porsö för att, så länge blomningens under varade, njuta av det praktfulla skådespelet där inne i kärret. -- -- -- En utblommad planta grävde de upp med den kryddoftande roten för att plantera om den hemma i täppan, men då det genast blev tydligt att försöket icke skulle slå väl ut, gjorde de aldrig om det.

Kommo så nästa vår och sommar med nya blommor och ny fåglalåt. Då ville de passa på att få se »undret» riktigt från början -- om det nu verkligen skulle upprepas!

Jo, sannerligen! Där mellan spirade konvaljeblad urskilde de tydligt de ännu outvecklade, bjärtgröna bladen till »Guds nya blomma», och vad som gladde dem än mera -- nya plantor sköto alltjämt upp ur myllan, tills de kunde räkna dubbla antalet mot föregående sommar. Om söndagarna eller när de eljes hade någon tid övrig från det dagliga släpet och vinden var gynnsam, stucko de iväg till Porsö för att beskåda sin skatt. De täta färderna dit ut kunde dock i längden icke undgå att väcka uppmärksamhet. Folket i byn, ja, förresten på hela land, började undra varför »norregårdarna» jämt och ständigt hade så mycket att uträtta på Porsö. De hade ju varken skotar eller nät och hade icke så mycket som litet torrved, en börda gräs åt korna eller en knippa löv åt fåren med sig i båten, när de kommo hem. -- Måntro, de tänkte odla och så havre på Ekängen? Eller kanske de hade hittat någonting rart, något värdefullt vrakgods eller något som grävts ned i jorden den gången för länge sedan, då ryssen härjade och brände på land och som de nu icke ville låta de andra få reda på?

Så undrades och pratades det hit och dit, där man inne i stugorna samlades kring den kära kaffetåren. -- Ända till dess en av de mera företagsamma bland skvallersystrarna tog sig för att i hemlighet följa efter paret från Norrgården, när de foro ut till Porsö.

Hon slog sig på knäna och gapskrattade, då hon kom tillbaka för att avlägga rapport: -- Om de i sitt liv kunde begripa vad »norregårdarna» hade för sig där borta! -- Jo, det var också en dyrbar jordgömma de hittat på! Hade hon icke med egna ögon sett det, där hon låg gömd bakom en buske, skulle hon icke ha trott det. -- Men där sutto

de tokarna hopkrupna och höllo varandra i händerna under en stor gran i skogen söder om Ekängen mitt uppe i värsta myggeländet och bara fånstirrade på några stora, gula blommor, som växte i kärrkanten!

- Var det klokt det av gamla, gifta människor att bära sig åt på det viset? -- Fast nog för att det var granna blommor som växte där inne i kärret -- och hon tog fram en halvvissen planta, som de andra i hastigheten togo för ett vanligt bulleblomster men vid närmare påseende funno högst märkvärdig.

»Jo, jo», sade mor Söderberg, som ville gälla för att vara ett strå vassare än de andra, såväl när det gällde rent världsliga som mera översvinneliga ting. -- -- -- »Jo, jo, må tro, att sådana där blommor är sällsynta och att man kan få bra betalt för dem i stan ... Ni ska vara så säkra på, att »norregårdarna» har fått reda på det av någon doktor eller annan stadsherre, och då, si, kan man ju förstå, att de ä glada åt blommorna och inte unnar oss andra att ens få titta på dom!»

-- Ja, så var det, så var det naturligtvis! Se, mor Söderberg hon visste då allting och begrep då allting så bra! Men så var hon också av finnblod. -- Fast så mycket var då säkert att vad blommorna vid Ekängen anbelangade, så skulle de där människorna inte bli ensamma om dem! För se, blommor och bär voro, Gud ske lov, gemensam egendom, som jordägaren icke kunde hindra andra fattiga stackare att göra sig nytta av!

Lena på Långskaten, som hade sin så gott som enda kontanta inkomst av att fara till staden med bär och blommor och idegranskvistar, var den första som passade på att plocka en bukett av Go-hjärtans-mors granna blommor. Då hon veckan före midsommar stod inne i staden på det dammiga Ladugårdslandstorg med sin präktiga skörd från de saltomflutna skären, stack hon ned den praktfulla, gula blomsterkvasten mitt i den klädkorg full av konvaljebuketter, som stod framför henne. Och då hon kom hem till sin ö, kunde hon, trots bästa vilja icke hålla inne med att en fin herre givit henne en hel krona för grannlåtsblommorna.

Nu var det färdigt! Var enda gumma på ön, som kunde hålla i en åra eller styra en båt något så när, skulle ut till Porsö för att få del av rovet. De, som icke kunde roffa åt sig hela buketter -- blommorna hade under årens lopp förökat sig och voro nu spridda över en ganska stor fläck av kärret -- skulle åtminstone ha några stycken av »de stora gula» att pryda upp sina konvalje- och nattfiolbuketter med.

Go-hjärtans-mor var översiggiven för sina vackra blommor. Så ofta hon kunde taga sig tid därtill, låg hon ute på holmen och vaktade dem som draken ruvar över guldet, och fick hon reda på att någon varit där och plockat, gick hon direkt till den skyldiga och tog honom eller henne i upptuktelse -- icke med högröstat gräl och en ström av skällsord, såsom allmogekvinnor ofta ha för sed, utan stilla och godmodigt, så att motparten stod där helt förvånad och svarslös.

»Tycker inte du som jag», brukade hon börja, »att de där blommorna äro allra vackrast, där de stå och lysa nere i det svarta kärret. Det är Guds blommor, och Han har låtit dem växa upp där, inte för att du eller jag skall plocka

dem och kanske sälja dem i sta’n, utan till glädje för oss alla. Förresten skall jag säga dig en sak: Vi äro alldeles för snikna och penningkära här på land. Vad tjänar det till att försöka göra pengar av allt och lägga på kistbotten, då man ändå inte kan taga med sig ett rött öre, när ens tid är ute och man skall stoppas ned i mullen!»

Icke för att de rätt förstodo ett sådant tal, men Go-hjärtans-mor var nu en gång en sådan människa, att ingen kunde låta bli att lyssna till och tänka på vad hon sade. En del av gummona läto också verkligen beveka sig till att lämna blommorna i fred.

Mot de förhärdade och tredskande använde Go-hjärtans-mor en annan metod:

Hon kom att tänka på alla gamla historier hon hört i sin barndom och som de flesta öborna ännu trodde på, historier om sjöfrun och skogsrået och om stackars människor, mest kvinnor och barn förstås, som »kommit före», då de ensamma varit ute och plockat bär eller sökt efter kor och ungkreatur borta på de mera avlägsna och ensliga holmarna. Nu hade hon alltid varit vän av ett gott skämt; och kunde hon genom ett sådant freda sina kära blommor mot grannarnas rofferi, drog hon sig icke för att driva det en smula längre än hon eljes skulle ha gjort.

Så hände det sig att ett par gummor från Gammelbyn, som vid olika tillfällen rodde ut till Porsö i akt och mening att göra ett riktigt stortag bland grannlåtsblommorna på Ekängen, halft vettskrämda, kommo tillbaka med oförrättat ärende. Båda två hade de hört en sådan gruvlig olåt och sådana fasansfulla skrik inifrån skogen på ön, att det var så att blodet hållit på att stelna i ådrorna på dem. Ibland hade det hörts djupt och dystert som uven, då han i marskvällen låter höra sin stämma från bergbranterna på Storö, ibland hade det skrikit gällt och förtvivlat som en lom. Men icke hade det varit någon fågel eller något fyrfotadjur, så mycket var då säkert. Och en människa kunde det icke heller ha varit, ty någon båt hade ej stått till att upptäcka vid ön. -- Att Go-hjärtans-mor låtit sätta sig i land där för att hämtas först efter mörkrets inbrott kunde de förskrämda kvinnorna icke räkna ut.

Allt nog, Porsö började få dåligt rykte bland folket på hemlandet, och Go-hjärtans-mor fick några år bortåt ha sina blommor, så där tämligen i fred. -- Ända till dess den förträffliga »kulturen» likt ett månghövdat sjöodjur dök upp även i den yttre skärgården och satte avkomma i form av regelbunden ångbåtsförbindelse med storstaden, lustseglare, sommargäster och mera sådant.

Den första sommarvillan med frontespis, glasveranda och plåttak kom till vid Skredholmsfjärden. Som ett dumt flatskratt mitt under en allvarlig teaterscen stack den av mot grönskan på den albevuxna stranden, där man dittills endast sett de låga röda och grå stugornas blida anleten. Herremannen, som byggt den, var naturälskare på sitt sätt och hade gjort trädgårdsodlingen till sin passion. När han fick höra talas om den sällsynta växten på Porsö, for han genast dit ut i sin kutter och grävde upp så gott som hela beståndet för att omplantera rotstockarna på den konstgjorda terras, han med svett och möda åstadkommit på de rundslipade hällarna omkring villan.

Efter den betan dröjde det många år innan Go-hjärtans-mors blommor åter hunno taga igen sig och föröka sig.

Hittills hade varken Go-hjärtans-mor själv eller någon annan av öborna haft reda på den sällsamma blommans rätta namn. »Porsö-ros» eller rätt och slätt »den stora gula» brukade de kalla den.

Men en gång kom en naturälskare och blomstervän från staden att under sina upptäcktsfärder bland holmarna gå i land på Porsö. Det var mitt i blomningstiden, och han vandrade länge omkring på de härliga lövängarna, överväldigad av en sådan naturens yppighet och fägring. Och när han så slutligen fann vägen till Ekängen och såg drottningen bland våra vilda orchidéer, guckuskon (Cypripedium calceolus) lysa fram mellan buskarna i kärrkanten, ökades ytterligare hans hänförelse, och han beslöt att ofördröjligen uppsöka och tala med ägarinnan till detta Floras paradis.

Go-hjärtans-mor var då gammal och bruten -- över de åttio. Hennes gubbe hade skilts hädan för ett par år sedan, och själv kände hon på sig, att hon snart skulle gå samma väg.

Men det var som hade hon glömt plågor och skröplighet, och hennes vackra grå ögon riktigt strålade av glädje och iver, när hon fick höra vad det var fråga om.

Nå, det var då för innerligt roligt att äntligen få tala med en, som kände till och intresserade sig för hennes granna blommor.

-- Guckusko! Det var ett besynnerligt namn, tyckte hon. -- -- Gucku -- kucku, kanske hade det något med göken att göra?

-- Ja, man skulle nog kunna tro det, sade främlingen. Nu påstodo emellertid de lärde, att »gucku» var en gammal benämning på skogsfrun eller skogsrået, och att guckusko alltså skulle vara detsamma som skogsfruns sko.

Go-hjärtans-mor log ett soligt leende. -- Hon tänkte på den där gången hon själv hade agerat skogsrå och skrämt blomsterplockerskorna, som ville skövla hennes kära blommor. Och så berättade hon hela historien om huru hon för snart fyrtio år sedan upptäckt de sällsamma blommorna där borta i kärret och om den strid hon allt sedan fört för att skydda dem mot snikna och tanklösa människor. -- Men nog var det väl ändå ett under att blommorna så där på en gång kunnat växa upp just på den platsen, då de icke funnos någon annanstädes i hela skärgården? -- -- -- Jaså, genom fåglar, som fört dit fröna. Ja, hon hade nästan tänkt sig någonting i den vägen ... Och så den bördiga kalkhaltiga jordmånen på ön, som var så gynnsam särskilt för sådana växter som guckuskon. -- Jo, det var ovanligt mycket kalk i jorden på Porså, det var nog sant.

Hon tröttnade aldrig att tala om sitt kära Porsö och om alla de vackra blommorna och fåglarna där. Men när

främlingen till sist kom fram med sitt egentliga ärende och frågade, om hon ville vara med om att låta fridlysa guckuskon på Ekängen, då först blev hon riktigt eld och lågor ... Om hon ville! Det var just en fråga. Hon gav sig ingen ro, innan man tagit fram papper och penna och skrivit en ansökan om fridlysning. Med darrande hand tecknade hon sitt namn under skrivelsen.

-- Är det nu riktigt säkert att dom bli fredade, så att ingen längre får plocka dom och att Guds blommor få växa där, så länge Han vill, att dom ska göra de? sporde hon helt troskyldigt.

-- Ja, det trodde främlingen, att han kunde lova ... När han så stoppade fridlysningsansökningen i fickan och sade farväl, såg han stora glädjetårar bana sig väg utför den gamlas fårade kinder. -- -- --

Nu vilar Go-hjärtans-mor sedan några år tillbaka vid sin makes sida under ett av de svarta träkorsen på öns kyrkogård -- en äkta skärgårdskyrkogård på en bergsluttning mot öster, där vinden från havet har fritt spelrum mellan gravarna och där det under vackra sommardagar står som en vit sky av svävande måsar och tärnor över hängbjörkarnas toppar.

Hon fick uppleva att guckuskon på Ekängen blev fridlyst. -- Men hör vad som hände, sedan hon väl var borta!

Jo, den där sonen, som gått till sjös, då han var sexton år, och sedan icke låtit höra av sig, uppenbarade sig helt plötsligt på hemlandet kort efter moderns död. Det hade icke gått så värst bra för honom där ute, så det passade honom förträffligt att få vara med och dela arvet efter de gamla. Tyvärr ville det sig så att skogsskiftet på Porsö och västerhalvan i Norrskärgården kommo på hans lott.

För att visa prov på sin där borta i dollarlandet förvärvade handlingskraft och företagsamhet grep han sig genast an med att hugga och skövla i den fagra lustgården på Porsö. Hela Ekängen dikade han ut och odlade upp. De »fridlysta» blommorna ha sedan fått reda sig bäst de kunnat, där de i ett fåtal tynande exemplar ännu gömma sig mellan stubbar och rishögar i det torrlagda kärret. Den mäktiga eken på Västerudden, i vilken Storö-örnarna tidvis haft sitt bo, det största och ärevördigaste trädet i hela yttre skärgården, hans moders vårdträd, lyckades han icke utan stor möda få omkull. Stammen sprängdes med dynamit, och veden såldes sedermera för en spottstyver till en uppköpare.

Även ute i Norrskärgården fick man snart se spåren av hans verksamhet. Den gamla lavbevuxna svalboden, där hans föräldrar tillbragt så många härliga vårar och försomrar, passade icke skärgårdens nye ägare. Han rev ned den till grunden och uppförde i stället efter amerikanskt mönster ett vederstyggligt skjul av korrugerad plåt. Dit förde han om vårarna stora sällskap av skyttar från staden, som mot betalning tillätos att fara fram med fågellivet hur de behagade. Efter några år var det i det närmaste slut på den förr så rika ejderstammen, och Norrskärgården, som på Go-hjärtans-mors tid var en pärla bland fågelskärgårdar, ligger nu lika ödslig och fågelfattig som de flesta andra utkobbar.

SLÄKTINGARNA.

DET var på den tiden tullförvaltare Enebom i Saltvik, förskräcklig i åminnelse, levde och regerade. Icke som skulle han hava varit så synnerligen farlig för dem, som på lediga stunder sysslade med smuggling eller med undanskaffande av vrakgods och strandfynd. Detta är möjligt. Jag vet i alla händelser ingenting därom. Men vad jag vet -- jag säger det här med risk att bliva beskylld för att fläcka död mans minne -- det är att han under de många år han hade sin verksamhet i Saltvik var ett gissel för allt vad fåglar heter runt omkring i skärgårdarna.

Den präktiga grågåsen, som förr i enstaka par häckade bland ljungmattorna på de yttre skären alltifrån det vackra blomsterrika Gudungskär och ända ut till det stormomsusade Harg och det kala, flacka Blålöga, den sällsynta skräntärnan, av skärgårdsborna skränmås kallad, som slagit sig ned på den höga ensamma kobben ute i Österfjärden. -- Vart ha de tagit vägen? Och den lilla snabba viggen, som bodde kolonivis vid alla sävbäckar och kärrpölar på skären, varför har han blivit så sällsynt under de senaste decennierna? Varför söker man förgäves den skickliga flygkonstnären labben på de grund och småkobbar, som förr utgjorde hans hemvist och av vilka flera ännu bära hans namn? Och hur kom det sig att havsörnarna under tjugu års tid knappast en enda gång fingo tillfälle att kläcka sina ägg?

Den som sett de enebomska äggsamlingarna, som nu ligga och multna på en eller annan museivind, behöver icke grubbla över svaren på dessa frågor. Ty tullförvaltaren i Saltvik var en samlare, som förstod att driva sin affär i stort. Bland hans efterlämnade samlingar funnos exempelvis etthundrafemtio grågåsägg, ett femtiotal havsörnsägg och icke mindre än 1,026 ägg av vigg. Och ändå voro kanske dessa siffror en obetydlighet mot det antal fågelägg, den gamle publikanen under årens lopp lyckats avyttra till andra samlare och naturaliehandlare.

Men så hade han också haft många villiga hjälpare och fournissörer. Han hade låtit kungöra över hela skärgården, att han uppköpte *alla* fågelägg, som skärgårdsborna kunde föra till honom. Det var hans beräkning att det bland den stora massan måsägg och tärnägg, som på detta sätt råkade i hans händer, då och då skulle finnas ägg av

mera sällsynta fågelarter.

Om någon av sommargästerna vid Saltvik, såsom ibland hände, gjorde honom förebråelser för hans radikala metod för fågellivets utplundrande, hade han ingenting annat att säga till sitt försvar än att, om icke han toge äggen för sina samlingar, så skulle skärgårdsborna göra pannkaka av dem. Och däri hade han nog på sätt och vis rätt.

Skärgårdsborna lyssnade villigt till den store samlarens locktoner, och sommargästerna vid Saltvik kunde under våren och försommaren så gott som dagligen se folk komma vandrande från hamnen upp till tullförvaltarens villa, medförande hela korgar med fågelägg av alla storlekar och kulörer, rövade ur redena ute bland kobbar och skär.

Icke för att de tjänade några förmögenheter på sitt äggsamlande -- gubben Enebom var icke överdrivet frikostig med betalningen -- men då man ändå hade ärende till Saltvik, skadade det ju icke att kila upp till honom med de ägg, man händelsevis råkat komma över. Var lyckan god och det fanns några mindre vanliga ägg bland fångsten, kunde det hända att gubben betalade en femtioöring eller mera utöver den vanliga taxan. Varom icke blev det ändock alltid en liten slant till en kaffekask eller ett par flaskor öl på värdshuset.

Bland tullförvaltare Enebooms flitigaste skaffare voro två ynglingar från Sundet, bröderna Axel och Karl-Olof Ö. Det var pojkar med äkta skärkarlsblod i ådrorna, djärva och oförvägna sällar, som icke trivdes lång stund med att sitta inne i stugan utan, alltifrån att de voro tillräckligt stora att sköta en båt, tillbragte sin mesta tid med fiske och skytte ute i skärgårdarna. Ingen kunde ha skarpare öga och större tålamod än de, då det gällde att söka reda på fåglar och fågelbon ute på holmarna. Av tullförvaltaren i Saltvik hade de särskilt fått i uppdrag att hålla noggrann utkik på örnarna och att hämta deras ägg, när tiden härför kunde anses inne.

En gång -- det är nu snart tjugufem år sedan -- hände någonting ovanligt med örnarna på Ängsö. Våren hade kommit sällsynt tidigt det året, och redan i mitten av mars sågos örnarna i färd med att reparera sitt bo vid Långkärret. Då uppenbarade sig en vacker dag ett främmande örnpar på holmen och öppnade fientligheter mot de gamla bofasta.

Pojkarna Österman kunde vid första ögonkastet konstatera, att de nykomna icke liknade de örnar, man vanligen brukar se ute i skärgårdarna. De voro mörkare till färgen, hade mindre vingar och ej så rent vita stjärtar som gammelörnarna på Ängsö. Och i stället för att fiska och slå efter skadskjutna sjöfåglar, såsom andra örnar brukade göra, höllo sig dessa för det mesta inne i skogen, där de jagade harar och spredo död och förskräckelse bland spelande orrar och tjädrar.

Nu skulle man hava trott, att det gamla örnparet, som under årens lopp försvarat sina boträd och sina jaktmarker mot så många inkräktare av sitt eget släkte, snart skulle göra upp räkningen även med de här nykomlingarna.

Men så gick det ändå icke. När Axel en dag var över till holmarna för att hugga några granar till årämnen och tog vägen förbi örnfuran i Långkärret, fann han till sin överraskning, att det gamla örnparet denna gång dragit det kortare strået, och att det var de främmande, mörka örnarna som tagit nästet i besittning. Honan hade redan börjat ligga. Så nu gällde det att passa på och hämta äggen vid första lämpliga tillfälle.

Men hur det var kom det att dröja ett gott stycke in i april, innan bröderna kommo sig för att sätta sitt uppsåt i verket. Vintern hade då kommit tillbaka på en fransysk visit, och det hade frusit blåis på sunden och låg snö på holmarna, då de rodde ut till Ängsö.

På botten av båten bredvid den gamla lodbössan i sälskinnshölster låg deras trogne vapendragare »Tello», en långhårig, rödaktig hund av obestämbar ras.

Ja, Tello var en skärgårdshund av rätta sorten som nog kunde ha förtjänat sitt eget kapitel i denna skildring. Han drev både hare och räv, var urstyv, då det gällde att apportera skadskjuten sjöfågel, och gav, sittande i båten, med osviklig säkerhet tillkänna om någon utter händelsevis gått i land på de skär och kobbar, man for förbi. Tjugu år ha förflutit sedan han gick till de sällare jaktmarkerna, men ännu i dag tala gubben Österman och hans söner icke utan en viss rörelse om gamle Tello.

Allt nog, bröderna satte i land i Norrviken och inom kort stodo de under örnfuran i Långkärret. Örnhonan flög av boet, och Karl-Olof klättrade dit upp vig som en ekorre.

Det låg mycket riktigt två ägg i redet. -- Men så underliga de sågo ut! Brunfläckiga, ungefär som ormvråkägg och betydligt mindre än de örnägg, de förut hade tagit.

Karl-Olof tog upp äggen, ruskade på dem och höll dem till örat. -- Besynnerligt! Det var ju redan stora ungar i dem. De måtte ha lagts ovanligt tidigt. Minsann, såg det icke ut som om tullförvaltaren skulle bliva utan örnägg i år!

Som nu Karl-Olof hänger där med halva kroppen in över bokanten och funderar på om han skall taga med sig äggen eller icke, blir örnhonan åter synlig och börjar skriande kretsa över boet. Först i vida spiraler men sedan i allt trängre och trängre lovar, ända tills hon kommer så nära ynglingen i trädet, att denne tycker sig känna fläktandet av de väldiga vingarna och helt omedvetet hukar sig ned och tar betäckning av boet.

Axel, som står under trädet och ger akt på brodern, tycker, att det börjar se betänkligt ut för denne. -- Så närgångna har han aldrig förr sett några örnar, icke ens då de haft nykläckta ungar i boet. Och nästa gång örnhonan skjuter ned mot boträdet spänner han hanen på lodbössan, lägger den till ögat och låter skottet gå.

Säker kulskytt som han är, vet han nästan med sig, att han icke skall förfela målet. Följaktligen känner han ingen överraskning, då han ser den väldiga fågeln göra en överhalning i luften och taga mark några famnar ifrån boträdet. Där sitter den nu med blodet droppande från den avskjutna vingen och slungar vilda blickar mot skytten och hunden, som närma sig.

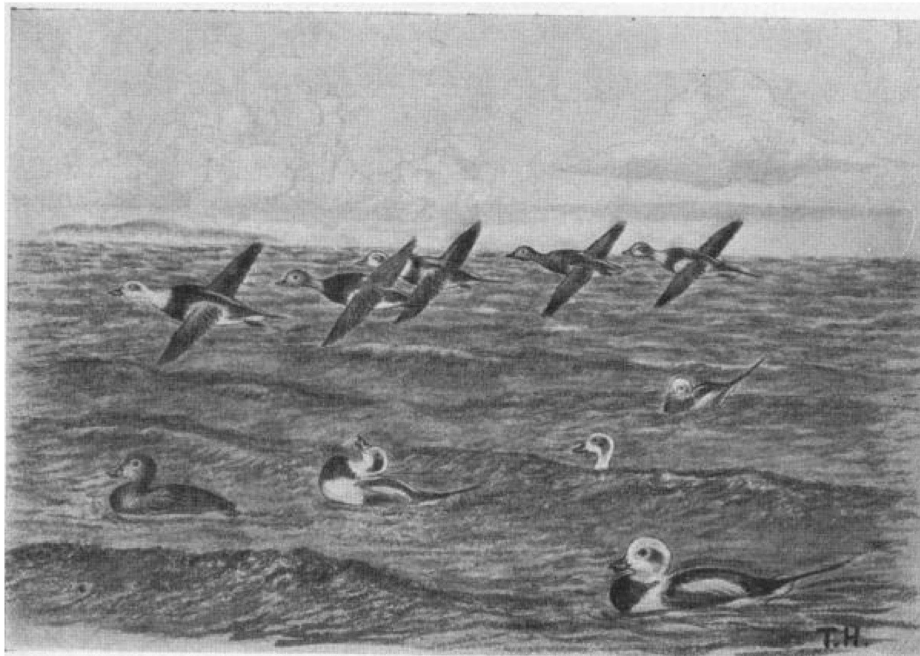
Utan minsta betänkande rusar den morske Tello på den fallna storfågeln men rullar i nästa ögonblick tjutande ett långt stycke utefter marken, träffad av ett väldigt slag av örnens osårade vinge. Axel skyndar till för att bistå sin fyrbente vän, men det bär sig icke bättre än att örnen hugger sina vassa klor i hans ena stövelskaft och sliter upp det ett långt stycke. Under tiden har även Karl-Olof hunnit till valplatsen, och bröderna börja tala om nödvändigheten att gå mera försiktigt och planmässigt tillväga vid sina försök att få död på den sårade örnen. Att Tello redan fått nog och med svansen mellan benen dragit sig ur den farliga leken behöver knappast sägas. -- En våldsam attack med grova trädgrenar som vapen leder icke till något resultat. Örnen blir endast en smula vimmelkantig men fortsätter att med släpande vingar och resta fjädrar kliva omkring på den blodstänkta snön. Då springer en av bröderna bort till båten efter en tågända i akt och mening att med den söka strypa den stackars fågeln. Så sker också till sist. En rännsnara kastas kring örnhonans hals, och ena ändan av repet surras kring en trädstam, medan ynglingarna med förenade krafter draga i den andra.

En grym och ovärdig död för den härliga storfågeln! Må läsaren förskonas ifrån de närmare detaljerna i dramat. Låt det vara nog sagt, att bröderna Ö. ännu i dag med vedervilja och självförebråelse tala om denna sin bragd från pojkåren.

Först vid hemkomsten gåvo de sig tid att närmare undersöka sitt byte. -- Varken de själva eller någon annan där hemma i Sundet hade sett en sådan örn förr. Det märkvärdigaste voro fötterna, som ända ned till tårna voro beklädda liksom med strumpor av fjäder.

Örnkadavret hamnade i sinom tid på gödselhögen, sedan de besynnerliga fötterna, som man ville spara såsom minne, huggits av och kastats i ett hörn av sjöboden. Där hittades de många år senare och kommo sålunda att tjäna som bevis för att *kungsörnen* en gång funnit sådant behag i de skogiga hemholmarna med deras rikedom på hare och skogsfågel, att han i öppen strid med sin frände havsörnen fördrivit denne från hans gamla borg och slagit sig ned där.

Huruvida kungsörnshanen efter honans sorgliga ändalykt lyckades kläcka äggen och uppföda ungarna är väl tämligen ovisst. Dock tro sig bröderna Ö. av vissa omständigheter kunna sluta till att så verkligen varit förhållandet. Men vad som är säkert är att det gamla havsörnsparet följande år åter var i okvald besittning av sitt bo vid Långkärret och att deras ägg den gången blevo avhämtade i god tid och överlämnade till tullförvaltaren i Saltvik.

FÅGELSTRÄCKET.

VINTERN har regerat väldeliga ute i skärgårdarna. Isen har legat fast och körbar ända ut mot de yttre banden, och snömassorna ha tidtals hotat att begrava de små stugorna på hemlandet, där de ligga nerkrupna bakom de höga bergknuvarna, i lä för nordosten.

Men nu är Nifels välde brutet för denna gång. Drivisen drager sig till havs, endast kvarlämnande några upptornade, vitglänsande stoder vid bådar och grund. Storfjärdarna skölja. Hemfjärdens av bruna vintervägar genomkorsade täcke upplöses även det så småningom. Och när de första aprildagarna bryta in med sol och värme, kommer turen även till isen inne i vikar och sund. Vågornas glittrande härskaror storma åter an mot frisköljda hällar och stenar. Endast under riktigt klara, stilla nätter fryser ännu »blåis» på vattnet; men den försvinner vanligen redan för de första solstrålarna.

På hemlandet har man redan hälsat de första stararna och lärkorna, och sädesärlan, skärgårdsbons »isspjärna», kommer trippande över vedbacken, ett pålitligt och efterlängtat vittne om att det äntligen är slut med vinterns köld och mörker, olust och isolering.

Då börjar sjöfågelsträcket, havsbandets mäktiga, jublande fåglavår.

Först komma de gulögda kniporna, som med silverklingande vingsus styra långt inåt sunden, och de granna skrakarna, som par vid par sitta utposterade längs uddar och iskanter, eller skakande sina yviga fjäderperuker, simma omkring med en livlighet och en fart, så att det stänker och porlar om dem.

Så är det allfåglarna, det underliga, brokigt utstyrda vandringsfolket, som tillbringar tre fjärdedelar av året med att flacka omkring på havsfjärdarna under lek och sång, men då den korta nordiska sommaren nalkas, försvinner bland myrar och träsk långt uppe i nordanland för att lägga rede och kläcka sina ägg. Först med allfågelsträcket är det som våren på fullt allvar bryter in över havsbandet. Redan längesedan har man varskott »vinterallen», de tidigast anländande gamla fåglarna, vid isbräddar och i brunnar ute vid de yttersta banden, men med aprilsolen och den annalkande värmen börjar både vinterall och sommarall visa sig längre inåt skärgårdarna. Troppvis, i välrättade led komma de sträckande likt soldater under marsch, alltunder det de låta höra sin klingande vandringslåt: »a - - aula -- a-a -- aula.» -- En underbar trollsång, som med sina halft vemodiga, halft gäckande klarinett-toner tjusar och lockar mäktigare än någon annan av havsbandets mångtaliga fågelläten och som har en sällsam förmåga att dröja kvar i örat timmar efter att den upphört att ljuda.

*

Det var en gång en sjöfågelskytt som en strålande påskmorgon satt i sin skjutskåre öster på Gudungskär och lyddes till allfåglarna, som under jublande sång sträckte och svärmade ute på fjärden.

Såsom så många gånger förr slog honom det melodiska och den tydliga rytmen i den sällsamma fåglalåten. Han hade visst någon gång för längesedan läst i en bok, att allfågelsången givit en gotländsk allmogespelman idén till en danslåt. Kanske var det detta som omedvetet föresvävade honom, där han satt och gnolade för sig själv. Allt nog han började att på sitt tafatta sätt imitera allfågelsången och bygga upp nya toner med det klingande »a-au-la, a-au-la» som ledmotiv och refräng. Och fastän han icke var det ringaste musikalisk och icke skrivit vers, sedan han gick i skolan, hade han snart fått fram några enkla toner i ett slags valstakt och även hittat på ord till melodien.

Vid hemkomsten kastade han ned versraderna på en papperslapp, och en dam bland hans bekanta tecknade upp melodien i notskrift och satte den för piano.

»Allfågelvals», en enkel och okonstlad visa om skärens näktergal, kallade han sitt opus, och så här låter det:

Gungar på vågens topp
Brokiga muntra tropp
Börjar sin högsång när dag rinner opp;
Sträcker i raka led
Östan till västan led
Sjunger och jublar tills solen går ned:
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Ännu kung Bore rå’r,
Snömoln i öster står --
Då kommer allen och siar om vår,

Fäller i första vak,
Dyker bland isens flak,
Flaggar med spetsstjärt så lång och så rak. -- -- --
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Borta är isens band,
Åden har gått på land,
Sippor och vivor de nicka från strand.
Blott allen ro ej har,
Svärmar omkring och far,
Tänker ej ännu på sommarens da’r. --
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Sol över skärens värld!
Knappast en fläkt på fjärd,
Böljorna blänka som blottade svärd.
Ute bland glittret ror
Levande flotta stor,
Solsången ljuder i mångstämmig kor:
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Före Urbani dag --
Så är en gammal lag --
Allfågelhären drar bort i ett slag;
Djärft emot stormen styr
Fjärran till nordlig myr,
Där sol’n om natten från fästet ej flyr. --
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Där midnattssolen rår,
Möta de ny en vår,
Bygga sitt rede bland fjällvidets snår.
Långt ifrån havet skild,
Stormsången yr och vild
Sakta förs bort utav kvällsvinden mild ...
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

Skönaste fåglalåt,
Som följer våren åt,
Där den framseglar på böljornas stråt!
Än när jag somnat har,
Dröjer i örat kvar
Allfågelsången, så trolsk och så klar:
A-au-la, a-au-la, a-au-la -- a!

I allfågelns spår återvänder även ejdern, »storfågeln», havsbandets prydnad och stolthet. Långt ute vid de yttersta bådarna och grunden dela sig de väldiga tropparna, och »sträckfågeln» fortsätter sitt flyttningståg norrut, medan »vanfågeln», som hör hemma i trakten, drager sig längre in bland skären.

Så får man njuta den stolta anblicken av sångsvanarnas vitglänsande fylkingar, dragande mot norr, och efter dem komma grågässens och prutgässens mörka falanger. Viggar och bergänder sträcka, och de sent anländande svärtorna börja sända en eller annan gammal »kampe» (hane) som spaningspatrull inåt land. Den ensliga lommen skjuter likt en lufttorped genom rymden för att plötsligt avbryta sin flykt och med ett nödropsliknande skrik kastar sig ned på vattnet för att vila ut och proviantera. Endast skarvarna hålla sig under sitt kringflygande envist ute till havs, där man ibland kan få se deras fantastiska silhuetter avteckna sig mot morgonrodnaden eller kvällshimlen, där de sitta lägrade på de yttersta grundhällarna.

*

Hur längtar man ej här ute på skärgårdsöarna efter att få se det första levande pärlbandet av sträckande sjöfåglar avteckna sig mot den uppklarnade vårhimlen! Dagar och veckor i förväg går man omkring nere vid sjöbodarna och ordnar med båtar och vettar och skjutgrejor för att vara färdig att ge sig ut, när signalen kommer.

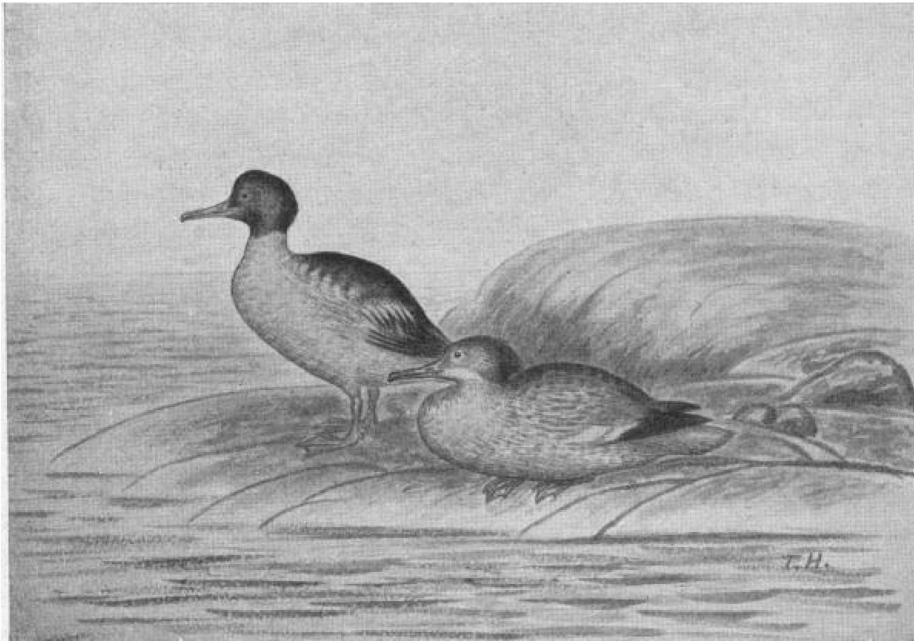
Ty skärgårdsbon älskar sträckfågeljakten med passion. Särskilt för pojkarna är den det stora äventyret, målet för de långa vinterkvällarnas längtan och drömmar. Och så har det varit generation efter generation ...

Liksom småbarnen inåt landet få lära sig, att tuppen säger »kuckeliku», så få skärgårdsbarnen lära sig härma allfågelns »jag kallar», gudungens »a-o» och ådens »gock-gock». Och alltifrån det att pojken är en meter lång, är det hans käraste önskan och högsta ärelystnad att en tidig vårmorgon få sitta med far i skjutskåren och se de präktiga ådfåglarna och de lustiga, långstjärtade allgubbarna fälla bland vettarna.

Hur många roliga och spännande historier berättas icke från fågelsträcket! Det händer så mycket sällsamt och överraskande där ute bland kobbarna i den tidiga vårmorgonens halvdager.

De gamle berätta om sträck av allfågel, så väldiga att de förmörkat solen, och om troppar av flera hundra ejdrar, som slagit till bland vettarna med en sådan våldsamhet, att man riskerat att bli dränkt av svallet, där man legat i skåren. Den ene talar om ett slags besynnerliga gudungar med någonting liknande en röd kam på huvudet och allfåglar med grön tofs i nacken. -- Praktejdrar och alförrädare skulle de lärde säkert ha kallat dem. -- Den andre har skjutit en vit uggla eller en vit räv, som antagligen kommit norrifrån med isen och, då den brutit upp, blivit kvar på något skär. Ibland får man se det runda huvudet av en säl dyka upp utanför vettarna och ibland nosspetsen av en simmande utter draga en fåra genom den blanka dyningen. Ja, det händer t. o. m. att man kan få skåda riktiga sjöodjur, som varken äro säl eler utter, fågel eller fisk -- sällsammare och mera skräckinjagande, ju starkare inbillningsförmågan är hos iakttagaren.

Men värst är det ändå när man råkar ut för »den röde». Det

Skrakpar på udden.

är en fågel, stor som en and, med eldrött huvud och dito vingar och stjärt. Får man se en sådan gynnare slå till utanför vettarna, är det bäst att först som sist taga upp och fara hem. Ty någon fågel blir det icke mer den dagen; så mycket är säkert.

Gubben Jan-Erik i Sundet har varit med om det och vet hur det hänger ihop med den saken.

Det var en majmorgon för många år sedan. Svärtor och prackor sträckte som bäst, och ungejdrarna voro även komna. Jan-Erik satt med sina åd- och svärtvettar ute på Trutgrynnan. Vädret var det lämpligaste för vettskytte, och han gjorde sig räkning på att få skjuta ett ordentligt kok fågel.

Rätt som det var, fick han se en eldröd fågel simma omkring bland vettarna. Han hade icke lagt märke till varifrån den kommit och hade icke hört då den fällde på vattnet. -- Nu hade Jan-Erik alltid tre muskedunder liggande bredvid sig i skåren, en dubbelbössa och två enkelbössor, samtliga mynningsladdare. Först ryckte han till sig dubbelbössan. -- Den där trollfågeln skulle han väl snart göra av med! Det skulle gå som att blåsa ut ett ljus. -- Ett par dånande smällar, och två försvarliga hagelskurar slungades ut över vattnet. Men den röde bara ruskade på sig, och det fastän han låg på ett knappt vetthåll från skåren.

-- Det var väl självaste ...! Och Jan-Erik grep en av enkelbössorna, lade stöd mot berget och sköt ånyo -- men med samma resultat. Till sist tog han sitt grova, långpipiga muskedunder, som verkade mera kanon än bössa och som han brukade ladda med en hel näve krut och lika mycket hemstöpta hagel. Det small som ett bergskott, och vattenstänket yrde högt kring vettarna. -- Då kastade trollfågeln huvudet bakut som en allgubbe och gav till ett läte, så hemskt och olustigt, att Jan-Erik aldrig hört något liknande under hela sitt långa skärkarlsliv. -- Och så flög den sin kos.

Jan-Erik svor en ramsa, medan han laddade om sina gevär.

-- Tur i alla fall att han var ensam och icke hade någon av pojkarna med sig! I annat fall hade han nog fått äta upp den här historien för var gång det blev fråga om vettskytte. -- Men vänta bara! Han skulle nog taga skadan igen, när storfågeln kom och fällde.

Och han behövde icke vänta länge. En väldig tropp ungejdrar kom framstormande österifrån, kupade vingarna och kastade sig ned på vattnet, så att svallet stod i högan sky och hela raden av både åd- och svärtvettar for över ända. Det var tvååriga hanar, »helsingar», som i sin grå och vitbrokiga dräkt snarast påminde om stora bondankor, fjolårshanar, som bara hade litet vitt på stjärten men i övrigt liknade ådor, och ljusbruna ungådor, med stubbiga stjärtar och utan vitt på vingarna. Jan-Erik väntade, tilldess fåglarna »runno ihop» och han fick en klunga av tio-femton stycken framför kornet. Han sköt först två och, när ejdrarna döko men åter kommo upp, ännu ett skott. Men då ejdertroppen efter tredje smällen tog till vingarna och brusade iväg, låg det icke så mycket som en fjäder kvar på vattnet.

Då förstod Jan-Erik, att det icke var lönt att hålla på längre den morgonen, varför han tog upp vettarna och rodde hem. Men det märkligaste var att nästa gång han var ute med vettarna, gick det lika befängt. Fäll på fäll mitt uppe i vettarna och den ena brakande salvan efter den andra -- men icke ett liv. Det var som om det icke funnits hagel i bössorna. Hela vårskyttet blev förstört för honom. Och det bara för den där röda ofågelns skull!

*

Gubben Matts-Johan på Kobben, som i yngre dagar var den ivrigaste sjöfågelskytt i hela skärgården, anförtrodde mig en gång hur det kommit sig, att han slutat upp med vettskyttet och numera knappast skulle vilja sikta på en fågel.

Jo, det var en vår han satt i skåren utanför Stångskäret. Det var stillt och solvarmt, och rätt som han satt och lyddes till allfågelsången, nickade han till och somnade -- somnade och drömde. Han tyckte, att han kom roende i sin vettbåt, och då han hunnit förbi Tistronskärsudden, fick han se en okristlig massa gudungar ligga i en enda lång rad tvärs över hela Brantö-fjärden. När han kom närmare, märkte han, att fåglarna voro hopfästade liksom med en torskrev, som gick in genom näbben och ut genom ändan på dem. -- Och så de sågo ut sedan! En hade vingen krossad; en annan hade hela buken uppsliten så att tarmarna hängde ut; och en tredje hade båda ögonen utskjutna.

-- Vad gör’ ni här, edra stackare? frågade Matts-Johan, som tyckte, att det hela såg rent beklagligt ut.

-- Jo, sa’ den av »vitrockarna», som tycktes vara liksom förstyre för de andra, det kan du just fråga! ... Vi

gudungar äro allasammans sådana som du råkat skadskjuta i din' da'r och sedan lämnat åt sitt öde. Vi ä', som du kan se, några tusen stycken, och ändå är det inte en enda åd med i sällskapet. -- -- --

Den drömmen tog Matts-Johan så hårt, att han genast gav sig i väg hem. Och sedan har han, åtminstone efter vad han själv försäkrar, icke lossat skott på någon levande varelse. -- -- --

*

Men det är icke bara skärgårdsborna som förstå att uppskatta sträckfågeljaktens nöjen och behag. Även inne på fastlandet, ja, t. o. m. i den moderna storstaden finnes ju människor med förfädrens gamla jaktpassion i kroppen, och de bland dem, som en gång fått vara med om sträckfågeljakten i havsbandet, bruka vara tämligen ense om att den, om också ej ur ren sportsynpunkt, så dock i så många andra avseenden går utanpå all annan jakt i skog och på sjö.

Den eljes så självmedvetne och värdige tjänstemannen eller affärsmannen känner en besynnerlig oro i blodet, där han sitter vid sitt arbetsbord och ser aprilskyarna jaga fram över stadens husmassor. Han öppnar fönstret för att få andas den friska vårluften. Då hör han en fiskmås' kvidande vårläte, och med ens står ett av hans bästa minnen friskt och levande inför honom. -- Han minns en härlig, förväntansfull vårnatt med en ännu härligare morgon ute bland de yttersta skären. En soluppgång i purpur och eld, som spred det mest bedårande färgspel över vatten och land. Och så fågelsträcket med sin spänning och sina överraskningar, sina ständigt växlande syner och intryck och sin mäktiga stämning av sjudande krafter och vaknande liv ...

Den strame, tillknäppte herrn känner sig riktigt pojkaktigt upprorisk. Än en gång måste han dit ut -- ut till havsbandets jublande fåglavår! Än en gång vill han se gudungens skumvita fjäderdräkt lysa på blånande vatten, än en gång höra allfågelsången, den underbara allfågelsången, som aldrig kan glömmas av den, som en gång hört den ljuda över fjärdarna. -- -- --

Så kommer det sig att för varje vår, då isarna bryta upp och regelbunden båttrafik åter kommer i gång, skärgårdsångaren till Saltvik för varje resa kommer fullastad med stadsjägare, som skola ut på sträckfågelskytte.

I Saltvik tagas de emot av lotsar, tullvaktmästare eller fiskare, som mot hederlig vedergällning hålla dem med båtar och vettar och föra dem ut till skårplatserna i havsbandet. Om nätterna blir det formlig kapplöpning till de bästa ställena. Motorer smattra, segel slå, och årtullar gnissla. Och så snart det blivit skjutljust, börja skotten knalla i en nästan oavbruten salva timme efter timme. -- Alldeles som om fienden vore där och försökte en landstigning på holmarna.

Ty herrarna från staden komma icke alltid bara för att njuta av skärgårdsvåren och fågelsträckets fängslande skådespel. De vilja även döda. Och när ångaren återvänder till staden, hänger hela fördäck fullt med präktiga

ejdrar, gudungar och ådor om varandra, och brokiga allfåglar i långa rader.

Att villebrådet kommer till nytta i köket är icke alltid så säkert, ty de sega, traniga sjöfåglarna äro ingenting för läckergommar. Men som jakttrofféer att briljera med vid hemkomsten göra de sig onekligen bra, och bättre förstås, ju flera de äro.

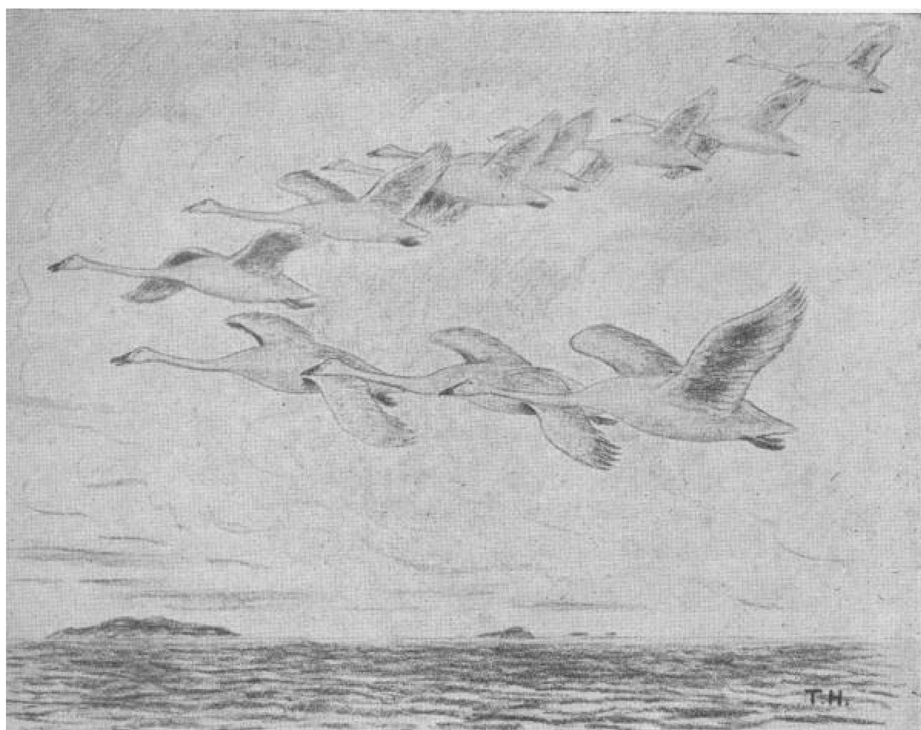
Ja, de goda herrjägarne ha för visso åtskilligt på sitt samvete, då det blir fråga om sjöfågellivets avtagande i skärgårdarna. Skärgårdsbon nöjer sig vanligen med »ett kok» fågel åt gången, men gentlemannaskytten blir aldrig belåten. Hans diktan och traktan går vanligen endast ut på att få så höga skottsiffror som möjligt att anteckna i sin jaktjournal.

Det är inga uppbyggliga historier som berättas här ute om sådana där samvetslösa storjägare, som härjat och dödat, så länge det funnits en fågel i skärgårdarna. Men mest ökänd och beryktad av dem alla är ändock mister Jona, den utländske ministern, han med den jovialiska uppsynen och det stora patriarkskägget.

Då de stränga jaktlagarna i hans hemland icke tilläto honom att fritt hängiva sig åt sin grymma passion att döda djur i massor, valde han vårt land och särskilt våra fågelrika skärgårdar till sin tummelplats. Här for han omkring från jaktmark till jaktmark, från skärgård till skärgård, från ö till ö, spridande död och förskräckelse och skapande tomhet och ödslighet var han drog fram.

*

Aprilnatt bland skären. -- Det lider mot gryningen. Uddar och kobbar teckna sig i mörka, suddiga konturer mot det dunkla, lugna vattnet, som så småningom börjar skifta i pärlgrått och opal. På västerhimlen står månen rund och blank över Ådskär och kommer den höga iskallen ute på österudden att lysa och

Svantroppen.

glänsa likt den guldsmidda marmorportalen till ett feslott. Och stjärnorna brinna stora och töckniga likt fjärran blinkande fyrar.

»Gacke-lak, gacke-lak!» Det är en flock grågäss, som tagit sitt nattviste på ett litet grund norr om skäret och nu skrämd tager till vingarna och uppslukas av skymningen. -- En liten roddbåt, som närmat sig skäret, föres med nästan ljudlösa årtag in i den mörka slagskuggan under strandbranten.

Nya årslag bryta tystnaden, och ännu en båt kommer roende väster ifrån. Den tar i land bakom österudden. Snart höres klampandet av tunga steg uppe på land och det hårda dunsandet av stora kullerstenar, som släppas mot berget. Det är en sjöfågelskytt som håller på att iståndsätta den gamla skjutskåren på udden, sedan han först inom gott skotthåll från land lagt ut sina vettar, par om par, ejdrarna för sig och allfåglarna för sig.

Det är som om hela himlavalvet lyftes och sänktes under jämna andetag, innan den första rosafärgade strimman bräcker fram i öster. Kobbarna stå svartvioletta mot den ljusnande himlaranden, och den svaga dyningen övergjutes av en skiftning av vingult och orange, medan vaknande vindkårar strö ut ett lätt stoft av ultramarin över vattnet.

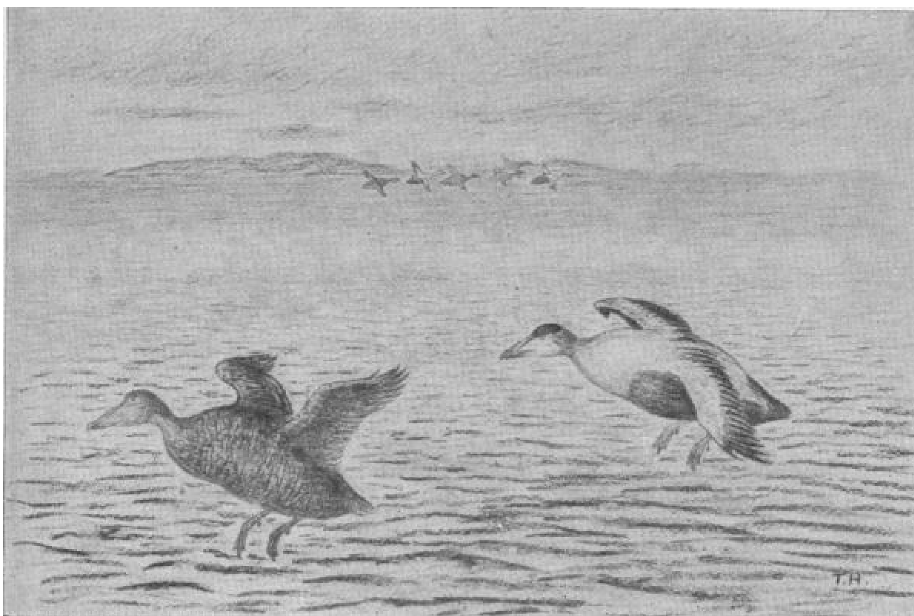
Nu höres intet annat ljud än dyningens jämna andedrag. -- -- Men så börja grodorna kväka i kärrpölarna på skären. Det ger ett egendomligt knattrande eko i bergen, liknande knäppningar av kastanjetter. -- -- --

En liten svart fågel med stora vita vingfläckar kommer flygande och fäller på vattnet utanför udden, i det han låter höra en klar, visslande lockton. Så kommer en till och ännu några stycken, tills de utgöra en hel liten flock.

Där de i snabb flykt surra fram tätt över vattenytan, te de sig i den bleka halvdagern som svärmande svarta och vita jätteinsekter. Nu kasta de sig åter ned på vattnet, där de börja doppa och dyka med en sådan livlighet och ett sådant behag i rörelserna, att det är en fröjd att se på. -- Det är tobisgrisslorna, skärens små svarta troll, som varsla om havets närhet var helst de uppenbara sig. -- -- --

Långt ute på fjärden simmar ett ejderpar. -- Främst honan, den vackra brunspräckliga åden, och i vattenstrimman efter henne hanen i full bröllopsdräkt. -- Guding eller gudunge så kallas han. Och sannerligen om en ung havsgud i fågelhamn kan te sig skönare och stoltare än denna präktiga uppenbarelse i sin skumvita mantel, sitt lysande bröstharnesk, skiftande i samma dämpade orangefärg som den av morgonrodnaden kyssta vågen, och sin vackra hjälmhuva, upptill sammetssvart, baktill över nacken ljust sjögrön som undervattensklippornas böljande algmatta.

Han kastar huvudet bakut, strupen sväller, och det breda bröstet höjer sig över vattnet, då han hänförd talar kärlekens ord till sin väna najad: »A-o- -kock-o!» Det är ett lockrop i djupaste bröstton, som rular fram över vattnet likt suckandet av en mot hällen brytande bölja. Ett kärleksspråk, vilt och passionerat, sådant det talats alltifrån tidernas morgon. -- Och den

Fällande ejderpar.

sköna svarar med ett ömt skrockande »gock, gock», där hon med små nyckfulla avvikelser än åt höger, än åt vänster simmar fram mot det ur gryningens töcken framträdande landet. En oemotståndlig längtan drager henne dit. Hon drömmer om en skreva mellan hällarna, där hon, dold av den bruna ljungens skyddande täcke, under gångna vårar bäddat sin mjuka dunbale och ruvat sina ägg.

Plötsligt sträcker hon halsen och tar till vingarna. Gudungen följer henne. In emot land bär deras flykt i en vid krets runt skäret.

Då de närma sig österudden, bli de varse några andra ejdrar, som ligga parvis helt nära land, orörliga och med indragna halsar, som om de ännu överlämnade sig åt nattvilan. -- »Gock, gock, kock!» lockar det ivrigt från

udden.

Åden hejdar sig i flykten, bromsar med vingarna, så att de stå böjda som kupiga fallskärmar och tar vattnet likt ett hamnande hydroplan. Även gudungen kastar sig utan betänkande ned, så att en glittrande kaskad av små vattenpärlor rulla fram över den vita fjäderdräkten.

Han simmar fram mot sina förmenta stamförvanter och vill hälsa hanarna med ett utmanande »a-o». -- Men vad nu! De se så besynnerligt stela och livlösa ut, där de ligga och guppa i dyningen, att gudungen känner sig illa till mods och vänder dem ryggen för att simma utåt sjön. -- Då kommer en bländande eldblixt och en knall från bergsskrevan på udden ... Den stolta fågelns huvud sjunker ned mot bröstet, en darrning far genom den vitglänsande fjäderskruden, och några lösryckta dun gunga bort med vågen ...

Åden har förskräckt tagit till vingarna och undgår på så sätt det skott, som varit ägnat åt henne.

Mannen på stranden lämnar sin skjutskåre, stiger i båten, som gömts bakom närmaste udde, och ror ut och hämtar upp den skjutna gudungen. -- -- --

Nu blossar morgonrodnaden upp likt en på vattnet vilande praktfull, purpurfärgad blomma, som hastigt öppnar sina kronblad. De små strömolnen på österhimlen brinna som eld, och dyningarnas ryggar få en allt starkare orangefärg med dragning åt rostbrunt. -- -- -- Dagsljuset växer och växer. Snart lyser hela östra himlahalvan klargul som ett knipöga, medan den dunkelblå västerhimlen med sin bleknande måne övergjutes av en allt starkare rödviolett återglans.

Då höras fjärran ifrån några vemodigt klingande, mångstämmigt upprepade toner. »Ang-ang, ang-ang!» ljuder det närmare och närmare. -- Svanesången!

En tropp på några och tjugu svanar komma i snöplogsformation tågande mot nordost på ringa höjd över skäret. De väldiga fågelkropparna med de nästan vidunderligt långa, käppraka halsarna lysa som purpur i morgonrodnaden. För den, som snett underifrån betraktar den levande kilen av jättefåglar, ser det ut som låge de packade i luften den ena över den andra, och vingarna röras så taktfast och automatiskt, som om de sattes i rörelse av ett gemensamt muskelsystem. -- »Ang-ang!» Svantroppen styr stolt och målmedvetet sin väg rakt framåt för att om några ögonblick försvinna, uppslukad av soluppgångens flammande bål.

Ejdersträcket fortsätter. Enstaka fåglar eller par och hela troppar komma flygande. -- De, som äro nog oförsiktiga att hälsa på vid österudden eller någon annan av vettplatserna kring skäret, bliva mottagna med skott, och allt flera få låta sina liv.

Solen höjer sig ur vågen, och allfåglarna hälsa den med sin härliga solsång, överröstande orrtuppen, som blåser och spelar utan uppehåll på högsta klinten av skäret. Den ena allfågeltroppen efter den andra kommer jagande utifrån havet.

Ett töcken stiger plötsligt upp i nordost, döljande solskivan, och ett par lätta byar med snöblandat regn draga förbi. Men det hela är över på några minuter, och då solen åter bryter fram, tager allfågelsträcket ny fart. -- »A-aula-a-a-aula!» Där svänger en stor tropp om udden och kastar sig besinningslöst mitt bland de uppstoppade lockfåglarna. De gamla hanarna med sina långa, uppåtböjda spetsstjärtar fara stridslystna mot varandra och böja halsen i s-form, sjungande med fulla lungor. -- -- -- Då blixtrar det åter gång på gång från den lilla stenfästningen i bergskrevan, och flera fåglar flyta dödsskjutna på vattnet ... Att dö under lek och skallande sång det är en död, värdig dessa sorglösa sångare-bohemer, havets vandrande trubadurer! -- -- --

Från när och fjärran knalla skotten över fjärdarna, dovt och utan eko, likt ljudet av två plankor som slås tillsamman. Över allt på läsidan av skär och småkobbar lura skyttarna bakom ett bröstvärn av gråstenar eller ett på en spira upphängt segel, och varhelst fåglarna närma sig en skyddad vik eller en udde, hälsas de av eldblixtar och skurar av bly. -- Sådan är människornas välkomsthälsning till de hemvändande fågelskarorna! -- -- --

Men den präktiga åden, som i den tidiga gryningsstunden vid österudden av Ådskär förlorade sin make och så när själv hade fått sätta livet till, simmar oroligt omkring på fjärden. Allt ivrigare och ivrigare kallar hon med sitt »gock, gock, gock», som ger eko mot hällarna ... Den hon väntar kommer icke -- hans djupa »a-o» skall aldrig mera ljuda över vågorna -- men väl en annan gudunge, lika präktigt skrudad, lika passionerad och ridderligt uppvaktande som den förlorade. Fru Åda visar sig väl till en början litet reserverad och gör min av att simmande draga sig undan. Men det märks väl, att den ståtlige främlingen gör ett djupt intryck på henne med sina kråmande halsrörelser och sirliga reverenser. Efter en stund svarar hon på hans kärleksförklaring, och kanske innan nästa dag grytt simmar hon, tröstad och lycklig, vid den nye makens sida.

HAVSBANDETS EREMIT.

UPPE på den höga bergknuven öster på Ådskär sitter en ensam man hopkrupen under en klint. Så länge vårnattens violetta skymning ännu låg tät över vatten och kobbar, smälte han helt ihop med gråberget, men nu sedan solen gått upp, skulle ett vant öga nog kunna upptäcka honom ett gott stycke utifrån sjön, trots att han sitter orörlig som en bildstod. Den lilla seniga gestalten är iförd storväst och sjömansbyxor av blå boy. Under skärmmössan lyser ett par mörka, skarpskurna ögon fram ur ett ansikte, svartbrunt som en morians, brynt av den skarpa, etsande vårsolen och svärtat av torrvedsröken från kaffeelden.

Det är vännen Majgren, filosofen Alexander Majgren, skärens eremit, havsbandets flygande holländare -- han som likt en sträckande sjöfågel far omkring från skär till skär, från kobbe till kobbe och sällan sätter sin fot på hemlandets strand, så länge det finns öppet vatten.

Inne i norra hamnviken ligger hans lilla jolle, lastad med så gott som allt vad han äger av denna världens goda. En hösäck och några gamla rockar och täcken utgöra hela hans sängkammarlyx. Köksattiraljen består av kastrull och kaffepanna, en bleckflaska och en gammal sjömanstornister till förvaring av matvaror. En Huskvarnabössa och ett blåmålat skrin med skjutgrejor samt yxa och tälgkniv, ett par metspön med revar och några slitna abborrnät fullborda utrustningen.

Med en gammal säcktrasa till segel färdas han snart sagt i vilket väder som helst ända ut till Storskärgården och Alskär, om det skulle knipa.

I kallt och regnigt väder logerar han i någon gammal fiskebod ute bland skären eller i en riskoja, som han bygger åt sig på någon av hemholmarna, men är det varmt och vackert, sover han ljuvligen i sin båt, vaggad till sömns av kvällsbrisens kluckande dyning. Då och då skjuter han sig ett kok sjöfågel eller fiskar några abborrar eller en gädda, som han steker i askmörjan efter lägerelden. Om våren och försommaren hålla trut och mås honom med färska ägg, och när högsommaren kommer, kalasar han kungligt på ängarnas smultron, granskogarnas blåbär, bergklintarnas hallon och myrarnas hjortron.

Så flackar han omkring, njutande av luft och vind och böljelek och av allt det härliga, skärgårdsnaturen har att bjuda i sol och regn, i stiltje och storm. Att ligga och kika på fåglarna och utforska deras vanor och hemligheter, och att se hur det växer och blommar där ute bland skären det är hans liv.

Och dessemellan kryper han in i sitt skal, eller rättare under sina gamla täcken, vilar, sover och drömmer. Att taga vara på och njuta riktigt intensivt av de solskensstunder, livet har att bjuda, men sova bort ruskdagarna och förtretligheterna det är kärnan i hans levnadsvishet.

Det är icke med honom som med Ante-gubben i Storskärgården, vars genom generationer nedärvda skärkarlsblod för varje vår oemotståndligt driver honom ut till ett hårt och strävsamt liv i havsbandet. Nej, vår gode Alexander är icke någon skärkarl i detta ords egentliga mening. Han är snarare en parodi på en sådan. Det är skärgårdens

underbara vår och ännu underbarare sommar som alltsedan ungdomen tjusat och trollbundit honom till den grad, att han tycker sig icke kunna leva och andas annorstädes än här ute bland de öde, obebodda skären. Havets eviga oro har gått honom i blodet och driver honom som en vandrande våg från strand till strand.

Under sin ständiga odyssé har även han ett Scylla och Charybdis att undvika, och det är människorna och deras ständiga arbetsjäkt. -- Endast när det börjar bli tomt i brödpåsen eller kaffedosan, vänder han stäven mot hemlandet för att kila upp till handelsboden ett tag. Och så ibland när ensamheten plötsligt blir honom outhärdlig, och han måste i land för att icke glömma bort att tala. Liksom alla ensittare, då de komma tillsammans med andra människor, blir han vid sådana tillfällen mer än skäligt talför och meddelsam. Då kan han ibland berätta om sina märkliga äventyr i främmande länder under ungdomsårens långfärder till sjös och om alla sina upplevelser bland skären under årets alla tider och dygnets olika timmar. Och när han berättar, gör han det så, att alla med eller mot sin vilja måste höra på -- talar med en viss självkänsla och överlägsenhet i tonen, men för övrigt väl och visliga såsom det höves en filosof.

Men eljes vill han helst vara i fred, och då en båt närmar sig det skär, där han för tillfället slagit ned sina bopålar, får man vanligen se honom likt en skygg fågel taga till vingarna eller rättare sätta till segel, långt innan den besökande hunnit i land.

För tusan, det kunde ju hända, att det var någon som ville ha honom med ut på slåtterarbete eller skötläggning! -- Nå ja, nog för att han *kan* arbeta, om han vill! Det har nog folket där borta i byarna reda på. -- Men just i dag, i detta härliga väder, när himlen är så klar och sjön så blå. Nej, det passar honom verkligen icke! Sommaren är så kort, och han vill njuta av den, så länge den varar. Tids nog kommer vintern, då han får sitta och kura inne i den gamla kojan på Skatudden, som folket där upplåtit åt honom. Då tager han i håll med sitt vanliga vinterarbete, att tälja gjordar och binda armar till ryssjor. Och icke större behov än han har, så räcker pengarna, som han förtjänar om vintern, till för honom att leva på även under sommaren, d. v. s. till bröd och kaffe och tobak och möjligen litet starkt då och då. Vad han eljes kan behöva hämtar han ju ur sjön.

Varför skulle han arbeta mer än nödigt? Skulle han kanske börja spara och lägga på hög? -- Vem skulle väl ha gott av det? Han är ju ungkarl och speleman, som det heter, och har icke en levande själ som han behöver tänka på eller draga försorg om.

Folk förgruvar sig naturligtvis över honom och säger, att han icke bär sig klokt åt som ligger ute på det där sättet, att han är en djävul mot sin egen kropp, och att det kommer att taga en ände med förskräckelse, då han blir gammal och orkeslös. -- Men sådant bara skrattar han åt.

I dag har det varit en dag efter hans sinne, en riktig klang- och jubeldag! En vårluft, stark och upplivande som vinet, han mindes från sin ungdoms långresor nere i Medelhavet ... Ett par hastigt övergående snöbyar strax efter soluppgången, men därefter uppklarnande himmel och en lagom stark bris, som satte fart på fågelsträcket. Och nu den ljuvligt smekande solvärmen i lä av klinten!

Alexander har setat där hela morgonen, eller rättare sagt halva natten och hela morgonen. Klockan hade icke slagit tolv, då han vaknade i den gamla lavbelupna boden på Skötkobben, gjorde upp eld och satte på kaffe. -- Necken men inte han månde ligga och sova en sådan natt! -- Så hade han trevat sig fram mellan de stora blocken på stranden, skjutit ut båten och satt kurs på Ådskär, rakt emot månstrimman.

Han var tidigare ute än både skyttar och sträckfåglar. Det var han som skrämt gässen från grundet vid Österudden. Och sedan han väl kommit i land på skäret och krupit ihop under bergklinten, hade han sett och hört allt som tilldragit sig på fjärden och kobbarna runt omkring.

Själv har han längesedan tröttnat på att sitta med vettar. Det kan passa för pojkar och herrjägare men icke för honom. Nej, vill han ha sig en fågel, behöver han endast gå till stranden, krypa ned i en bergskreva och vifta med sin halsduk, så kommer genast en nyfiken allgubbe eller allkäring simmande i skotthåll. Eller också kan han krypa inom håll för en gudunge, där den ligger och oar invid land eller för skraken, som sitter uppkrupen på grundet, vaktande sin hona. Det är annat till spänning med sådan jakt än att sitta i skåren och skjuta till måls på fåglar, som komma flygande rakt i gapet på en. Förresten brukar han göra som havsörnen och i första hand nöja sig med de fåglar, som skadskjutna komma drivande för vind och våg.

Men hör nu på vad han sett och upplevat från sin utkiksplats uppe på knuven. -- Jo, först satt han och följde grisslornas lekande flykt över det skymningsdunkla vattnet. Om en stund varskodde han den första gudungen, där den blev synlig som en vit gnista ute på fjärdens violettblåa vidder, och så började den ena ådfågelstroppen efter den andra sträcka utifrån havet. Den stora svanflocken styrde fram över Ådskärsknuven på så ringa höjd, att ljudet av vingslagen stod som ett mäktigt brus omkring honom och han tydligt kunde skilja de gamla snövita svanarna från de gråskimliga ungfåglarna. Och när han vände sig om och försiktigt sträckte huvudet över klinten, hade han några få meter framför sig den granna orrtuppen, som sprang omkring på berget, släpande med vingarna, slog upp lyrstjärten med den vitglänsande undergumpen, blåste ut ett hest »karrah!» hoppade högt i luften och lät sitt porlande spel ljuda över skäret.

Alexander räknade skotten från sjöfågelskyttarnas gevär. Vilka som sutto i de olika skårarna hade han snart tämligen klart för sig. Några av dem hade han känt igen bara på årtagen, då de kommit roende i mörkret på väg till vettställena.

Det var ett förskräckligt skjutande, särskilt från Stångskäret, där Anton på Grundet satt med några stadsherrar. Man sköt och brassade på rakt som minister Jona, när han var som värst i tagen.

Pass på! Där kommer ett ejderpar och fäller hos Gammalbypojkarna på Sävgrundet ... Två dova smällar ... och så ännu en. -- Jo, fåglarna tycktes verkligen ha blivit på platsen.

Och nu! Nu få de sig ett riktigt fäll borta vid Stångskäret. Det är då mer än man kan unna dem ... Tio - tolv - sexton ejderfåglar i samma tropp!

Det brakar lös en förskräcklig salva. Men hur de skjuta till vägs, det vete Necken. Ty då troppen lyfter och far i väg utåt fjärden, räknar Alexander med en viss tillfredsställelse fortfarande sexton fåglar.

Men först sedan snöbyarna ruskat ned och allfågeltropparna komma instormande, blir det riktigt liv i spelet. -- »A-aula-a-a-aula!» -- Å, vilken musik! Skotten knalla i norr och söder, i öster och väster. Särskilt från Saltvikshållet, där ljuset från Blåskärs fyr ännu blinkar svagt genom det vikande töcknet, höres en jämn och ihållande skytteeld.

Alexander har en gammal kasserad sälkikare bredvid sig på berget, och då han får se någonting långt borta, som han icke riktigt kan urskilja, eller det är någonting särskilt som väcker hans intresse, tar han försiktigt upp tuben och lägger stöd mot knäet.

Ibland är det några mörka fåglar, som under låg flykt sträcka långt ute till havs. -- Ja, visst! Sjöorrar! -- Ibland är det en flock grågäss som gungar fram genom luften någonstädes ute vid Svartkobbarna.

Alexander roar sig en stund med att räkna lommarna, som sträcka förbi. Men det är ett otacksamt göra. Ty lommarna äro i dag otaliga som vågorna på fjärden.

Hans mun drar sig till ett leende under den mörka, borstiga mustaschen. -- Det kommer en stor allfågeltropp styrande rakt på Karl-Olofs skåre vid Österudden. Det är långstjärtade allgubbar och några stubbstjärtade ungallar och allkäringar. Sjungande och knarpande, kasta de sig ned mitt ibland vettarna, som slås över ända den ena efter den andra. -- Men intet skott faller. -- Sannerligen, har icke Karl-Olof setat och slumrat till i skåren. Ja, det har han!

Då äntligen kommer det ett par rungande smällar från skjutskåren i bergskrevan. Allfåglarna lyfta och göra en lov utåt sjön men återvända för att ånyo störta sig i fördärvet. Ett par skott till, och så tyckas de äntligen ha fått nog av äventyret. -- »Ja, kaller, ja kaller!» hörs Karl-Olof locka allt ivrigare. Men det hjälper ej. Fåglarna tyckas icke ha någon lust att fälla för tredje gången. -- -- --

Solen börjar gassa riktigt varmt. Det känns så skönt genom storvästen! Alexander sträcker vällustigt ut sig på rygg och låter blicken irra omkring bland vårliga skyar, där en liten stenfalk, som ser sig om efter boplats på skäret, står stilla på fladdrande vingar.

Ett par nyligen anlända strandskator vissla ute på grundet, skärpiplärkan kvittrar, och en sädesärla kommer trippande utmed bergkanten, där hon får ögonen på några små flygfän, som väckts till liv av solgasset mot hällen.

Ejdrarna ha slutat sträcka, och all fågeltropparna börja under fortsatt sång samla sig ute på fjärden. Endast lomsträcket är ännu i full gång.

De flesta av sjöfågelskyttarna ha längesedan tagit upp sina vettar och farit hem.

Allfågelkören växer i styrka. »A-aula-a-a-aula» jodlas det månghundrastämmigt i stigande och fallande tongångar. Alexander måste upp på klinten och betrakta sångarna genom kikaren. -- Mörka halsar, vitglänsande ryggar och långa spetsstjärtar burna i mjuk båge uppåt, höja sig och försvinna bland vågglittret. Det är som en enda stor levande flotte av fåglar. Många hundra, ja, kanske tusen stycken! -- Och när så flocken delar på sig och ett par hundra fåglar samtidigt taga till vingarna, är det som om den lugna fjärden rördes upp av en plötsligt framrusande cyklon.

Alexander står i begrepp att åter sträcka ut sig på hällen, då han får ögonen på någonting vitt ute på grundslangorna på norra udden. -- Är det en vitfågel, eller bara en kringfarande skumtapp, eller ...? -- Han tar till kikaren. -- Jo, han tyckte väl det! En gudunge, en skadskjuten gudunge, som trycker mellan stenarna vid tångbanken. Genom kikareglaset syns det tydligt, att vingknopen och den gräddfärgade halsen äro fläckade av blod.

Alexander hasar sig utför berget och går ned till båten, där han tager fram sin gamla Huskvarna-bössa, som han laddar. Så drar han av sig stövlarna och tassar ljudlöst i väg utåt udden. Kommen ett stycke, lägger han sig platt ned på berget och börjar krypa, tagande skydd av hällar och stenar. -- Man kan aldrig vara nog försiktig. En ejder är ett under av vaksamhet, han må vara hur svårt skadskjuten som helst. -- Nu känner han på sig, att han är inom håll, lyfter huvudet och börjar helt varsamt maka fram bössmynningen över berget.

Men ejderhanen, som nyss låg där halvdöd och blodig med huvudet neddraget mellan vingarna, har av en eller annan anledning anat oråd och rusar upp och ut i sjön, där han börjar simma och göra försök att dyka. -- Där är huvudet åter uppe över vattnet, och Alexander skall just taga korn och skjuta, då han hör ett tungt frasande bakom sig och får se någonting liknande en stor, mörk fäll svepa fram över huvudet på sig.

Det är en havsörn, som skjuter fart utåt vattnet och slår klorna i ejdergubben, innan denne hinner dyka för andra gången.

Alexander har örnen på kornet och skulle ledigt kunna sända honom hela hagelsvärmen i kroppen, där han med kraftiga vingslag far i väg med ejdern dinglande under sig. -- Men varför skulle han göra det? Skulle han ondgöra

sig på en fågel! Hade inte Gammel-Ante lika god rätt till ejdern som han själv?

Men det var tusan så närgången han var i dag, den kanaljen! -- Alexander hade känt de stora vingarna fläkta om öronen på sig. Tur att det icke gick för honom som för gubben Söderman, som en gång satt vid Österviken på Ängsön och lagade en gäddkasse, då Gammel-Ante kom farande och slet sälskinnsmössan från huvudet på honom och flög bort med den, antagligen i tro att han slagit klorna i en sälrok eller något annat djur. -- Ty Gammel-Ante kan misstaga sig ibland han också, trots sina skarpa sinnen.

-- Nej, inte vill han örnen något ont! ... Gå på du, gosse, säger han, gå på du bara! Ännu finns det fågel i skärgården, så att det räcker till för oss båda ...

Och så sätter han sig att se efter den mörka fågelsilhuetten, som hastigt avlägsnar sig och slutligen försvinner väster ut över de skogklädda holmarna.

I STORSKÄRGÅRDEN.

NÅGON gång på vårsidan, då ni sitter vid edert morgonkaffe och öppnar eder huvudstadstidning, händer det kanske, att ni får ögonen på en fetstilsannons av ungefär följande lydelse:

För jägare och naturvänner att beakta!
Sjöfågelskärgård till salu.

En skärgård, omfattande ett 30-tal öar, skär och kobbar om sammanlagt c:a 1,000 tunnlands ytinnehåll, belägen ute i havsbandet, omkring fem timmars ångbåtsresa från Stockholm, utbjudes härmed till hugade spekulanter. I skärgården, som erbjuder en osedvanlig givande jakt och dito fiske, häcka följande sjöfågelarter:

(Här följer en längre uppräkning, omfattande de flesta av våra skärgårdsfåglar, från fisktärnan till grågåsen.) Priset på hela skärgården, inklusive jakt- och fiskerätten är endast 00,000 kr.

Närmare upplysningar på tel. Riks 0000.

Annonsen går igen år efter år med ungefär samma avfattning, endast med den lilla skillnaden att priset, som för några år sedan var 1,000 kr., efter penningvärdets våldsamma fall så småningom höjts till 60,000.

Läser ni en dylik annons, säger jag, kan ni vara livligt övertygad om att den annonserande icke är någon annan än grosshandlare Sebulonsson, såsom affärsman en värdig telning av Israels världsbehärskande stam och därtill i likhet med sin stamfader Esau en väldig jägare inför Herranom. Ty om också rösten, som svarar eder på det angivna telefonnumret, skulle vara Jakobs, så äro icke desto mindre händerna Esaus. Eller med andra ord: Grosshandlare Sebulonsson begagnar sig vid dylika tillfällen helst av affärsombud.

Vad nu den salubjudna skärgården angår så tror jag mig knappast förråda någon hemlighet, då jag talar om att det är Svartkobbarna, en liten samling kala småskär, kobbar och grund, trekvarts mil nordost om »hemlandet» som åsyftas i annonsen. Den angivna arealen, 1,000 tunland, tyckes visserligen vid ett ytligt bedömande icke stämma så alldeles väl med Svartkobbarnas, i det att dessa små, vitt spridda havsklippor tillsamman knappast torde uppgå till mer än en tiondel av nämnda ytmått. Men de misstankar om någon s. k. affärsbluff man möjligen skulle kunna hysa bliva genast skingrade och man ger herr Sebulonsson obetingat rätt, då man får veta, att han vid arealberäkningen medtagit icke blott själva bergkobbarna utan hela vattenområdet mellan och omkring dem, 300 meter från land räknat.

Och vad priset beträffar så kommer herr Sebulonsson att göra en lysande affär, vare sig han får 1,000 eller 60,000 kr. för kobbarna. Ty ni må veta, att han var med och tog för sig redan på den tiden, då skärgårdsborna brukade slumpa bort hela skärgårdar för några få fattiga riksdaler -- säljande sin härliga förstfödslorätt för en grynvälling, alldeles som herr Sebulonssons stamfader lär hava gjort en gång i tiden.

Jag sade nyss, att vännen Sebulonsson är en väldig jägare inför Herranom, och när allt kommer omkring, torde han kunna upptaga tävlan med själva minister Jona, då det blir fråga om vem som under senare tider gjort slut på de flesta hararna, ejdrarna och allfåglarna ute i Stockholms skärgård.

I början av april, när de stora ejder- och allfågelsträcken draga förbi Storskärgården och »isåden» börjar gå i land, får man en vacker dag se en bogserbåt med en lång rad av mindre farkoster på släp komma stävande över hemfjärden österut. Det är vännen Sebulonsson med jaktsällskap på väg ut till Storskärgården, där han varit så gott som ensam herre, alltsedan den bofasta fiskarebefolkningen för omkring tjugufem år sedan uppgav striden mot storm och vågor där ute i havsbandet och drog sig tillbaka till det tryggare och bekvämare »hemlandet». Det var tre hushåll, inalles omkring tjugu själar, som då, någon gång på 1890-talet, lämnade Storskärgården, sina fäders karga, stormomsusande hem. Endast gamle Ante Ö. den siste skärkarlen, havsörnens namne, stannade kvar med sin gumma. Och där håller han ännu i dag, fastän 90-årig, ensam ut -- gumman dog för omkring 10 år sedan -- från första dagarna av april och till och med Andersmässa, den sista november, då han firar namnsdag där ute i sin kära skärgård för att dagen därpå, vädret må vara aldrig så hårt och blåsa från vilket håll som helst, sätta till segel med kurs på »hemlandet».

Ja, där går han och »tomtar» i sina sälskinnssockor, plockar och rensar med beundransvärt tålamod sitt ejderdun, lägger sina nät och revar, saltar sik och torsk för vinterbehov, skjuter sig då och då ett kok fågel och är för övrigt så nöjd med tillvaron som en människa någonsin kan vara. Skulle tiden ibland under fulvädersdagar bli honom för lång, sätter han brillorna på näsan och slår på fadrens vis upp sin bibel eller också sjunger han, sjunger med ännu väldig kyrksångarestämma, så att det hörs långt ut på sjön, och man skulle kunna tro, att det vore själva

Necken som kvad, om icke de traditionella harposlagen saknades. Men trots sitt ensittareliv blir han aldrig så glad som då han får besök. Och sådana får han ofta, ty alla, såväl skärgårdsbor som sommargäster och seglare, som befara det s. k. norra kortet av Stockholms skärgård, försumma icke gärna att söka sig in genom det smala, slingrande hamninloppet vid Korpharsbranten för att hälsa på gamle »farbror Ö», som de lärt värdera för hans många goda skärkarlsegenskaper och för hans ända in i ålderns sena höst bevarade livlighet och friska humör. -- -- -- -- -- -- --

Då »Sebulon» med jaktsällskap kommer ut till Storskärgården, blir det emellertid åter liv och munterhet i de halvt nedrasade ödestugorna på hemskäret. Man stoppar igen de utslagna fönsterrutorna med säcktrasor så gott sig göra låter, bänkar sig vid de gamla skröpliga och halta fällborden och bäddar syskonbädd på de svartnade, murknade och knarrande golven.

Naturligtvis utgöres sällskapet av idel gentlemannajägare, som hava mycket höga tankar om sig själva som jägare och jaktvårdare. Men det oaktat och trots att jaktherren själv -- det måste sägas till hans beröm -- utfärdat stränga order om att endast hanar av ejder få skjutas, händer det blott allt för ofta att skyttarna i sin jaktiver och under inverkan av ja, -- låt oss säga den starka vårluften -- i hastigheten taga en äggstinn värpåd för en gudunge. Och kommer där en sträckande sångsvan eller någon annan stor eller sällsynt fågel, så är det alls icke säkert att han kommer helskinnad förbi skjutskårarna. Ty under vårjakterna i Storskärgården gäller det först och främst att roa sig riktigt grundligt och skjuta och smälla på, så länge handen orkar hålla i geväret och pekfingret böja sig om trycket. De bålde jägarna äro naturligtvis angelägna om att få anteckna så höga skottsiffror som möjligt i sina jaktjournaler, och ett tillfälle till »ett vackert skott» får på inga villkor lämnas obegagnat.

»Sebulons» faktotum, den lille satte och pigge ålänningen Jakob Källström är alltid med för att ordna med skårarna och vettarna, plocka upp de döda fåglarna och förfölja de skadskjutna, men framför allt för att locka allfågel. Den konsten förstår gubben Jakob bättre än någon annan nu levande i hela skärgården. När han låter sitt med gäll strupton framslungade »ja’ kallar, ja’ kallar» ljuda över morgontöckniga fjärdar, kan ingen allfågel, som befinner sig inom en kvarts mils omkrets, stå emot Jakobs Siren-sång. »A-au-la, a-a-aula! svaras det allt ivrigare utifrån fjärden, och förr eller senare kommer hela troppar av både allgubbar och allgummor och fälla bland vettarna, så att vattnet ryker om dem.

Skotten smälla ... En del fåglar bli liggande på vattnet, andra bli endast skadskjutna och dyka, andra åter taga till vingarna. Men Jakob fortsätter att kalla så lockande och bedårande, att fåglarna, fast de blivit påskjutna, åter komma till vettarna både en och två gånger.

Som ett bevis på den lille ålänningens fenomenala förmåga som fågellockare vill jag berätta följande.

En gång, det var i slutet av maj, befann sig Jakob tillsammans med sin vän Jan-Erik Ö. ute vid Masen för att lägga skötar. På morgonen, då de skulle fara hem, blev det »dov stillt», varför de togo i land vid en liten kobbe, som kallas Smörasken och där det brukar vara bra att sitta med vettar. Som de nu sutto där uppe på klinten och solade sig och förgäves spejade efter en begynnande kåre på den solblanka fjärden, började de resonera om

fåglar och särskilt om sina erfarenheter rörande allfågelns vanor.

»Lysta på mej!» sade den alltid lika tvärsäkre Jan-Erik. »Ja kan ge mej trollgubben (fan) på att bara där kommer en skaplig nordlig storm i mitten å mån, så finns dä inte en allfågel här efter Eriksmässa (d. 18) och rakt inte efter Urbanus (d. 25). I dag ha vi förräxten den 27.» -- »Hm», väste Jakob på sitt en smula sävliga sätt. »Vet-inte-dä ... Har nog -- sett dom här senare också ...»

»Nej så ta mej trollgubben, om du dä har!» Men Jakob stod på sig. Och dispyten slutade med att gubbarna slogo vad: Om de fingo syn på en allfågel under dagens lopp, skulle Jakob såsom den vinnande parten ha att emotse en tobaksfläta och dessutom bliva bjuden på kaffe vid hemkomsten, i motsatt fall skulle Jan-Erik komma i åtnjutande av samma goda förmåner.

Så gingo de ned i båten efter sälkikaren och började noga undersöka fjärden och varenda litet grund där ute i solglittret. Här och där syntes några ejderfåglar, svärtor eller prackor, men av allfågel fanns icke så mycket som en fjäder att se.

Jan-Erik tyckte sig redan ha tobaksflätan lika säkert som om den redan legat i hans gamla mässingsdosa, och hungrig som han var vattnades det i munnen på honom vid blotta tanken på den ljuva kaffetåren, som han skulle bli bjuden på.

Det finska blodet hos vännen Jakob förnekade sig likväl icke. Han var envis som synden.

»Tror i alla fall, att där finns några kvar, fast vi inte kan få syn på dom», sade han, spottade ut den förbrukade tobaksbussen och begynte locka ... Och så han lockade sedan! Det var som om de gälla tonerna dansat fram över vattenytan och återkastats mot var enda liten kobbe, var enda liten sten!

På det sättet höll han på utan avbrott en kvarts timme och litet till, medan Jan-Erik låg och drog sig i solgasset och då och då lät höra ett ljud, som bra nära liknade ett undertryckt hånskratt. -- »Ja tror, fördärva mej, att du börjar bli hes i halsen», smädade han.

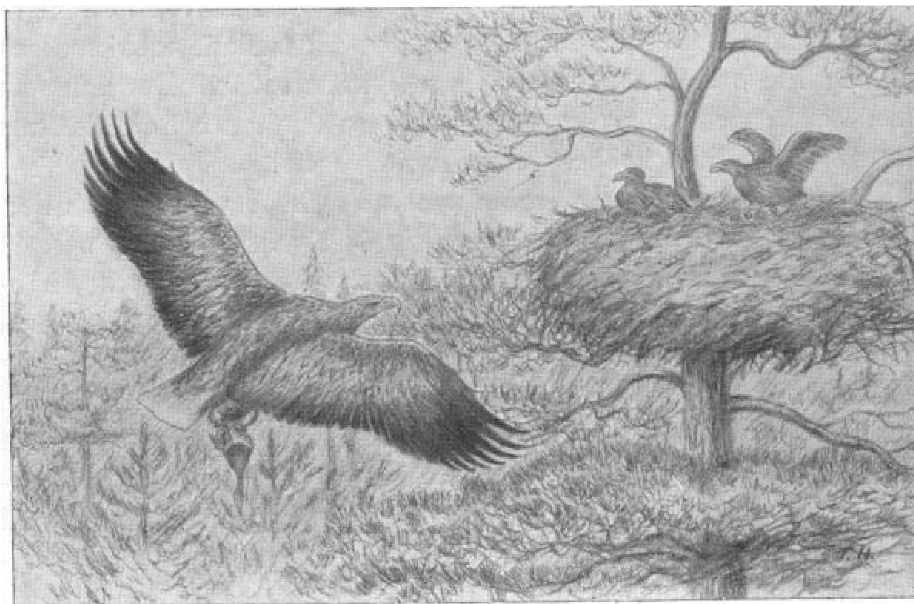
Men vad nu! Var det icke någonting som svarade där utifrån bådarna längst borta i öster? Jan-Erik satte sig upp som om han hade fått en orm i byxorna. -- Jo, minsann var det icke allfågelsång, fastän en smula hes och hackig. Och se där -- farväl du ljuva hopp! -- där kom ju en allfågel, en brun- och svartbrokig, stubbstjärtad sommarall, styrande kurs rakt emot dem!

Några meter från Smörasken gjorde allen en sväng runt kring kobben och kastade sig ned i vattnet mitt för näsan på de förvånade gubbarna. Så reste han stubbstjärten i vädret, kastade halsen bakut i S-form och frambragte med något skrovlig målbrottsstämma ett läte, som skulle föreställa »a-aula» men som icke blev annat än ett långdraget: »a -- -- a!»

»Jaså, kommer du nu ändå?» sade Jakob.

»Ja-a, ja-a!» svarade allgubben. -- Åtminstone har Jan-Erik, från vars mun jag har historien, försäkrat att han sade så.

De båda gubbarna gingo i båt och foro hem, men Jan-Erik satt tyst och liksom »tänkande» under hela vägen. Tjugufemöringen till tobaksflätan måste han ju punga ut med och kaffe skulle han också bjuda på. -- Men han kände sig trots allt icke riktigt övertygad om att han haft orätt i sitt påstående beträffande allfåglarna. -- Ty, se det vet ju var och en, att finnar förstå sig på mera än andra dödliga och att de kunna förvända synen på folk, så att man rakt inte kan bli klok på vad som är verklighet eller bara trolleri och sattyg. -- -- --

GROSSHANDLARE SEBULONSSONS ÖRNJAKT.

EN vacker majdag för åtskilliga år sedan visade sig bogserbåten med småbåtarna på släp åter utanför hemlandet. Denna gång gällde det morkullsskytte på Sebulons jaktmarker på Ängsö. Bogseraren lade sig för ankar inne i Österviken, och skyttarna gingo i land för att i den stilla, doftrika våraftonen placera ut sig längs det kända morkullsdraget i kanten av Långängen.

Hur morkullsskyttet lyckades mäler ej historien, men säkert är att det gick muntert till ombord på bogserbåten, där jägarna inrättat sig för natten. Stämningen förhöjdes ytterligare genom det med allmän begeistring mottagna

meddelande, den gode Sebulon vid supén hade att lämna sina jaktkamrater: Ja, nästa morgon väntade dem en överraskning, en jakt, som de säkerligen aldrig drömt att få vara med om! De skulle få jaga ett i verklig mening kungligt villebråd -- havsörnen, luftens och havets härskare. Hade de sett en havsörn förr? -- Jaså, inte. Nå, då skulle de få se på tusan! En fågel längre än så här mellan vingspetsarna -- Esaus ättling slog ut med armarna -- och med en näbb, stor och krokig som -- som -- »som din egen nasus», sufflerade en herre i sällskapet, som hade för vana att säga sina vänner obehagligheter. -- »Ja, ja, varför inte», återtog Sebulon helt gemytligt och tog sig om sitt försvarliga luktorgan. »Men skämt åsido, mina vänner! Tänken er, att jag, en gammal jägare, som alltid ansett jaktvårdens a och o vara att med alla till buds stående medel hålla efter rovdjuren och rovfåglarna, tänken er, mina herrar, att jag låtit dessa väldiga rovriddare, dessa skärgårdens mordänglar och fisktjuvar under flera år fritt husera på mina jaktmarker och i mina fiskevatten» -- »trodde annars att det var skärgårdsbornas fiskevatten», insköt den elake -- »bara för att få bereda er en glädje och i morgon bjuda er på denna enastående jakt!»

Kvällen slöts under stormande ovationer för den generöse och omtänksamme jaktherren, och i god tid följande morgon stod hela sällskapet, inalles sju personer, färdiga att gå till storms mot örnboet vid Långängen. Sebulon själv hade beväpnat sig med en modern repeterstudsare, de övriga med sina dubbelbössor, laddade med så grova hagel som man i en hast hade kunnat komma över.

Karl-Olof, utterdödaren, som, då ännu bara en pojke, var med som vägvisare och som berättat mig om denna märkliga jakt, hade tidigare på morgonen sett en av örnarna borta vid Hökarsviken, där den tydligen var sysselsatt med fiske.

Sebulon gav tecken till uppbrott, och örnskyttarna satte sig i rörelse, smygande fram som indianer längs den vackra lövängsdrog, som från Österviken leder i rak västlig riktning fram till Långkärret. Ingen i sällskapet hade tid att fröjda sig åt den ljuva, blommande våren, som log och skalkades runt omkring. Ingen brydde sig om att lyssna till det passionerade duvokuttret och gökgalandet, ingen hade öra för taltrastens uttryckfulla föredrag och trädgårdssångarens smäktande brösttoner. Var och en gick där och bara solade sig i hoppet om att han och ingen annan skulle bli den lycklige och få skjuta en örn. Tänk, att få anteckna en sådan fågel på sin skottlista och sedan låta stoppa den och ställa upp den i sitt arbetsrum och att få se sina jägarevänner gröna av avund, när de kommo på besök!

Hunna till kanten av den sanka ängen, på vars andra sida örnboet skulle finnas, stannade man och lade råd, varpå Karl-Olof, som är en mästare i all slags smygjakt, skickades ut för att rekognoscera. Efter tjugu minuter, som föreföllo de väntande jägarna oändligt långa, var han tillbaka med den hugnesamma underrättelsen, att han uppifrån den branta bergklacken sydväst om boet tydligt hade sett en av gammelörnarna ligga i boet. Karl-Olof menade, att man nog skulle kunna smyga sig så pass nära, att en god skytt skulle kunna sända örnen en kula, där den låg.

Då jaktherren själv ansågs vara den säkraste kulskytten i sällskapet, utsågs han enhälligt till att under ledning av Karl-Olof smyga sig inom håll för örnfuran och göra slag i saken. Det dröjde en stund innan den gode Sebulon, följande riktningen av Karl-Olofs pekfinger, fick syn först på boet, där det avtecknade sig som en stor, mörk fläck i skogens täta grenverk och därpå på själva fågeln, där den snarare satt än låg i boet med till hälften

utbredda vingar för att skydda ungarna mot den skarpa nordosten.

Sebulon tog stöd mot en trädstam, siktade länge och omsorgsfullt och lät så skottet gå. Knappast hade den korta studsaresmällen ekat genom skogen, förrän örnen sågs kasta sig ut ur boet och som vanligt i båge nedåt försvinna mellan träden. -- -- -- Men Karl-Olof, som, under det Sebulon gjorde sig klar till skott, snabbt som en ekorre äntrat upp i en gran, varifrån han hade vidsträckt utsikt, kunde strax därpå med belåten uppsyn rapportera, att han sett fågeln vingla till och taga mark på en liten ängsglänta några hundra meter norrut.

Där hittades den också mycket riktigt död, skjuten tvärs igenom bröstet, och blev i triumf buren till andra sidan kärret, där den företeddes för det väntande jaktsällskapet. Den obligatoriska mätningen av avståndet mellan vingspetsarna tycktes emellertid giva vid handen att det denna gång icke var fråga om något s. k. jätteexemplar. Karl-Olof, som kände ganska väl till örnarna, förklarade som sin åsikt, att det var hanen som för tillfället legat i boet och nu fallit offer för sin omsorg om ungarna.

Nå, ja, hade man lyckats skjuta hanen, som brukade vara skyggast och svåråtkomligast, så skulle det nog gå att få honan med, bara man gav sig ro att vänta! Och så kröpo skyttarna in under de slokande granarna runt omkring örnfuran, där de sutto med spända hanar, färdiga att giva eld, så snart örnmor skulle uppenbara sig. Minuterna blevo till timmar, och de blodtörstiga myggsvärmarna under granarna blevo allt våldsammare i sina anfall mot stadsherrarnas ansikten och händer, men inget inträffade.

Då och då hördes örnungarnas svaga pipande uppifrån den väldiga grenkorgen, och en gång tyckte sig Karl-Olof urskilja något, som liknade ett avlägset örnskri. Men det var också allt!

Då var det »den elake» som kom att tänka på ett gammalt knep, som ofta med fördel begagnats, då det gällt att vakta ut rovfåglar vid boet. -- En fågel må vara aldrig så slug och försiktig, men någon räknemästare blir han aldrig. Därför, om man är flera att hålla vakt vid boet, bör alltid en eller ett par demonstrativt avlägsna sig därifrån, på det att fågeln, som ser fridstörarna draga sina färde men icke förmår räkna deras antal, i tro att marken åter är fri, skall återvända till boet. -- Alltså erbjöd sig »den elake», som sade sig ha fått nog av myggplågan, att tillsammans med Karl-Olof draga sig tillbaka mot båtarna i Österviken för att sålunda om möjligt skaffa sina kamrater tillfälle till skott. Sagt och gjort, de båda provokatörerna avtågade sjungande och hojtande mitt över den nästan trädlösa kärrängen.

De kunde väl ha varit borta högst en halvtimme, då örnhonan uppenbarade sig utan föregående varning. Likt en pappersdrake stod hon där plötsligt i luften ett tiotal meter snett över boträdet. Vingarna voro utspända, så att man kunde räkna varenda handpenna, och den vitglänsande stjärten hölls riktad snett framåt för att bromsa farten. I klorna höll hon ett långt, slingrande och slängande föremål. Man hann inte riktigt få klart för sig vad det var, innan en ursinnig snabbeld började och fem hammerless-gevär av högsta märke inom loppet av några få sekunder ur sina dubbla eldgap slungade nio grova hagelsvärmar upp mot den kretsande storfågeln, som med en tvär vändning nästan kastade sig på rygg i luften och försvann, kvarlämnande som minnen några avskjutna dun och fjädrar, som i täta serpentinvindlingar sakta dalade ned över de häpna skyttarna.

»Ja, men hon fick allt bra med stryk, den satan!» kom det från en av sällskapet. »Jag kan ge mig f-n på att jag höll rätt!»

»Ja, jag också -- jag också!» försäkrade tre andra röster. Endast vännen Sebulon stod tyst. Då han skulle lossa sitt första skott och med geväret riktat lodrätt uppåt kornade på örnens kroknäbb, hade örnen helt oförmodat släppt sitt tag om det långa, slingrande föremålet, som med en väldig dask träffat Esaus ättelägg mitt i synen och kommit honom att skjuta rakt åt ... Det andra skottet kunde han icke lossa så tilltygad och förvirrad hade han blivit av den oförmodade och våldsamma kindpusten från ovan. Alltså sköt han för säkringen på sitt gevär, som han försiktigt lade ifrån sig på marken, varefter han tog fram en näsduk och gjorde ivriga men åtminstone till en början fruktlösa försök att befria ansikte och skägg från ett segt och otäckt slem, varmed han blivit överhöljd. Jaktkamraterna voro alldeles för ivriga och upphetsade för att lägga märke till hans dilemma. De bara pratade i munnen på varandra men tröstade sig till sist i den tillfredsställande förvissningen att örnhonan i alla fall »fått vad hon behövde». Dock, de skulle blott allt för snart ryckas ur sin villfarelse.

Nu hördes åter rösterna av »den elake» och Karl-Olof, som pratande och skrattande närmade sig över kärret.

De hade efter generalsalvan fått syn på örnhonan, som, till utseendet oskadd, flugit bort till Tristonskäret, där hon satt sig på högsta klinten och börjat ordna sin genom beskjutningen något derangerade fjäderdräkt.

Sedan man något hämtat sig från denna nya överraskning, väcktes frågan vad man skulle göra med örnungarna. Det kunde ju aldrig bli tal om att låta rovriddarnas avföda ligga kvar i boet för att växa upp till nya gissel för skärgården och skärgårdsfåglarna.

En av jägarna föreslog, att man skulle draga lott om vem som skulle få skjuta dem. En örn vore ju i alla fall en örn, och hade man fått turen att skjuta en sådan, behövde man inte ovillkorligen skriva folk på näsan om det varit en fullvuxen fågel eller bara en dunungе. -- Så här skulle det gå till. Karl-Olof kunde gå upp i trädet och kasta ned ungarna en i sänder, då den genom lottning utsedde skytten borde stå beredd att skjuta, medan ungen befann sig i luften. Men sköte han bom, skulle han vid återkomsten till staden få bjuda på champagne över lag. -- Var inte det ett gott förslag, så säg?

Nej, det ville jaktherren icke vara med om. Han hade från början haft helt andra planer beträffande ungarna. Till den ändan hade han låtit Karl-Olof taga med sig en stor, rund strömmingskorg av en, och med denna fastbunden på ryggen beredde sig ynglingen att bestiga örnfuran.

Snabb och smidig som en australneger äntrade Karl-Olof utan minsta ansträngning upp för den grova, släta furustammen och satt i nästa minut fjorton meter till väders, gränsle över en av grenarna, som uppburo det

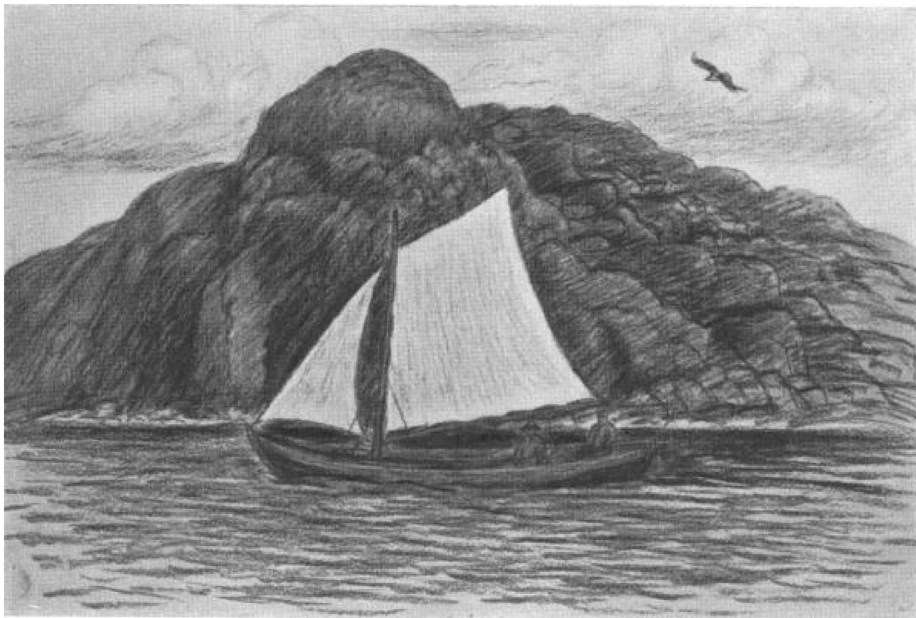
väldiga nästet.

-- Ja, där lågo de båda små gråvita dunbyltena. -- Sådana spektakel att se ut med sina krokiga näbbar och klor ... Och så arga sedan! -- -- Fastän de icke kunde vara mer än ett par veckor gamla, fyllde de upp hela korgen, som Karl-Olof tog på vänstra armen, medan han hastigt och lustigt hasade sig ned till terra firma.

Ungarna skulle herr Sebulonsson, enligt vad han högtidligen tillkännagav, skänka till den Zoologiska trädgården i staden. -- Om de små havstrollen någonsin kommo dit är tvivel underkastat. Troligen voro de alltför späda för att kunna hållas i fångenskp.

Omsider troppade den muntra, segerdruckna skaran av ned till båtarna, bärande den skjutna örnhanen och korgen med örnungarna på en granstör. Endast jaktherren själv dröjde ännu en stund kvar under trädet, där han stått, då han sköt på örnhonan. Först när kamraternas röster dött bort bland träden och han var alldeles säker på att ingen såg honom, hukade han sig ned i ljungen och lyfte upp -- en väldig ål, på vilken örnen, sin vana trogen, slitit av huvudet för att lättare få bukt med den seglivade krabaten. Sebulon vägde den slingrande ålkroppen i handen och fann, att den måste hålla minst ett kilogram i vikt.

Ett belåtet leende spred sig över den gode grosshandlarens rastypiska drag: En sådan förbaskad tur! Nu hade han ju färsk fisk att bjuda sina vänner på till frukost och slapp att taga till de dyra konserverna.

EN VÅRSEGLATS.

DET var en av de sista dagarna i maj. Gubben Jan-Erik Österman gick och sysslade vid båthamnen vid Sundet, då stadsbon, hans vän och sommargäst sedan åtskilliga år tillbaka, kom ner till honom och försökte övertala honom att göra sällskap på några dagars seglats utåt storskärgårdarna. Förslaget var ingalunda nytt. Stadsbon

hade kommit fram med det år efter år vid den här tiden på våren. Men Jan-Erik hade alltid haft undanflykter. Ibland hade han icke hunnit få potatisen i jorden, ibland skulle han ut och stänga för kreaturen. En annan gång var det båtarna som skulle på land för att tjäras.

I dag hade han visserligen icke några sådana invändningar att komma med, ty vårbruket var längesedan avslutat, och både skötekan, långbåten, torsksumpen och småbåtarna lågo, omsedda och nytjärade och guppade för vågskvalpet vid bryggan. Men han drog ändå på saken. -- Nej, vad skulle folk säga, om han, gamle karlen, gåve sig ut på en sådan där färd bara för nöjes skull? Nej, var det likt någonting det!

Stadsbon, som visste, att Jan-Eriks gamla skärkarlshjärta trots allt ännu hängde fast vid hans »bragders vagga» där ute i havsbandet, och att han i hemlighet längtade dit minst lika ivrigt som stadsbon själv, började tala hänförda ord om storskärgårdarna och alla dess härligheter, om ejdrarna och svärtorna, de lustiga tordmularna och alla de andra fågelfolken.

Han, Jan-Erik, rådde ju fortfarande om en fjärdepart av Blålöga. -- Att vara småkonung i ett sådant rike, och så aldrig fara dit utan bara gå hemma på land och träla med jorden!

-- Ja, när han blivit riktigt gammal och lämnat ifrån sig gården till barnen, då skulle han slå sig lös och ligga ute på Blålöga hela sommaren och plocka dun och fiska flundra och sik, skjuta säl och gå där och »tomta» och pyssla om fåglarna. Då skulle han bli skärkarl igen. Men än så länge var det bäst att hålla på med jorden och låta utkobbarna sköta sig själva.

Men stadsbon, som beslutat att driva saken till dess spets, stod på sig: Ja, visst ja! Det där kände han nog igen. Bara prat och undanflykter! -- Jan-Erik hade tröttnat på sjön och blivit »upplänning». Det var hela sjukan.

Det tog skruv. -- »Upplänning, sa han! -- -- -- Tröttnat på sjön! -- -- -- Nej, se det var då en evinnelig lögn! -- Vi far väl i kväll då.» Och därmed var saken avgjord.

Solen sken ännu klar, då de lade ut med skötekan från bryggan. De nyanlända svalorna flögo kvittrande till och från sina bon under taken på de gamla sjöbodarna, och några fiskmåsar och »ljusor» höllo en högljudd träta om den i grundvattnet utkastade strömmingsråken.

För en frisk sidovind bar det i väg över hemfjärden. Jan-Erik halvlåg i aktern med rorkulten under armen, medan stadsbon gjort det bekvämt åt sig i fören. Han hade dagen förut sluppit lös från den stora, bullrande staden och kände sig nu som hade seglatsen ställts till lycksalighetens öar.

-- Tirr-r-r, tirr-r-r! skreko tärnorna och närmade sig under hoppande flykt, som ville de simulera ett luftanfall, då ekan passerade förbi smågrunden utanför Hemskäret.

-- Hör bara, på dom stackarna! utlät sig Jan-Erik. »Tri-i ägg, tri-i ägg! Du tog dom, du tog dom!» säger dom. Man ska ju tänka sej, att dom ä vana att aldrig få häcka i fred, och så snart en båt kommer i närheten å grundena, blir dom rakt ursinniga.

-- Ja, dom där tärnorna ä allt vad som finns kvar utå fåglarna här på skäret, nu sedan albroken å tyllen också ä borta. -- Och då minns jag när det häckade fullt med ejder och alla möjliga andra fåglar här liksom på dom andra holmarna och uddarna runt kring fjärden. Som barn satt vi på bryggorna å matade ejderruggar med strömmingsråk och brödbitar. Ja, borta hos gamle båtsman Rask på Långskaten va ådorna så tama å kavata av sej, så dom bogjorde på vedbacken å t. o. m. inne i ugnsgruvan i köket.

Hå, hå, ja, ja! Så var det på den tiden. Men hur ä de nu? -- Tomt över allt! De ä slut me fåglarna, å de ä vi, dom nu levande, som bär skulden ...

De togo i land i Norrviken på Ängsö för att se efter örnarna vid Långkärret och inspektera skrakholkarna, som Jan-Erik satt upp utmed stränderna av Garviksudden. Örnarna gåvo sig till känna, så snart de båda männen kommo ut på mossen. De hade små ungar i boet och kretsade under ängsligt skrockande över skogen. Besöket vid skrakholkarna var däremot en stor missräkning. Av dussinet holkar voro elva plundrade och övergivna; ett par t. o. m. sönderbrutna och nedkastade på marken. -- Sådana sakramentskade vettvillingar att fara fram! muttrade gubben. Hade jag dem här, skulle jag göra äggröra av dem på eviga momangen, så sant jag heter Jan-Erik Österman! -- Först den tolfte holken, som satt väl dold i en knotig martall uppe i bergbranten, befanns vara bebodd. Skräckan låg och väste i holken och visade ingen lust att giva sig ut -- ett säkert tecken till att kläckningen var nära förestående. -- -- --

Holmgången hade emellertid tagit nära ett par timmar i anspråk, och det var redan långt lidet på kvällen, då de åter gingo i båt och styrde ut mot det fagra Gudungskär.

Vid Tistronskären sågo de de första svärtorna, parvis simmande utmed land, och då de närmade sig Gudungskär, lyfte en tropp ungejdrar. Inne på fladan mellan Stor- och Lillskäret lågo flera ejdrar, vadare och vitfåglar visslade och skreko, och en pracknisse i brokig vårdräkt och med strittande fjädertuppé hade jämte sin hona krupit upp på ett grund.

Stadsbon börjar intresserad betrakta fåglarna genom sin kikare, men Jan-Erik bara ruskar vemodigt på huvudet och talar om hur det var förr i världen, då man kom till Gudungskär och icke brukade kunna se vattnet i fladan för bara fågel.

Under tiden hade vinden mojnat, och i solnedgången syntes icke mera en »väderanga» på vattnet. Så det var icke att tänka på att komma längre den kvällen. -- Och sämre nattställe än Gudungskär kunde man få, det var då visst och sant!

En nästan bedövande doft av blommande hägg vällde ned från ängarna uppe i land, då de gjorde fast ekan i lä under Storskäret. Trasten började sitt passionerade föredrag i talltopparna ovan deras huvuden, göken gol, från den lilla myren bakom bergklinten hördes orrens porlande spel, och rödbenan ute på grundet stämde in med sitt vackra vårläte: »kyrili, kyrili.»

Helt sakta bredde aftonrodnaden sitt rosenskimmer över den blanka vita fjärden, och i väster, där solen försvann, rann aftonstjärnan upp, stor, bländande och förklarad som lyste den fram ur en remna i evighetens förlåt.

Ejdrarna, som tagit till vingarna vid båtens ankomst, kommo parvis simmande tillbaka mot land. Det var ungådor, som ännu icke blivit färdiga med sin äggläggning, var och en uppvaktad av en kromande och oande hane. De präktiga gudungarna voro de sista kavaljererna för året här ute på skäret, som bär deras namn. De allra flesta av deras likar hade längesedan slagit alla kärleksgriller ur hågen och dragit ut till havs.

Mellan gudungarnas djupa, fylliga »ao» urskildes ibland ett svagare, mera odesiderat läte -- »aä». Det var helsingen, den tvåårige, vitbrokige hanen, som visserligen ännu är för grön för att på allvar upptaga konkurrensen med de gamla »vitrockarna», men som ändå vill vara med på ett hörn och anstränger sin hesa målbrottsstämma till det yttersta för att uttala det mystiska lösenord,

Sträckande tordmular.

som skall öppna vägen för honom till skön Ådas lättantändliga hjärta.

Stadsbon njuter i fulla drag åsynen av de vackra fåglarna. Gudungarna lysa så intensivt vita genom majnattens blåa skymning. Deras passionerade lockrop upphöra så småningom. Ett ejderpar går upp på ett litet grund för att söka vila. Andra segla ända in till stranden, där de bli borta i den täta slagskuggan.

Då kryper stadsbon ned på botten av ekan, där gubben Jan-Erik redan länge njutit den rättfärdiges sömn, och slumrar även han omsider in vid trastsång och orrspel. -- -- --

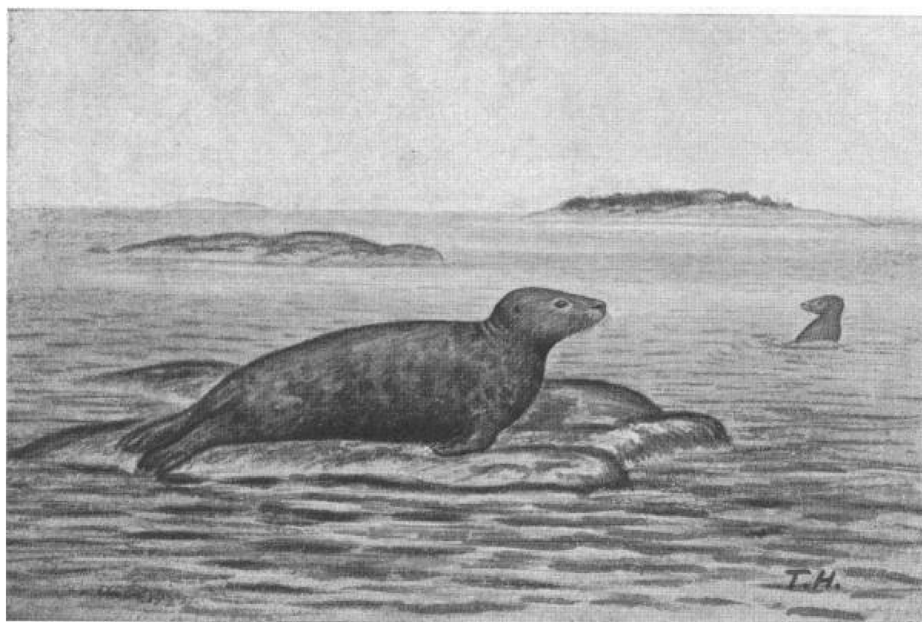
Men ute på Gudungskärs sten, en dryg fjärdingsväg utanför östra udden, ligger en gammal gråsälskarl, stor som en omstjälpt båt. Hans mindre och svagare kamrater stå kappraka i vattnet runt omkring och blicka med sina stora, sorgmodiga ögon längtansfullt mot grundet, som de icke våga beträda av fruktan för den store gamle. Trygg och medveten ligger storsälen där och gungar hit och dit med den tunga bakkroppen. Hans ljusa skinn glänser som silver, då han rullar sig om på sida och förnöjd börjar klappa sig på buken med ena framskrävlan, så att det smäller och ekar alldeles som när kvinnfolk klappar byk nere vid sjön. -- -- --

Midnattstimmen är knappast förliden, då våra båda lustfarande vakna upp och börja se sig omkring över båtsuden. Trasten håller fortfarande full konsert, och tyllen (rödbenan) går på med sitt »kyrili, kyrili», som om någon natt aldrig funnits.

Då höres plötsligt suset av snabba vingar, åtföljt av ett snarkande »ar-r-r, ar-r-r». -- Det är svärtorna som börja sin tidiga rundflykt kring skäret. -- »Ar-r-r, ar-r-r!» Nu äro de här igen, och så fortsätta de en god stund att kretsa i cirkel, alltjämt i cirkel, tills de slutligen fälla i det grunda vattnet utanför udden. Honan kastar sig ned med en sådan fart, att hon slår en lång kana på vattnet, och den präktiga, sotsvarta »kampen» med sin bjärtgula näbbknöl tövar icke länge att följa exemplet. -- En mera uppvaktande kavaljer och en trognare make än svärtkampen finns icke inom fåglarnas värld, och det fastän honan alls icke visar honom samma tillgivenhet tillbaka. Fälla de vid vettarna och honan först blir skjuten, stannar hanen kvar hos henne, blind för faran. Men blir hanen skjuten, ja, då tager honan genast till vingarna, utan att se sig om efter den olycklige; och sällan går många timmar till ända, innan hon funnit en ny följeslagare. -- -- --

Det kårade åter friskt från sydväst, och männen i ekan beslöto sig för att genast sätta till segel för att hinna med så mycket som möjligt den dagen.

Blålöga, det stora härliga Blålöga, med sina massor av skär, kobbar och bådar -- enligt traditionen lika många som dagar i året -- ejderns, viggens, vitfåglarnas, tordmularnas och grisslor-nas förlovade land, var ju det egentliga målet för deras resa. Men såsom vinden låg för tillfället tyckte de, att de gärna kunde

Gammelsälen på grundet..

kosta på sig en omväg genom några andra skärgårdar längre norrut.

-- Nej, se ett sådant åbäke! säger Jan-Erik och pekar för ut, när de hålla ned på Gudungskärs sten. -- Han är ju stor som en oxe. Minsann, ligger han inte och sover! Annars skulle vi inte lia kommit honom så nära. -- Jan-Eriks gamla säljägareinstinkt börjar vakna. -- Hade jag nu haft min gamla lodbössa med, så skulle vi snart ha lagt igen ögonen på honom för alltid! Men det ska bli roligt å se hur pass nära vi kommer den trollfågeln!

Avståndet till grundet minskas hastigt. -- Tvåhundra meter -- hundra meter . . . Snart är det icke mer än femtio, beräknar stadsbon. Men gammelsälen, som i det osäkra morgonljuset antager jättelika dimensioner, ligger fortfarande orörlig på grundet.

Nu törs Jan-Erik icke hålla närmare för de förrädiska »bränningarnas» skull, men i detsamma han faller av för vinden, vänder han sig mot storsälen med ett illhojande:

»Opp me dej, Gammel-Jerker, och ligg inte där och sov längre!»

Då lyfter sälen sitt långsträckta huvud, super in luften med några snyftande andetag och vältrar sig i sjön. Ett ögonblick höjer han huvud och bröst över den blanka dyningen. Men så försvinner han åter och förblir borta ...

Österhimlen brinner i orangefärg. Över lugnvattnet vid uddar och grund vilar ett skimmer av koppar och guld, medan den lätta brisen målar fjärdarna i blåviolett.

De fara förbi Skränmåsharan, som fått sitt namn av den stora, högröstade skräntärnan eller skränmåsen, som bodde där så långt man kunde minnas tillbaka men som nu försvunnit, säkerligen för alltid. -- En pojke utifrån Långskaten kunde för några år sedan skryta med att han skjutit sista paret av den sällsynta fågelarten, berättar Jan-Erik. -- Och där är Labbgrundena, fortsätter han. Men tror någon, att det häckar labb där numera! Ånej, Svart-lasse är en alldeles för sällsynt och vacker fågel för att få vara i fred för okynniga pojkar och nyfikna sommargäster! -- -- --

När solen blossar upp i purpur och guld, äro de redan inne i den glesa Svartkobbe-skärgården.

Där möta de de första tordmularna, de vaksamma, vingsnabba väktarna vid havets portar, som genast äro framme, så snart en båt närmar sig deras häckplatser. De äro nyligen komna och ha väl knappast börjat lägga ägg vid det här laget.

-- Härom, härom! ropar Jan-Erik, och viftar med mössan. Det är skärkarlarnas vanliga hälsning till de populära havsfåglarna. Och till det anropet lyssna de alltid. På vingar, som snurra likt en propeller kring de spolformiga, svarta och vita kropparna, komma de farande kring båten i allt trängre cirklar. Ända tills de äro så nära, att man kan urskilja de kabalistiska vita linjetecknen på deras huvuden och näbbar. -- »Härom, härom!» -- De nitiska flygspanarna upphöra icke med sin cirkelflykt, så länge båten håller sig inom deras bevakningsområde. -- -- --

Ormskär heter en liten samling skär och kobbar, utkastade som på måfå långt ute i Norrfjärden. Dit har Jan-Erik i hemlighet längtat, ty där har han i yngre dagar legat långa tider och skjutit och fångat säl, och på kobbarna däromkring har han haft sina allra bästa utterställen.

-- Hade nu min hund, gamle Tello, varit i livet och vi haft honom med i båten, så skulle han snart ha sagt till om det legat någon utter uppe i land, säger han, då de fara förbi en hög, sönderslittrad bergkobbe. För se, Tello de va en hund hela dagen de, må han tro!

Vid lågvatten brukade uttern hålla till här under berget vid sjön -- han pekar på en mörk skreva under den branta, överhängande strandhällen -- och vid högvatten lade han sig antingen någonstans i hjortronmossen uppe på kobben eller i det stora bergklovet där väster på.

Jag minns så väl första gången jag var me far min här ute å hjälpte honom att ta en utter. Jag va bara en liten tuggbuss te pojkbyting på den tiden, så jag hade inte börjat få ha bössa själv.

Jo, vi va här en gång på eftersommaren å fiskade flundra, å medan far min låg å sov i Ormskärsbon, passade jag på å for över hit för att titta efter hjortron ... Rätt som jag gick där å klev i mossen, fick jag höra någonting som lät illa nere i bergklovet bakom mej. De lät rakt som en människa som snarka å snörvla, å de va på ett hår att jag

hade blitt rädd och sprungit min väg ner te båten. Men så tog jag i alla fall mod te mej å kröp fram te klyftan å kikade ner i den. Å kan man tänka sej! Där djupt nere mellan ett par stenar låg en stor utterfrasse och sov och snarka. Ja, de är säkert de, han snarka, så att de dröna i berget. Jag va, kan tänka, inte sen te å springa i båt å ro efter far. Då vi kom tillbaka te bergklovet, låg uttern kvar där. Å så fick han sej en kula ur fars lodbössa genom skallen. Sen ble de min sak te å klättra ner i skrevan å sätta säljärnet i uttern. De va inte något lätt beting för en pojkbyting. Men upp kom utterfrassen å jag med, fastän jag ett par gånger höll på å sätta mej ordentligt fast mellan stenarna.

Å där ute på grundet -- Jan-Erik går fullständigt upp i sina minnen -- var de som jag en gång sköt tre vikaresjälar i ett skott. Jag såg inte mer än en, då jag sköt. Men när jag kom fram, låg de tre stora kutar slut på berget. Dom hade legat sida ve sida, å alla tre hade fått kulan genom bröstet strax framför framskrävlerna.

Ja, de har varit gott om själar här ute, i synnerhet på den tiden, då de va regela vintrar å den grova havsisen kom indrivande hit fram på vårsidan. Då hände de att man kunde göra riktiga stortag. Ibland var de bara att gå upp å klubba ihjäl självrokarna, där de satt uppkrupna på isen. Eller också stog man å passade på dom ve brunnarna, när dom kom upp för å hämta luft. -- -- -- Å inte sämre va de på försommaren, då gråsjälen börja stiga inåt skärgårdarna å hanarna skockvis gick upp på grundena, där dom slogs å råma, så att de hördes på en halvmils avstånd. Då va de te å passa på, när de stillnat på efter ett ordentligt blåsväder å lägga sej ute på ett grund å börja ljuda.

Magnus på Kobben va den likaste på hela land te å ljuda på själ. Ja, han var så fullärd i den konsten, att så snart de fanns en själ i närheten, så måste han dit, när Magnus va i tagena å riktigt släppte till rösten. Men en gång höll de på å gå rakt på tok för honom. De va en midsommar å Magnus låg ute på själskytte vid Bakugnsskärena här utanför. De va ovanligt gott om själ det året, å när Magnus satte i med å ljuda, kom gråsjälskarlarna stigande från alla håll å kanter. Dom va rakt som ursinniga. Att han sköt skott på skott fråga dom inte efter ett smack. Dom bara rusa på. Å till sist slog dom honom från grundet, så att han måste skrika på hjälp å säkert hade blitt där, om inte kamraten hade kommit me båten å bärgat honom.

Numera ser man sällan några själar sitta uppe på grundena, å ä de händelsevis någon som där borta ve Gudungskärs sten, dröjer de sällan länge, innan en motorbåt kommer å skrämmer bort honom -- -- --

Majmorgonen var ännu tämligen nyvaken, då de lade till söder på Ormskärslandet. Där höja sig klintarna branta och nästan obestigliga över ett virrvarr av mäktiga, fantastiskt formade block, påminnande om nedstörtade murrester och kolonner i en ruinstad från forntiden. Och mellan blocken, grå och lavbeklädd som dessa, gömmer sig en gammal fiskebod med dörr på ena gaveln och ett litet dimmigt blickande fönster på den andra.

Strandråg och rörflen spira bland stenarna, och där jordavlagringen är rikligare och gödslad av tång, lysa himmelsblå förgät-mig ej och skär skörbjuggsört.

En havstrut, som suttit på utkik uppe på högsta knuven, tar med ett hest skrockande till vingarna. Eljes råder en nästan hemsk stillhet och ödslighet vid landningsplatsen och på hela det karga skäret.

Det är väl snart tjugu år sedan Jan-Erik hade sitt högkvarter i den ensliga fiskeboden, men andra fiskare och sälskyttar ha tagit den i arv efter honom och nödtorvtigt hållit det gamla hybblet vid makt.

Den primitiva bordsskivan framme vid fönstret hänger ännu på sina rostiga gångjärn. På spisens gråstenshäll står en trefot för kaffepannan och i vrån en yxa, några stora torrvedsstycken och en vinkelkrok av trä att hänga potatisgrytan på.

En timmes vila i den knarrande fållbänken för att i någon mån taga igen den förlorade nattsömnen, och så voro de färdiga att på en omväg bestiga den höga klinten, från vilken Jan-Erik förr i världen brukat kika efter säl.

Där uppe hade de en hänförande vidsyn över skärgårdarna runt omkring. Stora havsfjärdar med här och där utströdda samlingar av skär och kobbar, som lyste vita i majsolen för att längre bort förlora sig i ett overkligt dimblått.

I väster Svartkobbarna, som de nyss lämnat bakom sig, i norr Hällskär med sin av fantastiskt formade martallar naggade kontur och längre bort det mångbeprisade, blomsterrika Ängsskär, öster ut Norrskärgården, det vilda ödsliga Harg och den fjärran fyrplatsen samt i söder och sydost Storskärgårdens och Blålögas vidsträckta arkipelager.

En härlig utsiktsplats, men ett beklämmande ödsligt och övergivet ställe.

Stadsbon framkastar i förbigående en fråga om det finns mycket huggormar på Ormskär och om det är av dem som skäret fått sitt namn.

-- Nej, säger Jan-Erik. Jag tror knappt, att jag sett så mycke som stjärten på en huggorm här. Då ä de väl troligare att de bott någe gammalt åbäke te sjöorm i bergramlet någon gång i tiden. Jag tycker mej nästan ha hört någe sådant av dom gamle. -- Men vad vet jag!

Nej, anbelangandes huggormar så skulle han ha sett ormberget dom kallar't ute på Högarna. Jag va där en vår, då vi låg med skotar utanför Harg. Å om jag så bleve hundra år, ska jag aldrig glömma vad jag såg. De fanns ett djupt klov i berget, å när vi la oss ner å titta in i rännan, så låg där som en enda myl utå huggormar, flera hundra stycken, å väste å spelade med gadden. -- Ja, de va rakt olustigt att se på!

De kunde aldrig häcka några fåglar på den kobben, för se ormarna drack ur äggen eller åt upp ungarna, innan dom hann gå i sjön.

Så kom de en gång en ny fyrmästare till Högarna. Han gav sej själva den på att han skulle släppa sin ko på bet på kobben. Men först måste han förstås ha slut på ormeländet. Å vet ni hur han gjorde? Jo, han tog å tömde ut en halvtunna tjära å en bra slank med fotogen i bergklovet å tuttade på. Å sedan har där aldrig funnits någon orm på den kobben!

Nej, inte har Ormskär fått sitt namn utå huggormen, så mycket är då tvärsäkert. Men fågel har de funnits här alldeles okristligt mycke. När man stod här uppe på knuven om vårarna, kunde man se stora flockar utå fågel ligga all väg ut mellan kobbarna. De va ejderfågel å svärtor å allfågel å prackor i tusendetal, så att de på avstånd liknade stora sörjebroar under islossningen. Å ett sådant oande å kacklande å knarpande sedan. De va så att man kunde bli huvudyr!

Och nu! -- Ja, han ser själv. Inte så mycke som en fjäder! Det finns väl knappast ett ställe i skärgården som på senare tider har legat så öppet och oskyddat för alla möjliga och omöjliga som just Ormskär. Här finns ingen på långa håll som kan hålla reda på vad dom tar sej för, å hit ska alla fiskare å skyttar, seglare å motorbåtsfarare för att skjuta å ägga, plundra å förstöra. Ja, ibland kommer det riktiga rövare, som inte drar sej för att sätta hagelsvärmen i åden, där hon ligger på redet! -- Å vad människorna lämna kvar de tar kråkorna å truten hand om.

Får de fortsätta på de här sättet, så kommer de snart inte å finnas en fågel någonstans i skärgårdarna. Tomt och dött över allt. De ä så människorna vill ha’t! -- -- --

-- Där ute på Bakugnshällarna, fortsätter Jan-Erik, häckade för tjugu år sen minst fyra par grågäss. Nu ä dom längesedan borta. Antagligen skjutna på boet dom också. -- -- -- Å Klovharan där borta. Där, må han tro, har det funnits en riktig torrmulsborg, vi kallar’t. Ja, nog fanns de ett par hundra torrmular där så visst som en. Nu ä de inte tio par.

De va en herrekarl, en tysk doktor, efter vad dom sa, som kom hit ut för å skjuta torrmular. Han hade med sej en stor trälåda full med laddade patroner, å så ställde han sej uppe på berget å börja skjuta te måls på torrmularna, då dom kom farande å ville in i sina bon inne i bergklovena. På de sättet höll han på å dundra å sköt mest hela dan, ända tills skottena tröt för honom. Men då va de också slut med torrmularna. Dom skjutna fåglarna låg strödda på bergena å i vattnet runt omkring, och där fick dom ligga å ruttna. För se, tysken han fråga förstås inte efter dom, när dom väl va döda. Å ungarna, dom hade i stengrytena, ja, dom fick svälta ihjäl dom förstås, -- Lars Västermans pojke, som va med å såg eländet, kan berätta om’et -- -- --

I ett mosshål bakom högsta knuven växte en liten lund av låga aspar, till hälvten dödade av en grå skägglav, som i tjocka tofsar betäckte stammar och grenar. Eljes bestod hela skäret av idel kala hällar och klintar och däremellan

täta ljungmattor.

De båda männen vandrade skäret runt för att se efter om det, när allt kom omkring, ändå kunde finnas några ejdrar där. Men allt vad de funno var en och annan uppriven dunbale, som hängde och fläktade bland ljungen, och några av kråkorna sönderhackade och urdruckna ägg. Först när de kommo längst ut på norra udden, remnade plötsligt ljungmattan, och en präktig åd flaxade motvilligt upp för att efter en kort flykt fälla ute i sjön.

-- Jaså, säger Jan-Erik, du är den sista åden på Ormskär, du! Å så skulle vi gå fram så ovåligt, att vi skrämde dej från redet ... Och därmed tar han och snor ihop ljungkvistarna över boet för att så mycket som möjligt dölja det för kråkornas spejande ögon.

-- Ja, tillägger han, nu ha vi skådat förödelsens styggelse. Nu ska vi se hur de kan stå till på Blålöga. De blir inte lätt att komma dit me den här vinn ... Men oförsökt duger inte, sa Långkils-gubben, for te Åland å slog.

-- For han ända till Åland?

-- Jo, jo, men sa’n! När de va dåligt om fodret här hemma på holmarna förr i världen, bruka gammel-gubbarna ge sej i väg å tjuvslå hos ålänningarna. En töcken långtur var ingenting på den tiden!

Och därmed gingo de i båt och satte kurs på de fjärrblå landkonturerna där långt öster ut mot havet. Det blev en lång men outsägligt härlig kryssning över glittrande vidder. Vid middagstiden hade de hunnit till närheten av Nordanväderskobbarna, några små kala klippor, bebodda av strandskata och roskarl och några par måsar, ett ödsligt »ingen mans land» mitt ute på fjärden. Där mötte dem en lika oväntad som präktig syn: Långt ute bland vågglittret varsnades ett mäktigt skumvitt band, som på avstånd hade en viss likhet med ett jättestort isflak, men då de kommo närmare, befanns vara en väldig tropp av ejderhanar, väl flera hundra stycken. De präktiga gudungarna hade lämnat sina honor i land och voro nu på väg ut till grundbankarna ute i de yttersta banden, där de skulle lägga av sina vita mantlar och kläda sig i sotbrun botgöraredräkt för att leva ett slags munkliv, strängt avskilda från det täckare könet.

Jan-Erik sken upp. -- Nå ja, de där var äntligen någonting som var värt att tala om. Nästan som i hans ungdom. Voro alla de där gudungarna hemma på Blålöga, så borde det åtminstone finnas några hundra ruvande honor på land där. -- -- --

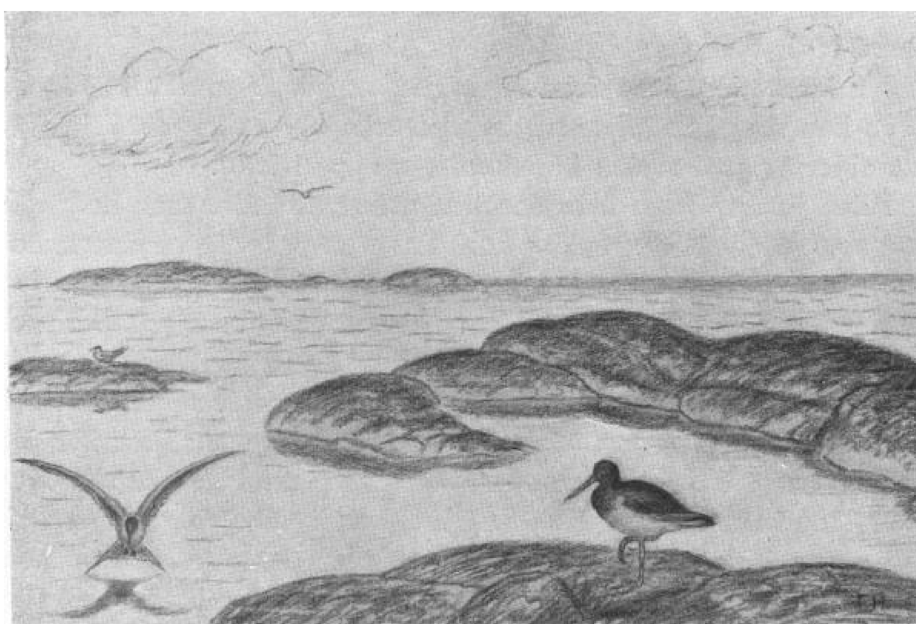
Brr-r-r! -- Angelägna att få betrakta gräsänklingarnas parad på litet närmare håll, hade våra resenärer gjort ett krysslag ned mot fåglarna och därvid kommit närmare än vad dessa funno förenligt med sin säkerhet. Allt nog, hela den väldiga troppen tog med buller och brak till vingarna, lämnande efter sig ett våldsamt upprört vattenbälte, kokande och skummande som efter en framrusande cyklon. -- -- --

En mörk dimbank, som hela förmiddagen stått ute över havet i öster, började röra på sig. Den växte och tornade upp sig likt ett väldigt bergmassiv, vars toppar lyste som eld i solen. Men det granna färgspelet varade endast några minuter. I nästa nu hade dimjätten stoppat solen i en säck, plånat ut de hägrande landkonturerna och slagit sina gråraggiga armar kring hela den strax förut så blå och glittrande havsfjärden. Som en silvergrå rök bolmade tjockan fram över det lika silvergrå vattnet, fångade in den lilla ensamma segelbåten och kringslöt den så tätt, att det endast måste tillskrivas Jan-Eriks säkra skärkarlsinstinkt, att de, utan kompass som de voro, icke förirrade sig ut till havs utan verkligen lyckades krångla sig in genom det grunduppfyllda farvattnet till den smala hamnviken norr på Blålöga Storskär.

Där fingo de bråttom att komma i land och installera sig i Skeppar-Nisses gamla fallfärdiga fiskebod, där det var så fullt med gamla fiskebragder, sälnät och andra grejor, att resenärerna knappast kunde rödja plats för sig och sin icke särdeles vidlyftiga packning.

Dimhavet omkring dem var fullt av ängsliga fåglaröster. Då och då gled en suddig skugga av en mås, trut eller tärna hastigt förbi för att lika hastigt åter försvinna.

Det led mot kvällen, och sedan de lagt ut några nät utanför hamnviken, var ingenting mera att uträtta den dagen. Vem kunde förresten veta hur länge de skulle få ligga där, kringvärvda av den otäcka havsdimman. Den hade trängt in genom det till hälften instörtade taket och de otäta väggarna i boden och bredde ut sig över dem som ett kallt och klibbigt täcke, då de kröpo till kojs på sänglaven utmed ena långväggen. Torrveden ville knappast flamma upp på härden, och det lagade sig till att bli en riktigt kuslig natt efter den härligaste av solskensdagar. En stund lågo de och sögo sina snarkande pipor, lyssnande till bränningarnas dova åska och sälarnas monotona »ljudande» utifrån grunden. Men så tog tröttheten efter det dygnslånga kringflackandet på sjön ut sin rätt -- och de somnade ...

PÅ BLÅLÖGA.

STADSBON tyckte sig icke ha sovit länge, då han väcktes av någonting, som han tog för högljudda människoröster utanför. -- Så där, ja! Nu hade det kommit folk till Storskäret. Mitt i natten och i en sådan dimma! -- Anamma, att man icke kunde få vara i fred!

Upp från laven och fram till den lilla fönstergluggen, vars täta spindelvävsgardin han slet undan. -- -- -- Där ute hade det redan börjat dagas, och vad som bättre var, tjockan höll på att lätta och driva bort i slitna trasor.

Några människor blev han icke varse men väl en vacker ungåd, som kom spatserande över berget, hack i häl följd av en ståtlig gudunge, som med uppblåst strupe och huvudet kastat bakåt, åter och åter framslungade sitt mäktigt ljudande »ao».

Det var dessa djupa brösttoner stadsbon i sitt sömndruckna tillstånd tagit för människoröster.

Nu kunde han icke neka sig nöjet att purra Jan-Erik, för att även han skulle få bli vittne till den icke så vanliga anblicken av ett ejderpar under sina kärleksbestyr uppe i land.

Åden vankar fram över den lilla gröna strandremsan nedanför stugan. Då och då skakar hon sin brunspräckliga fjäderbonad och vänder sig med spelad vrede mot sin påträngande kavaljer, som under högljutt oande snurrar runt omkring henne, bockar och kråmar sig och skrapar i marken med de breda simfötterna. Där gräset blir högre, lägger han sig gång på gång ned på marken och skrapar och bäddar under sig. -- Se här, min sköna, här har jag ordnat en präktig sängkammare åt dig, tyckes han säga. Men skön Åda har redan sin budoar färdig ett stycke längre bort mellan några höga tuvor, och där försvinner det såta paret bakom den bruna ljungens skymmande ridå. -- -- -- En liten stund förflyter, och så höjer sig gudungens hals, lång och smal som en gåshals över ljungmattan.

Försiktigt spejande omkring sig, träder han nu ensam ut på ängen, vankar sakta och gravitetiskt åstad ned till hamnviken och börjar simma utåt sjön.

De båda männen inne i stugan följa honom med ögonen, tills han försvinner i töcknet, varpå de åter sträcka ut sig på laven i väntan på att det skall bli tid att taga upp näten.

-- Jaså, säger Jan-Erik, de va den där storpratar'n till vitrock som väckte honom. Det påminner mej om en gång, då jag låg ute på fiske i lag med Lars-Petter i Gammelbyn. -- Lars-Petter Nordström, han vet, den som blev borta

under den hårda sydliga stormen i förråret.

Jo, se Lars-Petter, den stackarn, var liksom litet underlig å grubblande utav sej. Det hade han blitt, för att han hållit på för mycke med skötläggning å vant sej av med att sova om nätterna. Bl. a. var han alldeles dödligt förskräckt för sjöfrun, som han hade fått för sej skulle komma å anamma honom ...

Ja, så va de en gång på försommarn, då lekströmmingen gick te alldeles vådligt rakt. Vi låg över natt i boden ute på Harg, ett gammalt fallfärdigt skrälle ungefär som den här å kanske lite värre ändå. Tidigt i dagningen vaknade jag vid ett förskräckligt liv å rumsterande i stugan. De sucka å snarka, tassa å skrapa litet varstans. Ibland lät de som bakom spisen, ibland va de under själva sänglaven. -- De ä väl råttor eller vattensorkar, tänkte jag. Men så kom de för mej att jag skulle driva litet med Lars-Petter, som låg breve mej på laven. -- Ä du vaken, Lars-Petter? sa ja å knuffa te honom i sidan. -- Hör du någe underligt, Lars-Petter? -- Ja, de va inte utan att han gjorde de. -- De må väl aldrig vara sjöfrun, som ä i faggorna, la jag till. -- -- --

Men då skulle ni ha sett på Lars-Petter! Upp från laven å på dörr'n. Och hade inte jag sprungit upp och efter honom, så hade han alldeles säkert rusat direkt i sjön.

»Lugna dej, Lars-Petter!» sa jag. »Här ser du en som inte ä rädd varken för sjöfrun eller för trollgubben själv. Kom med in, så ska vi se efter va de är som spökar.»

Ja, hur de va, så fick jag honom med mej in igen, å då vi satte oss ned på laven å lyddes, börja snarkandet å rumsterandet på nytt ... Å rätt som de va, kom en torrmule framkrypande ur ett hål i muren. Han knorra å snarka å liksom småprata för sej själv, så som torrmularna alltid plä göra, där dom går å ordnar inne i berggrytena. Å så gjorde han sådana lustiga figurer å ställningar, så att t. o. m. Lars-Petter måste dra på mun. »Ja, där ser du sjöfrun, Lars-Petter», sa jag. »Farligare ser hon inte ut.» -- Då satte sej torrmulen te å slå med de smala vingarna, så att spisaskan yrde runtomkring. Sedan kröp han tebaka in i muren, där han lag sej te å ruva på ett ägg, som han hade där.

Å då vi tittade efter under laven, så låg de en trollfågel på ägg där också.

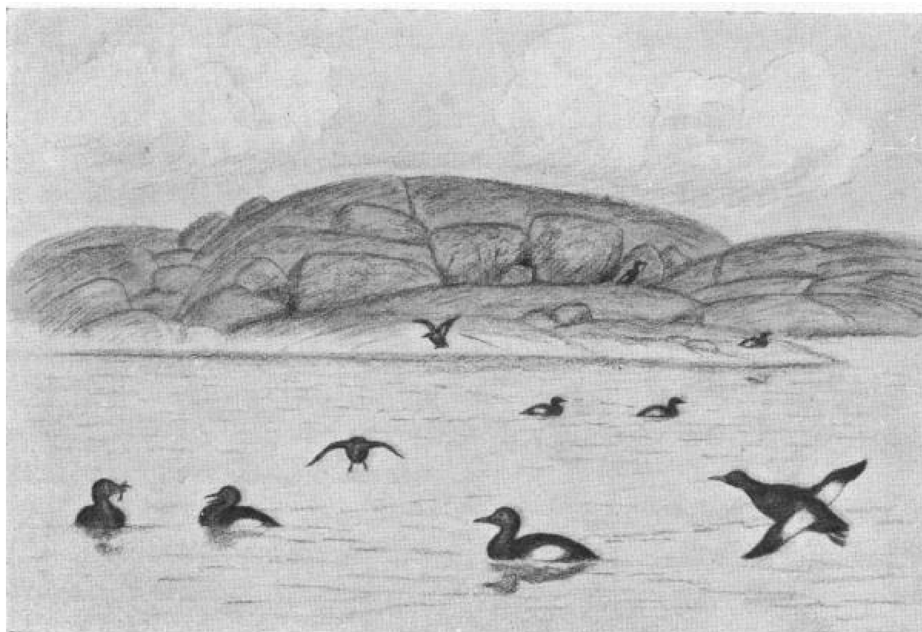
Ja, sådana där små roligheter kan man få vara med om på utkobbarna ibland ... Men nog va de bra underligt med Lars-Petter å hans sjöfru i alla fall. Minsann, fick han inte rätt i att hon skulle ha honom till sist! -- Ja, de va i den där förfärliga stormen jag talte om. De låg folk ute ve Lövskär å fiska, å Lars-Petter va med han också. På lördagskvällen blåste de full orkan, men Lars-Petter hade, kan tänka, gett sej haken på att han skulle hem te söndan. »Du kommer aldri över fjär'n, Lars-Petter», sa dom åt honom. Men i väg skulle han ändå! ... Å så gick de som de gick. Sjöfrun tog honom. -- -- --

När stadsbon åter vaknade ur sin morgonslummer, var han ensam i sjöboden. -- Jan-Erik hade, utan att kamraten märkt det, stigit upp och rott ut för att vittja näten. -- Solljuset letade sig in, icke blott genom fönstret utan även genom remnorna i tak och väggar, och över det nötta golvet med dess hopade bråte av gamla skärkarlsdoningar rörde sig ett oavbrutet spel av skuggor från fåglar, som svärmade omkring där utanför. -- Pi-i, pi-i! Ka-ka, ka! -- Ti-rr, ti-rr! -- Tju, tju! -- Kyrili, kyrili! ljöd det som en babylonisk förbistring av alla möjliga fågelspråk. Det var nästan som att vakna upp mitt inne i någon exotisk storstad och höra det högljudda sorlet av gatuförsäljarnes röster.

På berget utanför stugan står Jan-Erik och gistar sina nät, och över hans huvud och runt omkring honom står det som ett moln av sirliga fisktärnor och silvertärnor. Då och då kommer en fiskmås eller en »ljusa» svävande. Deras bländvita kroppar lysa som eldgnistor i solen. Strandskatan visslar, och rödbenan flyger oroligt omkring, utösande sitt ovett över fridstörarne, medan roskarlen i sin brokiga harlekinskostym helt obesvärat går omkring och vänder på småstenarna vid stranden.

Litet längre bort, där vattnet bildar en grund vik, simmar hela rader av små livliga tobisgrisslor. Det tyckes vara hanar de flesta, och då de råka komma varandra för nära, draga de in halsarna, gapa och väsa ilsket; men till öppet slagsmål kommer det icke. Deras honor ligga i allmänhet redan på ägg vid det här laget och äro sannolikt att söka någonstädes i skrevorna och hålen i den mäktiga blockvallen ett stycke uppe i land.

Stadsbon går där och söker länge och väl utan att finna något. Men då han lägger sig ned, böjer undan de täta tistronbuskarna och kikar in under en av de stora lavbevuxna stenarna, ser han ett par mörka pärlögon glänsa i mörkret. Snart urskiljer han konturerna av grisslan, där hon ligger och ruvar sina två oproportionerligt stora ägg, som hon knappast förmår dölja under kroppen. Han sticker ned handen i skrevan och närmar den till fågelns spetsiga näbb. Då öppnar grisslan sitt klarröda gap, väser som en retad orm och ger fridstöraren ett kraftigt nyp i fingret ... Men från äggen viker hon icke, den lilla hjältemodiga fågeln.

Grisselkobben.

Svärtorna, som redan slutat sin morgonflykt, ses parvis simma omkring i lä av uddarna. Då och då sträcka några prackor över skäret.

En gammal åd kommer simmande med en rad små bruna duntappar till ungar efter sig. -- Säkerligen äro de bland de första som kläckts här ute i Blålöga denna vår. Omkring dem simmar i tätt slutna led en skock kacklande »skröjor». Med en sådan säkerhetsvakt ha de små ejderungarna knappast någonting att frukta av den grymme barnarövaren havstruten, som allt emellanåt låter höra sin skrovliga bas, där han under tung flykt kretsar över det solglittrande vattnet längre öster ut. Skulle en trut drista sig till att söka röva bort en ejderunge mitt i en flock vaksamma honor, kan det hända -- så berättar man åtminstone -- att dessa från alla håll störta sig över den stora rovmåsen, gripa honom i vingbenen och trycka ned honom under vattnet, tills han ömkligen drunknar.

Men havstruten är, gudnås, icke den enda rövaren som är i farten en dag som denna ute i havsbandet. Giver man akt därpå, skall man hela morgonen få se ett nästan oavbrutet sträck av kråkor, som, kommande väster ifrån, sprida sig ut över de yttre skären och kobbarna. De komma en och en helt tyst och obemärkt och slå sig ned vid stränderna, som hade de kommit för att kalasa på av vattnet uppkastade musslor och döda fiskar. Men i verkligheten är det endast och allenast sjöfåglarnas ägg de vilja komma åt. Kråkorna äro, som man vet, specialister på ägg, och ute i skärgårdstrakterna leva de under vår och försommar nästan uteslutande på sådana. Många kråkor färdas dagligen miltals för att hämta den eftertrådda maten, under det att andra finna det bekvämare att slå sig ned och bliva bofasta på själva fångstplatsen. Några större träd att bygga bon i finns det ju merendels icke på sådana ställen. Det gäller därför att anpassa sig efter de lokala förhållandena och lägga redet, där så kan vara lämpligt, på grenarna av någon gammal vindpinad rönn- eller alruska, i en tät enbuske eller helt enkelt i en bergsskreva. Och lämnas de i fred av människorna och få ungar i boet, bliva även dessa uppfödda med ägg.

Slug och påpasslig som alltid, sitter kråkan på någon högt belägen punkt av skäret och väntar på tillfälle till en kupp. På vitfågelkobbarna, där gråtrutarnas, »ljusornas», fiskmåsarnas och tärnornas reden ofta ligga tätt som sjöbodarna vid ett gammalt fiskeläge, är det icke lätt att göra en sådan. Där är det så många vakna, skarpblickande ögon som giva akt på objudna gäster, och vitfåglarnas näbbar äro just icke att leka med.

Men allt som oftast uppstå tvister inom kolonien, tvister, som kunna var så häftiga, att de taga de agerandes uppmärksamhet helt i anspråk och komma dem att glömma allt annat omkring sig. Då är det tid för kråkan att smyga sig fram och lägga beslag på äggen, i något tillfälligtvis övergivet rede. Eljes är det egentligen de mera ensamt häckande ejderhonorna som få sitta hårt emellan för hennes lystnad efter ägg. Den ruvande åden har ett gott skydd i den höga ljungen och de täta enmattorna, men förr eller senare upptäckes hon vanligen av kråkans skarpa ögon. Några små stjärnlika dun, som lossnat från balen och blivit hängande i ljungen, mera behövs det icke för att leda gråkappan på rätt spår.

Är det nu en ung, oerfaren åd, som låter skrämma sig från redet av kråkans simulerade anfall, är saken snart utagerad. I regel ligger emellertid åden lugnt kvar på sina ägg och hugger morskt omkring sig, så snart

fridstöraren närmar sig. Då låtsas kråkan som om hon uppgiver försöket och flyger bort, dock icke längre än att hon kan hålla ett öga på ejderhonans boplats. Åden kan icke bli liggande på äggen i all oändlighet. Hon måste ju emellanåt gå ned i sjön för att äta och dricka. I regeln gör hon det på bestämda tider morgon och afton. Och då vet kråkan nogsamt att hålla sig framme. Hon sliter bort det tunna duntäcket, som åden, då hon lämnade boet, brett över de stora, grågröna äggen, hackar hål på ett av dem, sticker undernäbben i hålet och flyger bort med ägget för att i lugn och ro sörpla i sig innehållet. Och så håller hon på, så länge det finns ett ägg kvar i redet.

Krossade och tomma skal av ejderägg, kringströdda över allt på skären, vittna sommaren lång om kråkans glupska framfart. -- Och så var det även nu ute på Blålöga.

-- Det är rent märkvärdigt så envetna å fulla i hålen kråkfulingarna kan vara, då de ä frågan om att komma åt ejderägg, säger Jan-Erik till sin vän stadsbon. Jag satt en gång där borta på Gästharan -- han pekar öster ut -- och såg hur ett par kråkor höll på med en åd, som låg på ägg på en kobbe ett par hundra meter därifrån. Jag hade själkikaren me, så jag kunde se herrskapet lika bra, som om jag haft dom alldeles inpå näsan. Kråkorna va tydligen hane å hona, å att dom hade bo någonstans här på kobbarna kunde man förstå. Först gav sej den ena te å flaxa å hoppa å leva toki framför näbben på åden, tills hon ble ursinnig å börja hugga omkring sej. Då kom den andra kråkan smygande bakifrån å nöp åden i stjärten, så att hon måste snurra runt för å kunna fre sej. Å på de sättet höll dom på kanske i en halvtimmes tid att anfalla åden än från de ena än från de andra hållet. Till sist, då ådstackaren va nästan slut utå ansträngning å bara låg där å flämta, hoppa dom fram på var sin sida om henne, högg tag i vingbena på henne -- å släpa henne ur redet. -- -- -- ja, det gjorde dom!

Då tyckte jag förstås, att de börja gå för långt, så jag tog bössan å rodde över te kobben för å lära kråkfulingarna veta hut. Men då jag kom dit, hade dom redan hunnit me å göra pannkaka på fyra utå dom sex äggena, å åden låg å sam ute i sjön å visa ingen lust att gå i land vidare. Å kråkorna, ja, dom klara sej förstås som vanligt, å inte va jag heller i stånd te å hitta deras bo. -- -- --

Efter frukosten beslöto sig våra resenärer för att fara över till Österskäret, det största och märkligaste i hela Blålöga. Innan de gingo i land där, gjordes emellertid en avstickare till en liten kobbe, där havstruten sedan gammalt brukar häcka i förnäm avskildhet. Att Jan-Erik icke misstagit sig om platsen, därom blevo de snart övertygade, då ett par stora måsfåglar med vitglänsande kroppar och sotsvarta vingar under indignerat skrän och kacklande höjde sig från kobben vid båtens annalkande.

Redet var lätt funnet, där det låg bland rörflen och vårbrodd i en sänka mellan hällarna.

Havstruten häckar tidigt, och ur det ena ägget har kläckts en liten grådunig, svartfläckig unge, som fastän han väl icke kan vara många timmar gammal, redan tyckes hava lärt sig konsten att ligga orörlig och agera grästuva. Det andra ägget är till synes ännu helt. -- Men vad nu! Det lever ju, det rör sig, rullar fram och tillbaka i balen. En liten vingstump petar ut genom ett hål på sidan, och genom ett annat hål ser man en näbb energiskt arbeta på att bräcka skalet.

För stadsbon är detta lilla intermesso någonting nytt och underbart, som tager hela hans intresse i anspråk. Men Jan-Erik får en dolsk blick i ögonen, där han står och betraktar trutroken och det levande ägget. Hans gamla inrotade hat till skärens rovriddare, havstruten, har vaknat. -- De där, säger han, ä huggormars avföda, som man egentligen borde göra slut på med detsamma. -- -- -- Men, tillägger han, vi ä välan ändå människor. -- Och därmed går han tillbaka ned till båten.

Så kommo de då till Österskäret, en långsmal anhopning av urberg, sträckande sig väl en kilometer i öster och väster och sönderdelad av från sidorna inskjutande vikar och laguner, så att man oupphörligt nödgas gå i siksak för att komma förbi vattensamlingarna. Väldiga mattor av ljung och krypenar täcka bergen med undantag av själva klintarna, medan sänkorna gömma på små saftiga ängar med sälting och skörbjuggsört, majvivor och förgät mig ej, gropmossar med hjortron, tranbär, kråkbär, hönskornell och knoppande Iris eller små »bäckar», omgivna av rörflen och enstaka kaveldunstånd. Några låga, vindslitna rönn- och alruskor samt vide-, tistron-, hallon- och björnbärsbuskar äro, krypenarna och ljungen icke medräknade, de enda vedartade växter som förmå trotsa de hårda vindarna på skäret.

Strandskatan gör som vanligt alarm, då de gå i land. Rödbenan sitter och bockar på en sten för att slutligen taga till vingarna och skrikande och okvädande följa dem långt inåt skäret. Roskarl och strandpipare trippa fram över hällarna. Skärpiplärkan kvittrar, stenskvättan far smackande omkring mellan blocken, och den lilla törnsångaren låter höra sin enkla visa bland buskarna. I de små becklagunerna simma bröllopsskrudade bergänder par om par, och mellan sävruggarna i en liten kärrputt ligger en gulögd, tofsprydd vigghona på ägg, utan att låta störa sig av de besökande.

Här är den spirande rörflenen avklippt tätt invid marken, som om lien gått fram. Det är grågäss som gått här och betat. Man hittar deras spillning och fällda fjädrar och vingpennor litet varstädes på gräsfläckarna och utmed stränderna.

Det gäller att gå försiktigt fram, om man skall få se något av de präktiga fåglarna. -- I fall de nu äro kvar på skäret. -- -- -- Jo, verkligen! Där borta på berget, på andra sidan den gröna ängskilen, står en flock på fem gäss med sträckta halsar, spända och uppmärksamma likt soldater i »giv akt». Den vita, mörkbandade undersidan bryter skarpt av mot den i övrigt gråbruna fjäderdräkten, då de stora fåglarna i nästa ögonblick lyfta och med långsamma, avmätta vingslag sträcka öster ut över sjön.

Det är hanar och ungfåglar som under sommaren föra ett sällskapligt liv härute, medan de gamla honorna söka ensamheten på något mindre, avsides liggande skär, där de i lugn och ro kunna ruva sina ägg och tillbringa den för fåglar av deras släkte så farliga ruggningstiden, under vilken de förlora förmågan att flyga.

Ju längre österut på skäret de båda vandrarna komma, desto vidsträcktare bliva en- och ljungmattorna och desto tätare ligga ejderbona. Jan-Erik vet av erfarenhet var dessa äro att söka, och hans förmåga att upptäcka de

ruvande ådorna är så fenomenal, att det icke händer mer än ett par gånger att de skrämma fåglarna av redet, och detta fastän de gå där i timtal och söka och räkna.

På sina ställen höja sig hällarna till höga, rundade klintar, som, gödslade med fågelspillning, bära en frodig och mångfärgad vegetation av lavar och saftiga örter. Där sitta grupper av fiskmåsar, sillmåsar och gråtrutar och lysa som vita praktblommor mot den grågröna vägglaven, den bleknande vårbrodden och den uppspirande röda ängssyran. Då de båda männen komma närmare, lyfta vitfåglarna från bergen, men endast för att likt pappersdrakar bliva stående i luften på några famnars höjd över sina boplatser.

Ett annat sällskap vitfåglar har slagit sig ned på ett litet saffransfärgat grund nära södra stranden av skäret. De ha slutat sitt morgonfiske och sitta nu nöjda och mätta med näbben vilande mot den fyllda krävan.

Rätt som det är blir det oro i lägret. En av sillmåsarna giver till sitt varningsläte, och snart stämmer hela sällskapet in med ett öronbedövande oväsen, gapande och skrikande i näbben på varandra. Det är icke några vanliga måsskrik; det är kvidan och våndan, det är rop av förtvivlan och vanmäktig vrede.

En mörk fågel av en fiskmås' storlek kommer svävande utmed stranden, hejdar sig plötsligt i flykten och drabbar i båge nedåt mot måsarna på grundet för att ögonblicket därpå åter höja sig likt en hök, som slagit fel på sitt byte. Det är labben, »Svart-Lasse», alla vitfåglars tuktomästare och spögubbe, den påpasslige tullsnoken, som obönhörligen kräver sin tribut av deras fångst, även om denna redan skulle ha gjort resan ned i vederbörandes kräva.

Måsarna jämra sig allt högljuddare, och när labben för andra gången kommer jagande, lyfta några av dem tungt och motvilligt från grundet. Genast har labben utvalt sitt offer, en stor sillmås, som får sig ett nyp i bakgumpen, så att han skriker ännu värre än förut, under det han höjer sig i luften och ökar farten. En sillmås är ingen dålig flygare, när han lägger manken till, men här kommer han ohjälpligt till korta. Labben förstår att alltjämt hålla sig över måsen, och likt en falk drabbar han gång på gång ned på denne, som gapar och skriker som i dödsångest. Allt tätare komma labbens anfall, allt våldsammare träffa hans stötar, än på vingbenen än på bakkroppen. -- Ända tills det pinade offret med en kraftansträngning giver upp fisken, som han haft i sin kräva.

Pilsnabbt skjuter labben ned och uppfångar godbiten i luften, innan den hunnit halvvägs till vattnet. För ett par minuter slår han sig ned på en kobbe och slukar i sig rovet. Och så är han åter färdig att flyga bort till vitfågelsgrundet och fortsätta sitt »sista paret ut» med måsarna, som skrika och jämra sig, så snart de få se en skymt av honom, men aldrig tyckas komma på den idén att göra gemensam sak mot sin plågoande. -- -- --

Nu närma de sig sydöstra udden, där den berömda »Torrmulsborgen» är belägen. Det är en sönderklyftad bergbrant, som, där den ligger med sina stenvallar, hyllor och avsatser, dominerande omgivningarna, om något gör skäl för benämningen borg. Mellan själva borgen och sjön utbreder sig en mäktig strandvall av stora block

och stenar, bland vilka strandråg och kaveldun spira och Angelica, fackelblomster och renfana om högsommaren utveckla en lysande färgprakt.

Tordmularna ha nyligen kommit söder ifrån och knappast hunnit börja sin äggläggning. Några ses sitta utposterade som väktare på borgens vallar, andra simma flockvis omkring ute på den solglittrande sjön, under det åter andra i vinande flykt sträcka utåt havet och tillbaka in emot land. Jan-Erik uppskattar borgens hela besättning till ett femtiotal par; men fåglarnas oavbrutna kringsvärmade gör, att de förefalla att vara långt flera. På surrande vingar går den pilsnabba flykten i vida cirklar, som omspänna hela arkipelagen öster ut, så långt människoöga når. Då och då slår en fågel ned på berget, men knappast har han satt sig, förrän han börjar ruska på sig och sträcka på de smala vingarna, och så bär det åter i väg i susande kretslopp utan mål.

Det hela har någonting så oroligt och jäktande över sig, att stadsbon i längden blir trött i ögonen av att se på och vänder ryggen åt Torrmulsborgen för att i stället betrakta de andra fåglarna.

Och sådana av olika slag finns det gott om på udden av Österskäret. Grisslor bygga i blockmarkerna, längre bort, måsar och tärnor skrika och stimma på grunden, och det ena pärlbandet efter det andra av sträckande fåglar drager förbi. Än är det en tropp ungejdrar eller svärtor, än några snabbflygande viggar, ett sällskap pracknissar eller några granna anddrakar. Då och då ser man även den karakteristiska silhuetten av en flygande lom avteckna sig mot den klara luften.

Från klinten ovanför borgen är det en präktig utsikt över så gott som hela Blålöga skärgård.

De båda höga landen rakt öster ut äro Gulskär och Ljusharan, där vitfåglar häcka i sådana massor, att bergklintarna genom kikaren se ut som fjälltoppar, täckta av evig snö. Och ännu längre bort, så långt borta, att de förlora sig i ett fjärrblått töcken, ligga Svartbådan, sälarnas älsklingsplats och Skarvgrundet, där de dekorativa storskarvarna eller havstjädrarna vår och sommar hålla till, dock utan att häcka, och överhölja berghällarna med sin ymniga, frätande guano, så att all växtlighet förkväves och den lilla kobben gör intryck av en vulkanisk ö, betäckt av aska efter en nyligen inträffad eruption.

Även ett besök där ute hoppas våra resenärer hinna med, innan majdagen är till ända. -- -- --

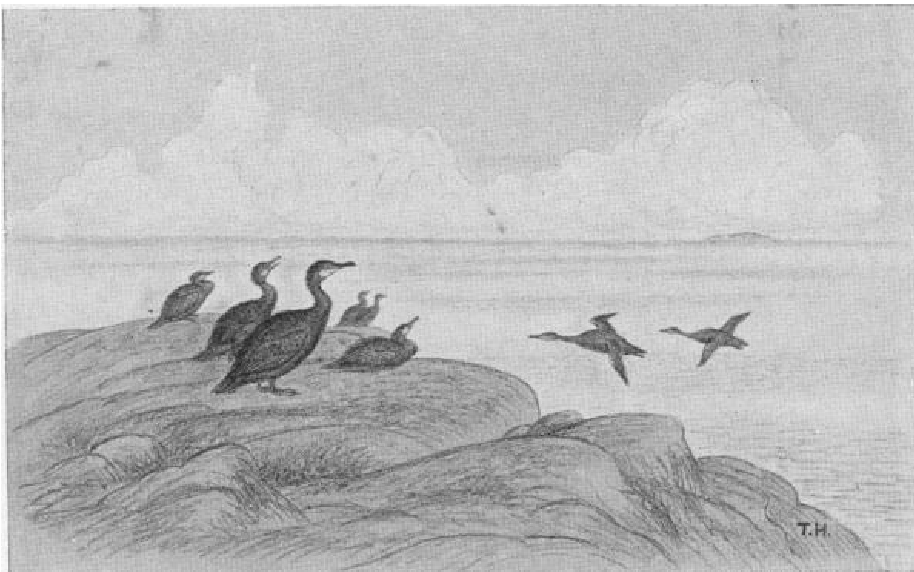
Torrmulsborgen.

Stadsbon fortsätter ut på yttersta udden och slår sig till ro med ryggen mot en av vårsolen upphettad häll. Där han sitter med fågelsvärmarna över sitt huvud och runt omkring sig och med alla dessa mångstämmiga läten och lockrop genljudande i sina öron, försjunker han i tankar och drömmerier.

-- Här om någonsin är fåglarnas rike, och så borde det förbliva ... Här borde egentligen människor aldrig få sätta sin fot!

Nere vid stranden, där bränningen, trots vindstillan, mumlar och sjuder, ses några i urberget utsvarvade, sällsamt formade hällkar och strandgrytor. Vattnet i karen har antagit samma kolorit som en på deras botten och sidor växande rödaktig alg och lyser motsols i läckraste mahognyfärg. Det hela påminner om stora dryckesbålar, fyllda med mustig brygd. -- Ägirs mjödkar, eller vad!

Här i denna färgglada, äkta Böcklinska omgivning, vid detta blåa hav, på dessa gigantiskt formade, solbelysta strandklippor skulle han vilja se den gamle havsguden själv med hela sin hovstat

Skarvgrundet.

stiga i land för att tömma en skål till skärgårdsvårens ära. -- -- --

Måsarna ha för en stund upphört att skrika. Havet svallar, böljorna klucka och viska så sövande ...

Men vad nu! Har han verkligen setat och somnat? Drömmer han? -- Där nere vid stranden står ju en naken havsman och grinar i solen. -- Månne hans majestät Ägir i egen våt person eller bara en av hans tritoner, en sådan där munter och jovialisk figur, som brukar sitta till häst på den bångstyrige tumlarens rygg?

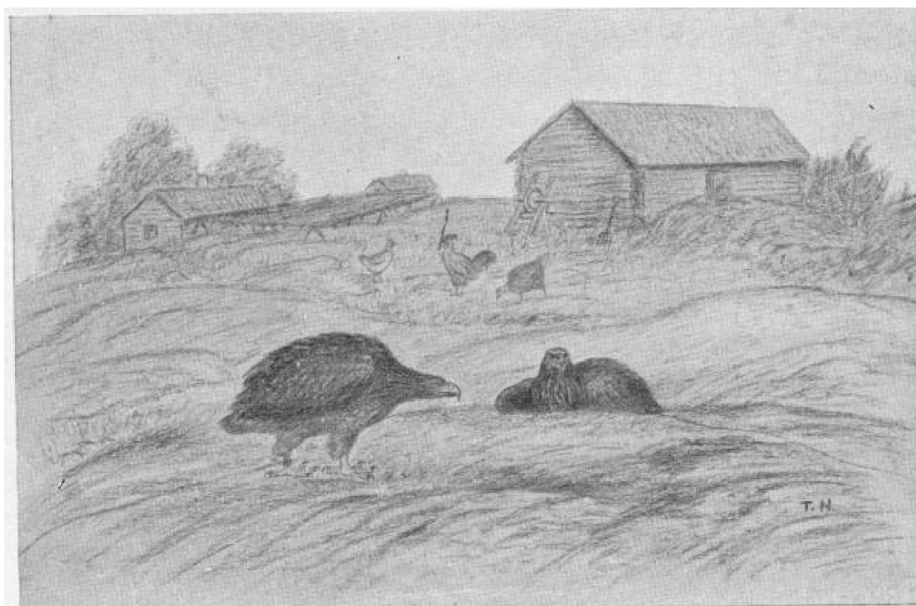
Det leende ansiktet med den rödaktiga skepparkransen under hakan och den ävenledes något rödskimrande näsan förefaller honom i varje fall så märkvärdigt bekant. -- Minsann, är det icke Jan-Erik som står där vattendrypande och röd i skinnet, efter att ha tagit sig ett bad i de vårkyliga vågorna!

-- Hi-hi! skrattar han, då stadsbon går bort till honom för att följa hans exempel. -- Hi-hi! Jag tyckte, att de va så skönt å ljuvligt här ute på udden, så jag kände på mej, att jag måste göra någe riktigt tokigt. Å så kom de för mej, att jag skulle ta mej en dopp.

-- Nå ja, nog kan jag förstå, att det är litet friskt i vattnet så här års, men inte var det väl så tokigt tänkt att ta sig en doppning här i solvärmen, tyckte stadsbon.

-- Nä, kanske de, sade Jan-Erik. -- Men inte kan de väl vara så värst klokt heller utå en töcken som jag, som bor ve sjön men ändå inte har känt en vattendroppe på min kropp på tjugu år ... Nu ä de i alla fall gjort, sa han som försvor sej. Å skönt va de! Jag känner mej ackurat som när jag var ung i tiden.

Men de ä säkert, att vad som gör att de ä så härligt här ute på Blålöga, de ä dom många fåglarna ... Vänta bara te dom har fått göra slut på fåglarna här liksom i dom andra skärgårdarna! Jag vill inte tänka på hur det kommer att vara här ute då. Det blir som i en öken å värre ändå!

FÅNGNA KUNGABARN. -- HERRAVÄLDET I LUFTEN.

GAMMEL-BYN på hemlandet gör ett utpräglat intryck av vad den ju också är, ett typiskt gammaldags fiskeläge. De låga röda och grå stugorna ligga uppkrupna på släta berget litet hur som helst. Kring en del av dem har man genom att lägga upp murar av kullerstenar och bära dit matjord lyckats åstadkomma riktigt trevliga små täppor, där syréner, brandröda liljor, gul och blå Iris, löjtnantshjärtan, kattost och vallmo blomma om sommaren, skyddade mot hönsen av upphängda nättrasor. De flesta ha emellertid ingen annan växtlighet och grönska omkring sig än fetknoppen och gräslöken, som spira i bergsprickorna. Och det är svårt för hunden och katten att finna skugga, då solen står som högst på himlen.

Mellan stugorna sträcka sig långa rader av skötbräden, på vilka strömmingsskötarna ligga utbredda likt väldiga svarta bårtäcken, översållade med de kvarsittande fjällens silverpaljetter. Nere vid sjön ligger en tät gyttring av gamla lutande sjöbodar och »gistgårdar» och en hel labyrint av lika fallfärdiga båtbryggor. På andra sidan en djup inskjutande vassvik, över vilken en gles bro av slippriga kullerstenar förmedlar samfärdseln, höjer sig kapellet över kyrkogården och den i lummig trädgrönska inbäddade prästgården. -- -- --

Det var sommar, och sommargästerna från storstaden hade dragit in i stugorna i Gammelbyn, medan öborna själva hyst in sig i bodar och småkåkar och var eljes de kunde få tak över huvudet.

En liten folksamling vid en av gårdarna nära handelsboden gav till känna, att någonting ovanligt var å färde. På

ladugårdsbacken, strax invid gödselhögen, syntes ett par underliga figurer, som på långt håll erinrade om kolossala ligghönor, där de krupit ihop bland utkastad halm och bråte. -- -- -- Det var två nästan fullvuxna örnungar av den fordom talrika, nu nästan utrotade stammen Haliaëtus albicilla, som lågo och flämtade i solhettan. Det stank av strömmingsråk, som man bjudit dem att äta men som gårdens höns i stället gingo och plockade i sig; och omkring dem stod en surrande sky av bromsar och flugor.

De voro kläckta av Storö-örnarna och hade vuxit upp i boet på Stora Sikö. Mannen, som rådde om marken, hade sett dem sitta på bokanten, då han var över till ön i något ärende, och så hade han beslutit sig för att hämta ned dem och taga dem med sig hem. -- -- -- Icke för att han hade klart för sig vad han egentligen skulle göra med dem. Men en så stor och sällsynt fågel som en örn borde väl alltid vara värd några riksdaler, bara man kunde få tag i någon köpare. Och det vore väl i alla fall bra galet att ha sådana där åbäken häckande på sin mark, utan att åtminstone göra ett försök att draga nytta av dem.

Så hade han fällt en gran och rest den som stege mot örnfuran, klättrat upp och stoppat örnungarna i en säck, som han med hjälp av en lina hissat ned till marken. -- Det var förresten i grevens tid han hämtade dem, ty de voro alldeles fullfjädrade och kunde hava flugit sin väg vilken dag som helst.

Och nu sutto de, som sagt, på ladugårdsbacken, bakom handelsboden, ett föremål för nyfikenhet och undran från alla, som hade sina vägar förbi.

-- Stackars pippina! Törs jag ge dem var sin sockerbit? frågar helt välmenande en liten stockholmsfröken.

-- Vad är det för ena rysliga djur? spörjer en annan dam med en hel flock småttingar i släptåg. -- Vad säger ni -- örnar! Finns det sådana här? -- -- -- Örnar, som bruka röva bort små barn och äta upp dem! -- -- -- Usch, då våga vi då inte bo här en dag längre!

Och medan skolläraren, som även befinner sig i sällskapet, går hem för att rådfråga sockenbiblioteket och se efter vad auktoriteterna ha att förtälja om örnarna som barnarövare, fortsätter diskussionen kring de stackars fångarna.

Se, sådana näbbar, och sådana förskräckliga klor sedan! Så rovgiriga de måste vara! ... Är det underligt att det blir ont både om fågel och fisk ute bland holmarna, då man skall föda sådana där rövare och storätare! Nej, det borde inte få finnas en enda örn eller hök och inte några kråkor heller förstås. -- Där var åtminstone för tillfället ingen, som ville eller vågade taga skärgårdens Gammel-Ante i försvar.

Till sist började en manlig individ bland sommargästerna peta på örnungarna med sin käpp. -- Upp, med er, era latmaskar! sade han. -- Upp och spring bara!

Och de stackars örnungarna reste sig skrämda och började, kutryggiga och bredbenta, lufsa omkring på berget.

Då brast hela publiken i skallande skratt, oförstående människors dumma flatskratt, som de alltid låta höra, då de tro sig se något löjligt hos ett djur.

-- Det var ena lustiga krabater! Så otympligt de skumpade iväg. De gingo ju sämre än ankor!

Och så fingo örnungarna hålla på att till publikens nöje springa fram och tillbaka på berget. Längre kommo de ej, ty de voro tjudrade vid en påle med skötlinor, som bundits om ena foten på dem. -- -- --

Ett par veckor varade örnungarnas förnedrande fångenskap, och hela tiden voro de utsatta för människornas dumma skämt och närgångenhet.

Det var den tiden då de skulle ha börjat flyga, och man såg dem allt emellanåt göra våldsamma försök att med hjälp av sina vingar komma bort från solsteket och smutsen och flugplågan på ladugårdsbacken. Vid sådana tillfällen var det en omtyckt sport bland byns pojkar att, då örnungarna höjt sig ett stycke över marken, hala in på tjuderlinorna, så att de med en duns tumlade tillbaka ned på berget. -- -- --

En kväll satt jag och metade abborre vid mynningen av Hemsundet mitt emot Gammel-byn, då jag fick se ett par örnar komma svävande över skogen på Storö. Mot sin vana kommo de ända fram till fjärden, där de på betydlig höjd seglade fram och åter. Och så höllo de på, ända tills solen sjönk och skymningen sänkte sig över fjärden.

Det var Storö-örnarna ... Att de spejade efter ungarna, som de med sina skarpa ögon upptäckt, där de sutto fängslade på berget borta vid människornas boplats, därmed var jag från början på det klara. Och min övertygelse övergick till visshet, då jag de följande dagarna såg gammel-örnarna upprepa samma manöver morgon och afton, på samma ställe och vid samma tider. Likt ett par stora pappersdrakar stodo de där och vajade över Storö-udden och Hemsundet, oavvänt spejande mot de sammangyttrade gårdarna i Gammelbyn.

Det var för tragiskt med den där åter och åter upprepade spaningsflykten. Jag kunde icke längre förbli overksam, och så gick jag till mannen, som hade örnungarna, och bjöd honom pengar för att han skulle föra dem tillbaka ut på holmarna och släppa dem där. -- Föräldrarna, som aldrig släppt dem ur sikte och fortfarande tycktes ha dem i ständig åtanke, skulle nog taga hand om dem, tänkte jag. --

Men det ville han alls icke höra talas om. -- Nej, hade han haft besvär med att få ner örnungarna ur boet och

frakta dem med sig hem, så skulle han väl, för böveln, inte släppa dem igen! -- --

Han försökte bjuda ut dem åt den Zoologiska trädgården i staden, men där hade man redan en hel uppsättning av havsörnar och ville icke ha några flera. Till sist tröttnade han på hela historien, slog ihjäl örnungarna och sålde dem för en spottstyver till styrmannen på skärgårdsångaren, som i sin tur avyttrade dem till en uppstoppare i staden. -- -- -- --

Våren därpå gjorde jag ett försök att få örnarna och deras häckplatser på hemholmarna fridlysta. Kunde man bara bringa det därhän, skulle ingen längre våga störa örnarna i deras hemfrid, ingen skulle få skjuta de stolta fåglarna och ingen röva bort deras ägg och ungar eller fälla deras boträd. -- Ja, så hade jag åtminstone räknat ut det.

För att få en fridlysning till stånd fordrades emellertid först och främst skriftligt medgivande av samtliga delägare i holmarna, inalles fyrtiotvå stycken.

Jag använde nästan en hel majvecka för att gå omkring i byarna och stugorna på ön och samla de nödiga underskrifterna.

Mitt ärende var ju i viss mån ägnat att sätta vederbörandes förstånd och goda vilja på prov. Och det må förlåtas mig, att jag ansåg mig kunna värdesätta människorna efter de svar de gåvo på min begäran.

Några, i synnerhet bland de äldre, visade sig till fullo förstå vad saken gällde och uttalade oförbehållsamt sin glädje över att få vara med om att bereda vännen Gammel-Ante en fredad tillflyktsort på hemholmarna. Andra åter kunde icke rätt begripa vad det skulle tjäna till att skydda en rovfågel, som levde av andra djur och som, om han också icke gjorde så stor skada, knappast heller kunde anses vara till någon vidare nytta ... Men eftersom grannen skrivit på -- så för all del ... Inte skulle de sätta sig på tvären.

Men så var det också några som i mer eller mindre förtäckta ordalag läto förstå, att den, som ville freda en sådan fågel som havsörnen, knappast kunde hava alla skruvar i behåll. -- En sådan där förskräcklig varelse ..., ett sådant lett åbäke ..., en sådan där ond ande! Den som sett honom på nära håll med hans förskräckliga näbb och gruvliga klor, måste rent av fråga sig om inte hin håle själv såge ut ungefär på det sättet!

När allt kom omkring, var det likväl ingen som nekade sin underskrift, icke ens de, som liknat örnen vid den lede själv. Och de bland de gamla, som icke gått i någon skola och fått lära sig skriva, ritade på fadrens vis sina enkla bomärken på papperet.

Men ännu funnos många om och men, innan fridlysningen kunde bliva verklighet. Bl. a. skulle det vara yttrande

av sakkunniga myndigheter, varefter länsstyrelsen skulle fatta beslut i saken.

Då länsstyrelsens resolution omsider kom, innehöll den föreskrift om att havsörnens fridlysning skulle tillkännagivas och utmärkas genom icke mindre än tolv stycken anslagstavlor, uppsatta vid de vanliga landningsplatserna på holmarna. -- Ett dussin skräpiga anslagstavlor på de vackra, obebodda holmarna ... Vilken tilltalande syn! Och vilket förträffligt medel att locka dit alla kringfarande sommargäster och sommarseglare och andra obehöriga: -- Hitåt, gott folk! Här bjudes en enastående sensation. Här häcka skärgårdens sista havsörnar. Kom och se dem! Kom och tag deras ägg! -- Havsörnsägg hittar man icke var som helst nu för tiden. Behöver ni dem icke själv, så kan ni ju sälja dem till någon samlare och ta bra betalt. -- Men ni har ju bössa med. -- Nå, så lägg er då i försåt och skjut en av de gamla fåglarna! ... Tänk, att få skjuta en sådan fågel som en örn och sedan berätta därom för sina vänner!

Nej, en sådan anordning skulle ju hava blivit raka motsatsen till vad som åsyftats med fridlysningen. Och så såg jag mig nödsakad att låta hela saken förfalla.

Men det var någonting som jag icke tagit med i beräkningen. -- Tidningarna hade haft en hel del att berätta om den tillämnade örnfridlysningen, och så befanns det en vacker dag, att skärgårdens Gammel-Ante blivit vad man brukar kalla populär. Och popularitet är nu, såsom var man vet, en mäkta vansklig sak för den, som kommit i åtnjutande därav.

Dittills hade det varit högst få utom ägarna till hemholmarna som vetat om örnarnas tillvaro där eller tagit någon närmare notis om dem. Nu skulle alla, skärgårdsbor och sommargäster, motorbåtsfarare och sommarseglare ut till holmarna för att se dessa märkvärdiga fåglar, som kommit ett sådant buller åstad. -- Ja, det hade knappast kunnat bliva värre, om länsstyrelsens anslagstavlor verkligen satts upp vid båtlägena.

På så sätt stördes örnarna i sin häckning till den grad, att det ett år såg ut som skulle de helt och hållet övergiva hemholmarna. Dess bättre upphörde emellertid amatörornitologernas intresse för örnbona lika hastigt som det kommit. -- -- --

En sommardag några år senare kom en verklig djurvän och naturälskare ut till holmarna för att titta på örnarna, som nu åter hade hunnit hämta sig en smula från människornas närgångna uppmärksamhet. Då han stod vid örnfuran på Storö och såg en nästan flygfärdig unge, käck och skarpögd, blicka ned över bröstvärnet på den höga grenborgen, erfor han en livlig önskan att göra någonting för de präktiga fåglarnas skyddande.

Snart var han färdig med en plan, som röjde både människokännedom och sinne för livets realiteter. Han ville skänka socknen en penningsumma, av vilken räntan under namn av »Gammel-Antes gåva» årligen skulle utdelas som premium i öns skola. För den händelse att havsörnarna till följd av förföljelse försvunne från sina gamla häckplatser på holmarna, skulle emellertid socknen vara skyldig återställa beloppet, som då skulle anslås till

annat ändamål.

Skolrådet på ön, som närmast hade med saken att göra, mottog med tacksamhet den erbjudna donationen, och Gammel-Antes vänner hoppades, att det därmed skulle vara väl sörjt för hans fortbestånd på hemholmarna.

Men nästa vår hände det icke desto mindre, att en av Storö-örnarna -- det var, som väl var, hanen -- blev skjuten och såld till uppstoppning. Saken hade kanske aldrig blivit bekant, om icke ångbåtsstyrmannen, som med vanlig tjänstvillighet i dylika fall åtog sig att taga med den skjutna örnen in till staden, varit nog oförsiktig att låta den ligga obetäckt på fördäck till allmänt beskådande.

Det var ett par pojkslynglar, som genom att lönnmörda örnen hade velat visa sin manhaftighet och på samma gång reta skolrådets ledamöter, till vilka de hade ett horn i sidan.

*

Emellertid hade den nya tiden och den förträffliga civilisationen börjat sträcka ut sina tentakler till hemlandet och hemholmarna. -- Ja, egentligen hade den ju gjort sig påmint långt förut. Men nu visade den sig så påtaglig och i så många olika skepnader, att man snart sagt för varje dag kunde iakttaga dess långsamma men säkra frammarsch.

En gumma i Snävet hade kommit på den tvivels utan goda idén att odla jordgubbar för avsalu på staden. På de små åkerlapparna på ön, där den återstrålande solvärmen från de omgivande berghällarna under högsommaren alstrar en verklig drivhustemperatur, trivdes jordgubbarna alldeles förträffligt och blevo större och saftigare än annorstädes. Därtill kom att de mognade, först sedan jordgubbssäsongen inåt landet redan var över, vilket gjorde att man kunde taga mera betalt för dem, än vad eljes varit fallet.

Gumman i Snävet gjorde lysande affärer. Grannarna följde hennes exempel och förvandlade sina tegar och åkrar till jordgubbsland. Snart stod var och varannan jordbit mellan bergknallarna fullsatt med jordgubbsplantor i långa rader, och strömmingsskötar och nät fingo långa tider hänga obegagnade i sjöboden, medan fiskaren skötte sina jordgubbsodlingar.

Och när jordlapparna på hemlandet icke ville räcka till för ändamålet, for man över till holmarna och började med yxa, spade och hacka gå till storms mot de blommande lövängarnas små paradis. Ekar och lindar, häggar och hasselbuskar och alla vårens och sommarens fagra blommor fingo rymma fältet för plantorna med de begärliga röda skenfrukterna. Efter några år fanns det knappast en löväng eller ett kärr på holmarna, som icke genomkorsades av stengärdsgårdar och avloppsdiken och inneslöt ett eller flera taggtrådsomgivna jordgubbsland. Och invid landen byggdes stugor, i vilka jordgubbsodlarna lågo om nätterna för att vakta sina mognande skatter. Litet här och där lades det upp komposter med gödningsämnen. Från komposterna, som merendels bestodo av

sopor, ditforslade i pråmar ända ifrån staden, spreds allt möjligt vederstyggligt avskräde över kringliggande marker, så att det på sina ställen såg lika skräpigt och bedrövligt ut i skog och på äng som i utkanterna av en storstad.

Så kom turen till skogen. Det var under det världsskakande krigets tid med dess brist på alla slags förnödenheter. Skärgårdsångarna måste eldas med ved i stället för kol, och händelsen gjorde att skogen på hemholmarna fick släppa till det mesta av veden. Gammal skog och ung skog, timmerträd och martallar, uråldriga levande sjömärken, vilkas stammar och grenar böjts och vridits till de underligaste gestalter under århundradens nappatag med vinden -- allt fälldes och höggs upp till ved. Det var bara en tillfällighet att icke örnfurorna fingo göra de andra träden sällskap.

Kristiden gav med sig, bränslebristen upphörde, och ångbåtsbolaget behövde icke längre någon ved. Men öborna hade fått blodad tand och fortsatte oförtrutet att skövla skogen på hemholmarna.

De obebodda, jungfruliga holmar, jag talat om i början av dessa skildringar, äro icke längre varken obebodda eller jungfruliga.

Först var det den gamle doktorn, djur- och blomstervännen, som kom att så förälska sig i Porsö, att han icke gav sig någon ro, innan han lyckats förvärva ett område på sydsidan av holmen och där byggt sig en sommarstuga och anlagt en frukt- och blomsterträdgård. Andra naturvänner, som kommo dit och fingo se vilken förtjusande tillflyktsort han valt, grepos av begär att skapa sig liknande idyller. Och så har det gått därhän att sällan ett år förflyter, utan att man ser en ny byggnad resa sig på något av småskären kring hemholmarna. På Stenör’n har motorklubben från staden anlagt hamn och uppfört ett ståtligt klubbhus; på hemholmen ser man om aftnarna den skarpa solreflexen från glasverandan på en sommarstuga; från klinten av den höga, sönderklyftade Utterkobben, där uttern förr hade »friberg», i vilket han låg trygg både för människor och hundar, skjuter en av en utsiktsterrass omgiven flaggstång upp mot skyn; och på det vackra Solskensskäret längst ute emot Österfjärden har en sportstuga med båthus placerats mitt på svärtornas, strandskatans och rödbenans forna häckplatser.

Ännu så länge är det visserligen endast anläggningar i smått, men när som helst kan det uppenbara sig någon matador med tillräckligt med pengar och företagsamhet för att taga hand om hela den härliga arkipelagen och omskapa den efter sitt huvud och sina nycker. Så har det redan gått på så många andra ställen ute i skärgårdarna. Några mil härifrån, söder ut i den sörmländska skärgården, finns t. ex. en samling öar, som för icke länge sedan kunde tävla med hemholmarna i fråga om vacker och ursprunglig natur och rikt och omväxlande fågelliv. Dit kom en jaktvårdsivrare en fabrikör av tysk extraktion och gjorde sig till envåldshärskare. Med bössa, saxar och gift utrotade han alla vilda djur och fåglar på holmarna -- icke ens måsar och tärnor lämnade han i fred -- för att sedan inplantera tyska harar och fasaner. Och än värre! Han lät bygga välvda träbroar mellan kobbarna och små belvederer i schweizerstil på bergklintarna, så att det hela den dag som i dag är ter sig som ett tivoli i någon tysk småstad an der See. -- -- --

Nå ja, med odlingen, skogsskövlingen och bebyggelsen ute på holmarna är det nu som det är. Man kunde ju

förstå, att allt detta förr eller senare måste komma.

Värre är det med denna ständiga oro och osäkerhet, detta jäkt och buller, som skapats genom skärgårdens nya samfärdsmedel, de osande och smattrande motorbåtarna. Det tog endast några få år för dem att fullständigt undantränga både skötekan och långbåten, dessa smäckra, välbyggda farkoster med anor från hedenhös, ledungasnäckans och drakskeppets ätteläggar, som tyst och lätt gungade på vågen likt simmande vitfåglar.

Och man förvånar sig icke däröver, då man besinnar vilken revolutionerande makt som ligger förborgad i den lilla bensinmotorns stålmekanism. -- Med en dylik behändig apparat i båten behöver man ju knappast bekymra sig om väder och vind utan sitter där som en riktig herrekarl och färdas på några timmar sträckor, som förr krävde dagar och dygn. Det har blivit nästan en barnlek att lägga strömmingsskötar, sedan man kan spänna i väg med motorbåt ut till havs fram på eftermiddagen och vara hemma igen morgonen därpå, tids nog för att hinna »reda av» och få fångsten med ångbåten in till staden. Och icke behöver man numera ha något bekymmer för att kobetet ej skall räcka till, då det, om så skulle behövas, går i en handvändning att frakta kreaturen långt bort till utkobbarna och man far till mjölkningen i motorbåt i stället för att som förr sitta och träla och ro.

Bittida och sent ljuder motorsmattret över fjärdar och sund, uppkallande eko från berghällarna och överröstande själva stormens brus. Endast under förnatten, då fiskaren ligger och sover i sin båt, i väntan på att strömmingsstimmen skola gå på de utlagda skötarna, upphör oväsendet för några timmar.

Sälarna ha nästan helt och hållet övergivit skärgårdarna. -- De kunna ju aldrig gå upp på ett grund för att vila och sola sig, utan att genast bliva störda av det beständiga surret och knattrandet. Ejdrar, svärtor och skrakar fly till havs, så snart de fått sina ungar i sjön. Ja, det finns folk som påstår, att själva fisken försvinner från vikar och grundbankar, skrämd av motorbåtarna, som skola in och röra upp vattnet över allt. --

Hur olika mot förr i världen, då skärkarlarna togo långa omvägar för att icke onödigtvis skrämma den lekande fisken i vikarna och rodde med lindade åror och årtullar för att icke störa ejdern och de andra sjöfåglarna i deras häckning.

Nu fara rovlystna äggplundrare under vårtiden från skärgård till skärgård, från kobbe till kobbe. Varför skulle man icke plocka ägg, då fågelskären ligga fulla av sådana och man kan komma ut och hem igen på några timmar.

Var helst det kommer en fågelhona med icke flygfärdiga ungar simmande mellan holmarna, ha de genast efter sig en motorbåt med en eller flera bössbeväpnade karlar ombord. Och så smälla skotten, tills det icke finns en enda fågel kvar av kullen. -- Mot segelbåtar kunde sjöfågeln reda sig någorlunda men icke mot dessa stinkande och gläfsande vidunder, som storma fram över vattnet likt löpande skrakar. Att sjöfågeljakt från motorbåt är förbjuden bekymrar man sig föga om. Med en snabbgående motorbåt i sin ägo skriver man sina egna lagar och trotsar allt och alla.

Hur många gånger under de senare åren har icke gammelgubben i Storskärgården knutit sina händer i vanmäktig vrede, där han stått uppe på utkiksknuven och genom sälkikaren bevittnat huru okända motorbåtsfarare gjort holmgång ute på kobbarna och med berått mod lönmördat hans kära ådor, där de legat och ruvat sina ägg!

Motorbåtarna och motorbåtspiraterna ha för länge sedan gjort slut på lugnet och friden ute i skärgårdarna och äro som bäst i färd med att ödelägga fågellivet där. Snart skall det icke längre finnas en ejder eller en svärta på utkobbarna, ännu mindre en örn på storholmarna. -- -- -- -- -- -- --

Men människorna hålla icke bara på att omskapa marken och uppfylla varje liten vrå på land och på sjö med sin oro och sitt jäkt. De ha ju också börjat erövra luften, och även därvidlag är den underbara motorn deras hjälpare.

Icke nog med det ständiga bullret och smattrandet ute på sjön. Själva luften sönderslites av propellerslag och skälver av motorsurr, då aëronauterna från fästningsstaden, där några mil inomskärs i väster, företaga sina spaningsflygningar ut till havs.

Bland flygarne fanns en ung man med nutidsmänniskornas vanliga smak för det sällsamma och sensationella. Under en flygfärd utåt Österfjärden hade han sett ett havsörnpar sväva över en av hemholmarna, och genast hade en lika originell som glänsande plan dykt upp i hans hjärna. Själva idén hade han fått från varjehandaavdelningen i en tidning. Där hade det bland andra mer eller mindre trovärdiga historier från kriget stått att läsa om hur en österrikisk krigsflygare vid fronten i Tyrolen en gång tagit sig för att flyga i kapp med örnarna, som byggde bland Alpernas toppar, och huru det sedan blivit en omtyckt sport bland flygspanarne att jaga örnar från aëroplan.

Nu ville han försöka någonting liknande med havsörnarna där ute bland skärgårdsholmarna. Det skulle bliva något riktigt sensationellt, något noch nie dagewesenes. Han skulle icke bara flyga kapp med örnarna; han skulle filma dem i flykten för att sedan låta biografpubliken se huru luftens konung tog sig ut i rymden hemma hos sig.

Allt nog. För att bringa sin plan i verkställighet ingick vår flyglöjtnant kompaniskap med en filmfotograf från storstaden, och en vacker sommarmorgon startade de båda herrarna i en flygbåt, utrustade med filmkamera och andra agremanger. Genom en sommarseglare, som blivit invigd i deras planer och som låg med sin jakt ute bland hemholmarna, hade de pr telefon underrättats om att örnarna fortfarande höllo till där ute och att tidpunkten syntes lämplig för att slå ett stort slag.

En av Storö-örnarna satt, såsom han ofta brukade, på det triangelformiga, svarta sjömärket på högsta punkten av Lilla Sikö, då människornas flygvidunder, till silhuetten påminnande om en jättelik rovfågel, dök upp vid horisonten. Flygspanaren varsnade örnen på långt håll och gjorde sig redan säker om framgång i sitt förehavande.

Men Gammel-Ante visade ingen lust att stifta närmare bekantskap med sin medtävlare om herraväldet i luften. Då flygmaskinen, smattrande och surrande som en jättehumla, styrde in över holmen, hade han längesedan tagit till vingarna och hängde som en mörk punkt högt uppe under ljusa sommarskyar.

Flygbåten följde efter och steg mot höjden i virvlande spiraler, steg och steg -- ända tills den fick motorskada och efter en halsbrytande nedstigning blev liggande mitt ute på Brantöfjärden.

Den förste som kom roende ut till haveristen för att räcka de nödställda flygarne en hjälpande hand var vår vän filosofen Alexander Majgren. Han hade legat och solat sig på Vånskäret, då han väcktes av motorsurret från ovan och blev vittne till den så hastigt ändade kappflygningen.

Sedan flygbåten av en tillskyndande motorbåt bogserats i lä av en kobbe och besättningen satts i land, tog filosofen flyglöjtnanten avsides och gav honom det vänliga men bestämda rådet att icke göra om försöket utan lämna örnarna i fred. -- Finge han, filosofen, ännu en gång se en flygmaskin anställa jakt på örnarna, skulle han, djädrar besitta, ta sitt mausergevär och skjuta skarpt på fridstörarna, så länge han hade en patron kvar. -- Ja, det skulle han göra, så sant han hette Alexander Majgren och tjänat vid kungliga flottan!

MOT HÖSTEN.

VI börja få känning av hösten, min följeslagarinna och jag, där vi kajka omkring mellan holmarna i Jan-Erik Östermans gamla roddsump, som sin ålderdomsskröplighet och alla olycksprofetior till trots ännu håller ihop. -- Höst i naturen, och kanske en aning av höst även inom oss!

Vårt mod är ej så frejdigt, och åran vilar ej så lätt i handen som under svunna lyckodagar, då vi i ungdomligt

överdåd med den gamla »skorven» satte kurs långt ut emot blånande kobbar, utan en segeltrasa ombord och utan att ägna en tanke åt väder och vind eller möjligheten att åter taga sig hem endast med hjälp av de murkna »granseglen». På den tiden, då vi gingo i land på varje nyupptäckt holme med känslor liknande dem, de gamla världsomseglarna måste hava erfarit, när de satte foten på nytt land ...

Ett annat ålderssymtom --: Vi ha liksom gammelfåglarna börjat bliva allt mera kritiska mot människorna och allt vad de förehava ... Eller vad sägs om det att vi gå och ondgöra oss över en sådan sak som att man äntligen lyckats få landsväg på ön. -- Ännu för tre år sedan gjorde hemlandet skäl för benämningen den väglösa ön. Man såg icke andra märken av människornas samfärdsel där än några knaggliga hjulspår mellan byarna och de under århundraden av trampande fötter uppnötta stigarna över bergen, som renskrapade från lav, lyste genom skymningen som gråvita slingrande band. -- Nu har man, som sagt, fått landsväg, en bred och rak, grusad och makadamiserad landsväg från ena ändan av ön till den andra. Plumpt och hänsynslöst bryter den fram genom bergen, söndertrasande de vackra, rundslipade hällarna. Den storvulna Skutskärsbranten, norr om kapellet, där sjön fordom gått upp och i vars gigantiska, portliknande stup man lär ha funnit märken efter järnkrampor för förtöjning av fartyg, har alldeles i onödan raserats av dynamiten för att lämna material till vägen. På samma sätt har det gått med de härliga utsiktsklintarna vid Gumvik, där nu utmed stranden löper ett regelrätt stängsel av huggna granitstolpar och järnrör, givande illusion av strandpromenad vid ett mondent villasamhälle.

Men av själva vägen, som kostat så mycket penningar och arbete, ser man ej mycket. Den har redan vuxit igen med nässlor och målla och andra sophögsväxter. Ty ingen behöver den eller begagnar sig av den. Folket på ön har sedan urminnes tider föredragit att färdas i båt framför att gå eller åka. -- -- --

Ja, vi ha blivit gamla i gåle här ute, så gamla, att vi på skämt bruka säga till varandra, att, då vi en gång slutat jordevandringen, gnisslandet av våra årtullar måhända under stilla månskensnätter kommer att genljuda mellan stränderna och trampet av våra fötter om vårkvällarna gå igen, där vi över ekande hällar vandra den kända stigen till och ifrån insjön och morkullssträcket vid Vattäng. -- -- --

Men det var om hösten i naturen jag skulle tala ...

Dess första förebud komma mycket tidigt här ute i skärgården, åtminstone för den, som likt de gamla augurerna vant sig att giva akt på fåglarnas flykt.

En månskenskväll i mitten av juli står jag utanför stugan, då ett visslande »tju-tju» når mig uppifrån rymden, där månljusets silvertöcken smälter samman med aftonrodnadens guldstoft. Och när jag vänder blicken efter ljudet, ser jag någonting liknande ett mörkt radband hastigt draga förbi över månskivan.

Det är vadaresträcket som börjar ... Först komma de förbiflyttande resenärerna från inlandet, i synnerhet sådana från höga norden, vilka ha den längsta vägen att tillryggalägga och därför måste giva sig av i god tid. Det är

kärrsnäppor, skogssnäppor, gluttsnäppor, svartsnäppor och små pygméer till skärsnäppor och då och då några av de ståtliga storspovarna, skärgårdsbornas »nolanväderspjolingar», eller de vackra, röda myrspovarna, de öde lapplandsmyrarnas bebyggare. Ibland infinna sig även stora troppar av kustpipare eller grå brockfågel, ljungpiparens nära släkting, en främling för vårt land, vilkens närmaste häckplatser torde ligga någonstädes på ostfinnmarkens tundror.

Alla känna sig dragna till de obebodda holmarna och kobbarna i den yttre skärgården, och alla stanna de där några dagar eller åtminstone timmar för att proviantera i de grunda vikarna och fladorna eller i de små gropmossarna och bäckarna mellan berghällarna.

Så småningom börjar även skärens egen vadarestam röra på sig. Strandskata och rödbena, utkobbarnas outtröttliga väktare, övergiva sina utsiktsplatser på uddarna. Roskarlar, strandpipare och drillsnäppor följa dem efter hand på flyttningen mot söder. Det börjar bli tyst och ödsligt ute på holmarna. Ejder- och skrakkullarna ha i allmänhet begivit sig ut till havs. Endast svärtorna med sina senkläckta ungar och en och annan ensam »grisselpojke» synas simma omkring i vikarna -- -- --

Jag vet knappast någon fågel, som gör ett mera hjälplöst och övergivet intryck än en sådan där ensam kringsimmande grisselunge. -- Halva sommaren har han legat där i sin mörka barnkammare inne i stengrytet, matad av sina outtröttliga föräldrar med grisslornas älsklingsrätt, tånglake, till dess han blivit så tjock och trind, att det börjat se högst tvivelaktigt ut om han någonsin skulle kunna taga sig ut genom den trånga öppningen mellan stenarna. -- Men så en vacker dag befinnes han vara fullvuxen och fullfjädrad. Föräldrarna upphöra plötsligt att komma med mat till honom eller lämna den utanför på berget, och den lilla goddagspilten, vars hela livsfunktion dittills bestått i att gapa och svälja, måste för att icke svälta ihjäl hux flux begiva sig ut i det fria, ut i ljuset, ut i en ny och främmande värld, där han utan annan läromästare än instinkten får börja att draga försorg om sig själv. -- -- --

Men den första verkligt kännbara påminnelsen om hösten får man dock först, när tärnorna någon dag i början av augusti fått sina ungar flygfärdiga och lämna sina sommarvisten. Knappast några andra fåglar, svalorna undantagna, lämna ett sådant tomrum efter sig, då de draga bort ... Här ha vi dagligen och stundligen beundrat de förtjusande fåglarna, där de företagit sina störtdykningar efter spigg och »sabbik» i hamnviken, där de under lekande flykt liksom studsat fram utmed vasskanterna i sundet, eller där de med ängslig vaksamhet passat på sina ägg eller små dunungar ute på grunden. -- Att tänka sig, att de nu åter äro borta -- borta för att icke komma igen, förrän nästa gång maj står grön ute bland skären!

*

Jag har trotsat regn och blåst för att med en eller ett par veckors mellanrum fara ut till Lilla Sikö och se till havsörnsungarna där, desamma som jag såg lämna boet den där solskensdagen i början av juli.

Lilla Sikö är, såsom jag förut antytt, en vild och ödslig holme, där vedhuggarnas yxor hittills icke gjort särdeles

stort avbräck på skogen, men där stormen härjat så mycket våldsammare. Särskilt utmed östra stranden, mot vilken vind och vågor bryta fram, utan att hava uttömt sin kraft mot några småskär eller kobbar, ser man nästan lika många tallar ligga kullvräkta som stå upprätt på sina rötter. Men i de skyddade dalsänkorna mellan bergen stå träden raka och resliga, och in under deras mörka valv tränger knappast en fläkt -- stormen må rasa aldrig så våldsamt där utanför.

På nordöstra udden av ön, några hundra meter från sjön, ligger mellan bergen ett par små grunda dytjärnar, om sommaren halvt igenvuxna av ängsull, vattenklöver och de präktigaste vita näckrosor. I ändan av den kärrdrog, som väster ut bildar ett slags fortsättning på den större av tjärnarna, just där marken åter börjar bliva torrare och höjer sig mot bergen, står den i det föregående omtalade smäckra tallen, som i sin lilla, platta krona uppbär det mäktiga örnnästet.

Första gången jag kom dit, efter att ungarna lärt sig flyga, var en julinatt med uppklarnande himmel efter en längre tids regn och blåst. Den avtagande månen sköt som ett spänt segel fram mellan vikande skyar, då jag lade i land vid udden. Jag satte mig att invänta soluppgången. Den kom, och den första som hälsade dagens majestät var en av kråkorna som byggde på holmen.

Strax därpå hörde jag gammelörnarnas gälla »i-i-a, i-i-a!» Det kom från skogen kring tjärnarna, och jag började sakta smyga ditåt, i hopp om att för en gångs skull på nära håll få se familjen samlad. -- Men just som jag såg vattnet i tjärnen med de av morgonrodnaden rosafärgade näckrosorna blicka fram mellan träden, råkade jag rakt in i en flock nymornade nötskrikor. De granna skränfockarna gjorde alarm, och innan jag hann fram ur snåren och fick fri utsikt, hade de gamla örnarna redan tagit till vingarna och försvunno, uppslukade av soluppgångens flammande bål. Ungfåglarna däremot, som voro mindre vaksamma och mindre snabba med att fatta beslut, sutto några ögonblick, höga och imponerande, kvar på berget endast några meter ifrån mig för att därpå med frasande vingslag sväva bort mellan träden.

På berget, där de setat, lågo lämningar av deras tidiga frukost eller, kanske troligare, efter deras kvällsmål, en gräsandsdrake, som varit stadd i ruggning och oförmögen att flyga och till följd därav fallit ett lätt offer för gammelörnarna.

Det var min avsikt att stanna på holmen till följande dag, och fram emot kvällen slog jag mig ned i närheten av örnboet för att se om ungörnarna skulle komma och tillbringa natten där. Där jag satt gömd i ett gransnår, svårt pinad av mygg och knott, fick jag i solnedgången mycket riktigt se en av ungörnarna komma seglande över trädtopparna, beskrivande en lov kring boet.

»Pu-i-i!» skrek han. Det var samma svaga, väsande vissling, som han låtit höra redan som liten dununge. -- Sannerligen gjorde det icke ett bra underligt intryck att höra en så väldig fågel frambringa ett slikt ömkligt och hjälplöst läte!

Han satte sig emellertid icke i boet, och då jag väntat ytterligare halvannan timme, trodde jag mig av gammelörnarnas lockrop kunna sluta till att hela familjen satt sig till vila någonstädes i de gamla knotiga tallarna uppe på klinten.

Sedan dess har jag gjort flera försök att få hålla örnarna sällskap på deras nattställe, men alltid förgäves. Då jag gömt mig vid boet, har jag hört dem uppe på berget eller vid tjärnarna, och tvärt om. Jag må hava gått till väga med aldrig så stor försiktighet och gömt mig aldrig så väl; alltid tyckas de hava hållit reda på var jag befunnit mig och sorgfälligt undvikit just den platsen.

På högsta klinten, ungefär mitt på holmen, reser sig över vindstukade tallar och risiga granar ett av dessa besynnerliga sjömärken, med vilka flottan låtit utmärka sina hemliga farleder. Det är en upp- och nedvänd triangel av tjärade träribbor, fästad vid en grov järnskena på stensockel. Där uppe på den svarta triangeln har jag ibland, då jag närmat mig holmen, sett en av ungörnarna sitta på utkik -- en gång t. o. m. i fredligt sällskap med ett par sillmåsar. Och har sjömärket för tillfället varit tomt, har jag endast behövt gå upp på klinten, för att båda eller en av ungörnarna skall ha kommit svävande och på avstånd betraktat den besökande. -- Ty långt borta äro de sällan.

Dock tyckas de numera helt och hållet hava övergivit boet. Torvlagret i den stora grenkorgen har, gödslat av träck och avfall och vattnat av det ymniga regnet, börjat grönska, så att boet nu mot slutet av augusti står fullt av frodigt ogräs.

På sista tiden har jag vid upprepade tillfällen sett en liten gärdsmyg sätta sin lustiga stjärtstump i vädret, där han hoppat omkring bland grenarna i örnboet. Det skulle icke alls förvåna mig, om han hade funderingar på att till ett annat år söka sig en tryggad plats för sitt lilla runda kvistnäste där uppe i sjökonungens borg.

Trots tålig väntan vid örnarnas vanliga fångstställen har jag endast ett par gånger lyckats få se ungörnarna taga byte. Den ena gången var det hanen som efter några misslyckade nedslag ljustrade en gädda i ett av de smala, steniga sunden mellan småkobbarna öster ut. Vid ett annat tillfälle stod jag på långt håll och såg huru båda ungörnarna svävade fram och tillbaka över den stora, uttorkade vassmaran söder på Storö. De höllo sig så nära marken, att de nästan vidrörde de glesstående vasstråna med vingarna, och rätt som det var slog den ena av dem ned och grep något litet och mörkt, som knappast kunde vara annat än en vattensork. -- Massor av sådana bruka hålla till i maran, och man kan förstå, att de små svartglänsande gnagarna, där de kila fram mellan sina hål, skola utgöra ett rent av idealiskt övningsmaterial för en ung rovfågel, som håller på att träna.

Svärtruggarna, som detta år uppträda i ovanligt talrika och stora kullar, äro däremot tydligen alltför snabba och skickliga dykare, för att ungörnarna skulle hava någon utsikt att lyckas fånga dem. Eljes skulle väl icke Gammel-Antes telningar dag efter dag sitta overksamma och se på hur svärtungarna med sina mödrar simma omkring och dyka i lä av holmarna.

Nej, ungörnarna tyckas ännu hava långt kvar, innan de blivit fullärda, och äro fortfarande i hög grad beroende av föräldrarna.

Dessa hava emellertid blivit allt mera vittfarna och visa sig sällan annat än när de komma för att dela med sig av sitt byte åt ungarna. Då höras deras gälla skrin än ifrån de branta klintarna av det närmast österut belägna vackra Lövskäret, från Vånskäret eller från det med fantastiskt formade tallar bevuxna Fandersskäret, ett stycke längre ut mot fjärden ... Och ungörnarna äro icke sena att lystra till skaffningssignalen.

Dagarna gå ... Nu blommar ljungen som präktigast. Svampfloran frodas. Björnbären börja svartna, och rönnarnas och olvonens bjärtröda bärflockar lysa bland lövängarnas vissnande grönska.

Gräsänderna flocka sig och komma om aftnarna farande på

Ungörnarna få dela byte med mor.

vinande vingar för att beta i flador och vassvikar. Ju värre det blåser ute på sjön, desto talrikare bruka de infinna sig. Lommar och andra flyttande simfåglar visa sig åter på fjärdarna som förelöpare till det stora höststräcket.

På hemlandet står säden redan i skylar på de små åkerlapparna. Syrsor och gräshoppor spela finalen i sommarens stora orkester. Deras sisande föredrag tystnar för några ögonblick, då kvällsvinden kommer svepande, för att tagas upp med förnyad styrka, när kårarna dragit förbi.

Nattskärran, som längesedan upphört att trampa sin surrande spinnrock borta i tallskogen, kommer i skymningen på ljudlösa vingar till strandängen och anställer jakt på de stackars birfilarna.

Lingonplockningen ute på holmarna är i full gång, och fiskaren väntar endast på nedan och höstmörker för att sätta ut sina ålryssjor.

Innan man vet ordet av, ha vi september här, september med sin genomskinliga luft, sina praktfulla solnedgångar, sina mogna hasselnötter -- och sin stämning av lugn förbidan och resignation. -- -- -- -- -- --

Jag har fått en länge närd önskan uppfylld, den nämligen att få vara med om en jakt på hemholmarna. -- Dessa härliga, skogsklädda holmar, där jag tilbragt så många vår- och sommardagar med att studera fåglar och blommor, och där hararna kommit skuttande rakt i famnen på mig och tjädrar och orrar brakat upp runt omkring mig, utan att jag någonsin fått pröva jaktlyckan på dem.

Men nu går jakten på Ängsö, och jag är med ... Stövarekopplets klingande skall ljuder mellan bergen. En unghare är på benen. Drevet kommer mig allt närmare, där jag står på pass vid en öppen berghäll mellan ett par små kärrdrogar. -- -- -- Där kommer jösse kilande ... Men vilken underlig figur han gör! Han guppar icke fram med de långa hörlurarna i vädret, såsom hyggliga och anständiga harar bruka, utan sätter i väg i blixtsnabba, avbrutna språngsatser med kroppen tätt efter marken och öronen smetade efter ryggen.

Så där beter sig en hare, endast då han sett någon rovfågel i närheten. Och jag håller inne med skotten i förhoppning att i stället få använda dem på duvhöken, som säkert icke är långt borta ... Men då ingen hök uppenbarar sig och jösse i nästa ögonblick skall vara utom skotthåll, låter jag skottet gå, och haren rullar om på berget.

När jag så kastar en blick bakom mig, får jag se ett par örnar sväva högt över skogen åt Garviksmossen till. Det är ungörnarna från Långkärret, och det måste vara de som satt skräck i haren. -- Icke som skulle de ha haft några funderingar på att blanda sig i leken och börja jaga hare. Nej, det är bara hundskallet och hornsignalerna som väckt deras nyfikenhet. Så snart de fått den tillfredsställd, draga de sig tillbaka och försvinna bakom skogen ...

Längre fram på dagen ser jag en av gammelörnarna sväva över en annan trakt av holmen. Han har sin granne ormvråken hack i häl efter sig. Sorkarnas, ormarnas och grodornas tuktomästare gör i luften det ena utfallet efter det andra mot örnen, alltunder det han skriker och smädar på sin jämrande vråkdialekt: -- Ja, du är stor och pampig och självmedveten, du Gammel-Ante! tyckes han säga. -- Men snart är din tid ute, och då är det jag som blir den förnämsta här på holmen. Se bara, hur jag svävar och kretsar! Nästan lika ståtligt och elegant som du, Gammel-Ante, och i vändningen är jag, om det gäller, t. o. m. snabbare än du. Se bara! Du tror dig förstås vara ensam herre här uppe bland molntapparna. Men jag följer dig, jag följer dig så högt, att människorna, som blåsa i horn och dundra med sina eldrör där nere i skogen, icke längre kunna se mig och icke dig heller, så stor och vingbred du än är. -- Hin tro, om jag icke, när allt kommer omkring, är född till örn! -- -- -- -- --

I soluppgången morgonen därpå står jag uppe på »Lystbranten», en hög, sällsamt formad bergklint på södra delen av holmen, dit man brukar gå för att speja och lyssna efter korna och dit den jagade haren brukar komma förr eller senare under drevet. Där uppifrån har man en hänförande utsikt över Brantöfjärden och en del av Österfjärden och holmarna, sunden och vikarna runt omkring.

Hundarna gå och väcka nere i kärret, utan att finna utspåret, varför jag har god tid att låta blicken fara omkring och njuta av all den härlighet, som i den klara, daggfriska morgonen ligger utbredd framför mig.

Högt uppe i den kristallklara rymden, mitt över Brantöfjärden sväva några mörka punkter, som jag i det sparsamma morgonljuset till en början tager för sträckande vråkar. Men så får jag fram kikaren och känner genast igen havsörnens något plumpa kroppsform och böljande vingrörelser.

-- Jag har på något ställe i dessa skildringar kallat havsörnens flykt tung. Detta är kanske något oegentligt. Endast då örnen lyfter från marken eller då han flyger lågt och man ser honom från sidan har hans flykt en viss tyngd över sig. Men man kommer snart underfund med att det endast är vingarnas väldiga bredd som framkallar detta intryck. Deras rörelsevinkel är, även då fågeln sträcker, ganska liten, och ansträngd verkar örnflykten minst av allt. Svävar örnen på höjden, blir det någonting av simrörelser i vingslagen. Man kommer osökt att tänka på en ryggsimmare, som endast då och då behöver göra några obetydliga paddelrörelser med händerna för att hålla sig flytande. --

Först ser jag endast tre fåglar. Men då jag efter en stund åter riktar kikaren åt samma håll, räknar jag sex och slutligen -- åtta stycken!

Halva antalet äro gamla och halva unga örnar. Man känner lätt igen de förra på deras bredare vingar och på stjärtarna, som lysa bländvita, när solen faller på. Än närma de sig med några böljande vingslag varandra, än skiljas de åt och segla på spända vingar i mäktiga spirallinjer. Vinden ligger mot land, och jag urskiljer ibland ett svagt klickande, liknande det som örnarna bruka låta höra under parningstiden om våren.

Åtta svävande örnar. -- Vilken storartad anblick! Vilken dråplig ringdans under septemberhimlens blåa valv!

Havsbandets eremit, min vän Alexander Majgren, har en gång skådat samma syn, på ungefär samma ställe och vid samma årstid. Och han liksom jag är av den meningen, att vad vi sett icke är någonting annat än Gammel-Antes höstparad, då Ängsö-örnarna och Storö-örnarna i all vänskaplighet mötas vid gränsen mellan sina fylkesriken för att hålla flyguppvisning med sina nu fullt utvuxna och i flygkonsten fullärda ungar, innan dessa på egen hand draga ut i världen för att söka sin lycka.

En kvart, kanske en halvtimme går, varunder jag icke kan slita mina ögon från det sällsamma skådespelet. -- Men

så tages min uppmärksamhet plötsligt i anspråk på annat håll. Hundarna få upp. Drevet går. -- Och då jag efter en stund åter tar fram kikaren och börjar söka i det blå efter de kringsvävande örnfamiljerna, kan jag icke längre upptäcka dem. -- Den storslagna flyguppvisningen är till ända. -- -- -- -- -- -- -- -- -- -- -- -- --

Nå ja -- hör jag någon säga -- men om man nu kan få se dylika scener upprepas varje höst och de båda örnparen år efter år kunna uppvisa var sina två flygfärdiga och fullt utvecklade ungar, då är väl själva arten ändå icke så hotad till sitt bestånd som man skulle kunna tro att döma av skildringarna i denna bok? Då bör det väl tvärt om komma att bli ganska gott om havsörnar i trakten om några år. -- Ja, kanske mera gott om dem än vad som kan vara riktigt nyttigt för sjöfågelstammen och fisket?

Härpå vill jag endast svara, att det visst icke är alla år fyra ungar se dagen i örnbona på hemholmarna. Ibland är det bara en eller ett par, ibland ingen. Dessutom -- och däri ligger just det märkliga -- kan man väl få se ungörnar, som äro färdiga att lämna trakten, men aldrig några, som vända tillbaka dit.

Havsörnen knyter icke hjonelag och bygger bo, förrän han nått mogen ålder och fått gammelörnarnas dräkt, och detta anses vara fallet först efter tio år. Som ung flackar han omkring, Gud vet var, och under vandringsåren kan mycket hända honom. Ja, jag tror mig knappast taga miste, då jag håller före, att de flesta ungörnar gå sin undergång till mötes redan samma höst, de anträtt vandringen från hemmet. -- Ty på en storfågels väg lura faror över allt.

För att nu särskilt hålla oss till ungörnarna från hemholmarna, så behöva de icke flyga många mil söder ut, förrän de komma till de där öarna, som den tyske fabrikören förvandlat till jaktpark och tivoli och där han för ett oförsonligt krig mot allt vad rovfåglar heter. Hur många unga havsörnar som under årens lopp fallit offer för hans lömska saxar och förgiftade beten vet jag icke, men ryktet förmäler, att de icke varit få.

Och säkert är att ju längre mot söder ungörnarna komma under sin flyttning, desto mera farofylld blir deras färd.

Följande en uråldrig flyttningsväg, lämna de omsider kusten och styra kosan inåt land, ut över den jämna, bördiga slätten längst i söder, där svenskt land slutar. Kanske är det en ren synvilla som drager dem dit, ty den skånska slätten med sina ändlösa åkrar och fält har ju en viss likhet med ett böljande hav, ur vilket bokskogsåsarna, ljungbackarna, barrträdsplanteringarna och pilvallarna höja sig som holmar, kobbar och grund.

Förresten finna de där före sig en hel mängd bevingade resenärer. De flesta av nordens flyttande fågelfolk skola samma karavanväg fram på sin flyttning mot söder. Gäss kackla, änder snattra, spovar och snäppor vissla. Där komma även en mängd av luftens jägare och fribytare, kungsörnar från höga norden, falkar, hökar och vråkar i hundradetal. Alla stanna de veckor igenom ute på slätten och alla finna de bordet dukat för sig.

Icke nog med de förbiflyttande simfåglarna, vadarna och småfåglarna. Där finnas även stora feta harar, som trycka över allt mitt ute på släta fältet, och massor av feta fasaner, som hållas i inhägnader och med sina lysande färger tyckas enkom skapade att uppätas av rovfåglar.

Men finns det gott om mat, så finns det också många försåt och farligheter.

Där sitter en berguv på en påle och glor argt omkring sig med sina stora, gulröda ögon, medan han knäpper med näbben, burrar upp fjädrarna och reser vingarna som en sköld över ryggen. Inga andra rovfåglar, som vid fullt dagsljus få se denna mörksens potentat med fjäderhornen och eldögonen, kunna låta bli att flyga dit för att göra ett mer eller mindre allvarligt utfall mot honom eller åtminstone slunga ett smädligt tillrop i synen på honom. Men då de närma sig, mötas de av blixt och dunder och död från ett av människornas lömska bakhåll. -- Ty uven, som antingen var en tam sådan, fängslad vid pålen med ett järnkoppel, eller också bara en uppstoppad bulvan, hade enkom blivit placerad där för att locka de sträckande rovfåglarna i fördärvet.

På samma sätt är det med de utlagda feta, doftande kadavren, som särskilt örnarna med sin skarpblick upptäcka på milslånga avstånd. Knappast ha de slagit ned på läckerbitarna, och börjat undersöka dem, förrän det brakar löst från någon väl dold skjutkoja i närheten.

Och så dessa förskräckliga saxar, som gillrats över allt, där man minst anar det. En gammal torraka, en avtoppad gran eller en hög, fristående påle kan se så inbjudande ut för en rovfågel, som önskar sig en viloplats, från vilken han kan överblicka trakten ... Men slår han sig ned där, vips spritter en fjäder upp och han känner sig gripen om benen eller kroppen av en gruvlig järnkäft, som klämmer till värre än de starkaste klor och som icke släpper sitt tag, han må rycka och slita och slå med vingarna hur mycket som helst.

I bästa fall kommer han kanske ifrån äventyret med förlusten av ena foten, men vanligen hänger eller sitter han där i det pinande fängslet, till dess svälten efter dagar och veckor sugit den sista livsgnistan ur den marterade kroppen, eller tills människan behagar infinna sig och med något tillhygge göra slut på hans lidanden.

Ibland kunna själva träden bliva farliga fällor, särskilt för örnarna. Trötta efter den långa luftvandringen eller mätta och tunga efter att ha slukat ett större byte, slå de sig om aftonen ned i någon knotig tall i kanten av ljungheden eller i en gammal risig pil ute på fältet. Och nu är det så underligt att de nästan alltid känna sig dragna till sådana träd, i vilka andra generationer av örnar under gångna höstar sökt vila. Detta ha människorna lagt märke till och hålla noggrann utkik på »örnträden» för att i skydd av mörkret smyga sig dit och skjuta ned örnarna från nattkvisten.

Ja, den skånska slätten är, såsom en författare en gång sagt, att likna vid en enda stor rovfågelfälla. Dit lockas om hösten hundraden och åter hundraden av luftens stoltaste och ädlaste resenärer. Men endast få komma med livet därifrån.

Förr skötos i Skåne varje höst flera hundra örnar. Numera har siffran gått ned till ett femtiotal. Icke som skulle örnskyttet bedrivas mindre energiskt nu än förr. -- Nej, det är helt enkelt så att det icke finns flera örnar att skjuta! Hela antalet örnungar, kungsörnar och havsörnar tillsammantagna, som årligen kläckas i vårt land, uppgår kanske ej till mycket mer än femtio, och ungefär detta antal dödas, som sagt, varje höst under sträcket över Skåne.

Undra sedan på att det icke finns några ungörnar, som kunna taga boplatserna i arv, sedan gammelörnarna gått till de sällare jaktmarkerna!

*

Vi ha haft den första riktiga höststormen, en tre dagars rykande nordostlig storm med högvatten och våldsamma regnbyar. Nu lyser solen åter över skären. Ute på Norrfjärden vräka sjöarna fortfarande höga och skumkantade, men stormmolnen ha skingrats och slitits sönder i små runda tappar, som komma drivande in över land likt rökmolnen av granatkrevader.

Jag står ute på »skaten» på hemlandet och ser efter flyttfågeltropparna, som alltid bruka uppträda så här efter första höststormen. Då får jag ögonen på två unga havsörnar, som komma svävande utifrån holmarna. De tyckas icke dela gammelörnarnas paniska förskräckelse för människornas ö utan flyga in över land, där de en lång stund kretsa över de röda byarna, icke på större höjd än att man, då solen faller på dem, kan urskilja deras färgteckning.

Tidigt på morgonen följande dag är jag ute på en skogspromenad. -- För en gammal lantkrabba är det ibland ett behov och en befrielse att komma bort från den pinande blåsten vid sjön in i skogens rogivande lä. -- Då jag närmar mig insjöarna mitt inne på ön, får jag till min överraskning se en av ungörnarna komma sträckande i riktning därifrån. Väl har jag någon gång om sommaren sett fiskgjusen fånga gäddor där borta i de idylliska vildmarkssjöarna, men det är första gången jag varit i tillfälle konstatera, att även havsörnen värdigats göra ett besök där. -- Jag erinrar mig nu, att det i går varit notdrägt i en av sjöarna. Ungörn har under sin rekognosceringsflykt in över land sett vad som stått på, och nu har han i höstmorgonens stillhet varit vid sjön och mättat sig med småfisken, som vrakats av notdragarna.

Det är i varje fall tydligt att ungörnarna nu börja bliva mera vittfarna. De ha funnit, att världen sträcker sig långt, långt utanför hemholmarna, Långsundet och Brantöfjärden, och hålla nu på att för varje dag utvidga sina geografiska kunskaper med ett nytt stycke land eller vatten. Säkerligen skall det nu icke dröja länge, förrän de på allvar lämna hemmet och giva sig ut på sin långa vallfart och vandring. -- -- -- -- -- -- -- -- -- -- --

*

Så är då september till ända, och oktober kommer med tidigt begynnande kyla och hårda stormar. Brittsommaren

skänker oss dock några ljumma, solfyllda dagar, som inbjuda till en sista långseglats för året.

Vi styra färden genom Långsundet, Karl-Olof och jag, och vidare ut på Brantöfjärden och göra holmgång på Ängsö, Siköarna och andra ställen, där man skulle kunna vänta sig att ännu en gång få se en skymt av örnarna. -- Men förgäves. Vad ungörnarna beträffar råder det knappast något tvivel om att de anträtt resan söder ut. -- Vem vet! Kanske ha de redan gått sitt öde till mötes där nere på skånska slätten. Kanske har det redan stått att läsa i någon tidning om deras ändalykt i en notis av ungefär följande lydelse: »En väldig havsörn sköts i förra veckan av lantbrukaren N. N. i N. Fågeln, som var ett riktigt jätteexemplar, mätte icke mindre än 2 meter och 30 centimeter mellan vingspetsarna. Den har i och för uppstoppning inlämnats till konservator N. N. i N.» -- Ja, vem vet!

Vi ha sett en tropp svanar och två stora fylkningar prutgäss tåga söder ut genom blåa rymder, och ute på fjärdarna varsko vi än ett sällskap grisslor, än en flock prackor eller sjöorrar. Några allfåglar synas ännu icke till, men låt bara ytterligare ett par -- tre veckor gå, och de skola infinna sig nästan lika talrikt som om våren, ehuru nu utan att en enda gång låta höra sin underbara sång, solen må lysa aldrig så klar och fjärdarna ligga aldrig så stilla. -- -- -- -- --

Lövskogen på Gudungskär lyser i de läckraste höstfärger, rött och gult, bronsfärg och orange. De yviga idegranarna i dalsänkan på södra sidan av skäret verka nästan konstgjorda, där de med sin exotiskt mörka barrgrönska och sina skarlakansröda skenfrukter skarpt bryta av mot de gyllene höstlöven.

Det tisslar och tasslar, visslar och lockar, det lever och rör sig inne i snåren ... Där hoppar en liten rotgel, brun och rödgul som de vissnade löven, där kommer en flock små lustiga stjärtmesar, och där i alen sitter fullt med grönsiskor. Allasamman ha de under sin höstvandring, mer eller mindre vinddrivna, hamnat på skäret och hålla nu på att äta sig riktigt mätta av snårskogens frön och bär, innan de fara vidare.

Luften är liksom fylld av guldstoft; det vilar ett gyllene skimmer över skogen och över själva de rensköljda hällarna och blockmarkerna utmed stränderna. Sjön böljar mörkt koboltblå, och i grundvattnet lyser tången röd som korall.

Vi ha slagit oss ned vid stranden av fladan för att riktigt njuta av Brittsommardagens härlighet. Där vi sitta och samspråka, kommer jag ovillkorligen att tänka på en högst sällsam händelse, som tilldrog sig här en oktoberdag för två år sedan och varvid ingen annan än vännen Karl-Olof spelade huvudrollen. -- Och så får han, jag vet ej för vilken gång i ordningen, berätta hur det gick till, när han med ett enda stenkast avfärdade fyra, säger fyra stycken uttrar.

-- Jo, se, de var någon gång i mitten å oktober, så berättar han. Konrad, svåger min, å jag va här ute för att lägga torskrev. Vi lag skötar på kvällen, när vi kom ut, för å få strömming te bete. Men besynnerligt nog ble hela

fångsten inte mer än tie strömmingar, så de kunde förstås inte bli tal om å få ut reven den dagen.

Klockan kunde väl vara så där omkring åtta på måron, då vi tagit opp å brett skötarna. Konrad gick över till Lillskäret för å titta efter sina får, som gick på bete där. Å jag, jag gick å spankulera å såg mej omkring här nere ve strann.

Rätt som de va, fick jag syn på någe som plaska å sam ute på fladan. Först trodde jag, att de va några felskjutna skrakar eller andra fåglar som tatt sej i land här. Men när jag titta efter lite nogare, såg jag, att de va fyra stycken uttrar, hona me tre nästan fullstora ungar. Dom sam omkring å fiska, å när dom tatt en fisk, gick dom opp på grundet där ute å åt opp den.

Så höll dom på en go stund, medan jag låg gömd här inne bland buskarna å svor ve å förbannelse över att jag lämnat bössan hemma.

Till sist gick dom i sjön allihopa å börja sakta simma väster ut mot inloppet. Själv smög jag mej efter utme strann, så tyst jag kunde. Då jag kommit bort te själva Smalhålet, titta jag fram bakom en sten å fick se hela utterfamiljen passera förbi bara några meter ifrån mej. Dom sam tätt som en andkull. -- Kors, den som nu haft bössan å fått brassa på mitt i högen! tänkte jag.

Då dom kommit ut genom Smalhålet, fortsatte dom rakt ut mot Segelgrundena där borta. -- Berättaren pekar ut mot ett par på några hundra meters avstånd syd-sydväst från skäret belägna, knappast tio meter långa och omkring hälvten så breda grundkallar, som med sina skrovliga läsidor mot söder och sina rundslipade stötsidor mot norr ligga där, precis sådana, som de blivit tillskapade av istidens jöklar. -- Jag såg hur uttrarna gick opp på de största grundet å kröp ihop alldeles under den tvära branten söder på, där dom blev liggande i en enda svart myl.

Som jag nu stod där å gapa å illgjorde mej över att jag inte skulle få någe me åv uttrarna, bara för att jag varit så rasande dum å inte tagi bössan me, var de som om jag hört en röst som sa te mej: »Om du skaffar dej en regäl sten å ror ut te grundet, så får du slå ihjäl dom.»

-- Här ber författaren att få inskjuta några ord. Jag tror ej på något sådant som röster och andeviskningar, men jag tvivlar icke på att Karl-Olof här på sätt och vis talar sanning, och jag tror mig även förstå vems röst det var han hörde. Det var rösten från längesedan svunna släktled, från våra riktigt urgamla i hudar klädda förfäder, med vilka den durkdrivne fiskaren och jägaren Karl-Olof, sig själv ovetande, har så mycket gemensamt. Då deras värdiga ättelägg stod där utan jaktvapen, villrådig om hur han skulle bära sig åt för att bemäktiga sig det lockande bytet, gåvo de honom på instinktiv väg samma goda råd, som de i en liknande belägenhet skulle ha givit varandra: -- Tag en sten ... Han följde rådet och vann sitt mål. Och så här lyder fortsättningen på hans berättelse:

-- Nå ja! Hur de nu va, så fick jag bråttom att ge mej i väg bortåt Lillskäret te för å få rätt på Konrad. Under vägen fick jag ögona på en stor, flat stenskärva, som låg nere ve sjön. Den kunne väl vara en halv meter lång och vägde så där bortåt femti kilo. -- Där har du sten, Karl-Olof, tänkte jag för mej själv.

Konrad ville att börja me inte tro ett ord av vad jag sa om uttrarna utan mente förstås, att jag skoja me honom. Men då han kom ut på udden och fick se den mörka mylen, som orörlig låg kvar ute på grundet, ble han het på gröten han också.

Vi gick i båt, lyfte stenskärvan ombord, tog å oss strumpor och långhalsdukar å lindade om årorna, för å komma tyst fram, å så rodde vi ut te grundet. Där lag vi i land på nordsidan så försiktigt vi kunne, å jag gick barfota opp på grundet me stenen framför mej i båda händerna. När jag hade tatt några steg fram mot andra ändan å grundet, hörde jag tydligt hur uttrarna snarka. Ja, dom låg å drog riktiga timmerstockar. Så nog kunne man förstå, att dom sov gott på maten ... Jag tog några steg te, å så var jag framme ve branten å fick se uttrarna ligga en knapp meter under mej, i en klunga, alldeles som hundvalpar. Dom låg på rygg me indragna framtassar å huvuna vända inåt berget, honan å honungen i mitten me dom båda ungfrassarna på var sin sida om sej.

Jag lyfte sten över huvut si så här, tog noga sikte å damma te så mycke jag rådde me mitt i högen ... Konrad säger, att de lät rakt som ett kanonskott å att de skalv i hela grundet, då sten drabba ner. Den studsa förstås en smula mot dom mjuka kropparna, å så rulla den ner i vattnet.

Honorna, som hade fått mest me utå slaget, låg orörliga me blon rinnande ur näsborrarna, men frassarna hade så pass mycke liv i sej, så att dom kunne trassla sej ner i sjön, innan jag hann å få tag på dom. Jag fick förstås brått me å slänga dom båda honorna längre opp på grundet, å så sprang jag i båten för å försöka få fast på frassarna. Den ena å dom var de inte mycke bevänt me. Han försökte stiga under båten men var tvungen å ge sej opp te ytan för å få luft, å så fick jag slag på honom me år’n. Men den andra hölls vi å trassla me en go stunn. Som tur var, var de kav stillt, så att vi tydligt kunne se honom, både när han sam på å under vattnet. Å så fick vi då te sist kol på den också.

Men när vi kom tebaks te grundet å jag skulle bära honorna i båt, hade gamla honan legat å kvicknat vid igen. Den trollfågeln skulle, kan tänka, te å hugga mej i benet. Men si, då var de jag som tog å damma henne i berget tag på tag, te hon vart slut ... Å sten, som jag slog uttrarna me, tog vi me oss hem för å gömma som minne. -- -- -- -- -- -- -- --

SISTA MÖTET.

MEDAN utterdödaren berättat sitt dråpliga jaktäventyr, har himlen hastigt ändrat utseende. Vid horisonten i nordväst höjer sig en mörk molnbank med ty åtföljande vädersol, som bådar storm.

Då vi efter något parlamenterande komma i båt, äro dess förtrupper redan i annalkande, och vi få oss en hård kryssning över fjärden. Skyarna brinna som eld i solnedgången, och sjöarna jaga fram i hastig följd, djupgröna med vitglänsande skumtoppar.

Vi hålla upp emot Tistronskärskobben, och just som vi i skarp fart skjuta förbi västra vidden, får jag syn på en örn, som sitter på det höga grundet strax bakom, icke ett stenkast ifrån oss. Ett ögonblick ser jag profilen med den väldiga kroknäbben avteckna sig mot den röda kvällshimlen. Så vänder fågeln huvudet emot oss, varvid vinden fattar tag i de långa, spetsiga halsfjädrarna och kommer dem att resa sig som fjäderkragen på en gam.

Det är icke utan att jag får ett visst intryck av detta hemska och diaboliska, en del av mina vänner skärgårdsborna tro sig finna hos havsörnen. -- Så här ute bland skummande vågor och fräsande bränningar, i höstkvällens makabra belysning ser han verkligen en smula grym ut. -- Men detta intryck försvinner lika hastigt som det kommer, och jag ser endast det storstilade, djärva och vilda i uppenbarelsen. -- Havets och luftens detroniserade monark, som, undanträngd och jäktad av människorna, snart icke skall finna en vrå bland skären, där han ostörd kan få njuta sitt fria, vilda väsen. -- -- --

Det är den gamla örnhonan från Ängsö. Jag har sett henne alltför ofta för att icke genast känna igen henne. Och då hon, överraskad av vårt plötsliga uppträdande på scenen, breder ut de väldiga vingarna och, belyst av solnedgången, seglar bort helt nära förbi båten, ser jag till yttermera visso de ovanligt ljusa, nästan vita nackfjädrarna, som så många gånger förr tilldragit sig min uppmärksamhet.

-- »I-i-a, i-i-a!» ljuder hennes gälla lockrop ... Och »i-i-a, i-i-a!» svarar det utifrån fjärden.

Där står örnhanens mörka silhuett mot den brandröda himlen ... De trogna makarna mötas, följas åt och försvinna, icke som förr, under sommaren, åt hemholmarna till, utan öster ut, där Gudungskärs och Ädskärs strandkonturer upplösa sig i kvällstöcknet. --

De äro ensamma nu, gammelörnarna. Hela deras sommar har varit fylld av ängslan och oro och ömma omsorger för ungarna. Och så en vacker dag om hösten lämna ungörnarna plötsligt hemholmarna och hemfjärdarna för att draga fjärran bort -- ingen vet varthän. Ja, kanske är det så, att gammelörnarna påskynda deras resa och med pock driva dem bort från hemtrakten.

Ty nu stunda hårda tider. Nu duger det ej att som om sommaren sitta och sola sig i en trädtopp på hemholmen, i trygg medvetenhet om att man när som helst kan flyga bort till närmaste vik och ljustra en gädda eller fånga ett par feta skrak- eller ejderungar. Nu, då fisken åter börjat söka djupet och alla ungfåglar äro flygfärdiga och dragit sig ut till havs, gäller det att dagen lång hålla sig på vingarna för att genomströva så stora skärgårdsområden som möjligt och noga passa varje tillfälle till en kupp. -- Där simma några vinddrivna flyttfåglar, alltför utmattade och förvillade för att kunna vara så lätta på vingarna och så vaksamma mot faran som eljes. Dem bör man kunna

överraska om man går försiktigt till väga och närmar sig i skydd av kobben eller grundet. Där ha några döda fiskar vräkts i land under senaste stormen; där har fiskaren dragit upp sina ålryssjor på land och tömt ut litet småfisk och annat rask; och där på hällen har uttern lämnat kvar sitt endast halvförtärda byte. -- Mycket blir det sällan, men alltid så pass att man kan stilla den värsta hungern och nödtorftigt draga sig fram, tills det blir tid att giva sig i väg ut till drivisen och leva parasitliv bland sälarna eller sitta och lura på de sammanpackade sjöfågelskarorna i vakar och brunnar. --

Farväl då, gammelörnar, för denna gång, och lycka till! -- Måntro jag skall få återse er ett annat år på edra gamla boplatser? ... Alldeles säkert är det icke. Ägaren till Långkärret på Ängsö, som är »föregångsman» på jordbrukets område, har Gud nå’s fått odlingslån för att dika ut den lilla myren och har redan låtit gräva en djup och bred avloppsgrav ned till Österviken. På Siköarna skall det visst bli stor avverkning till vintern, och på ytterligare ett par av småholmarna lära sommarstugor komma att byggas.

Men -- ni ha ju redan fått finna er i så mycket i den vägen, så jag tror mig ändå kunna hoppas det bästa.

Allt beror till sist på huru länge det skall förunnas er, gammelörnar, att famna rymden och stiga mot solen på väldiga vingar. Ty odödliga äro ni ändock ej! Det är icke med er som med fågeln Fenix, som väl kunde förgöras men alltid uppstod igen till nytt liv och ny härlighet. -- Fastän man nästan skulle kunna tro det, då man bevittnat, huru en av er, hanar, blivit dödad, men icke desto mindre om ett eller annat år, måhända i något föryngrad gestalt, ånyo visat sig vid makans sida.

Men om ni, gamla stammödrar, skulle gå till de sällare jaktmarkerna -- och någon gång måste ju också er timma slå -- eller om ni båda, hane och hona, samtidigt skulle duka under. -- Ja, då är det sannolikt slut på Gammel-Antes saga här ute i skärgården.